

WIADOMOŚCI NARODOWEGO BANKU POLSKIEGO

KOMITET REDAKCYJNY

Przewodniczący:

Naczelný Dyrektor Narodowego Banku Polskiego – Dr Witold Trąmpczyński

Członkowie:

Dr Mirosław Orłowski – Redaktor Główny
Mgr Adam Cegielski
Mgr Paweł Czartoryski
Dr Stefan Perczyński
Mgr Roman Seidler
Irena Oczechowska – Sekretarz Redakcji

18

TREŚĆ:

Sytuacja ekonomiczna Polski w czerwcu 1948 r.	str. 1
Ważniejsze pozycje bilansowe banków biletowych	„ 20
Z bieżących zagadnień gospodarczych:	
Przegląd rynków zagranicznych (Finlandia)	
– Mgr F. J. Strzeszewski	„ 21
Dział artykułowy:	
Plan kredytowy (cz. I)	
– M. Kucharski	„ 24

Budżet w gospodarce planowej	
– Prof. Dr Jerzy Lubowicki	str. 29
Inwestycje w I półroczu 1948 r. – K. Łubieński	„ 39
Organizacja kredytu krótkoterminowego w Z.S.R.R.	
(dok.) – Prof. Dr St. Rozmarn	„ 42
Administracja i technika międzynarodowego clearingu reglamentowego	
– Mgr. Alfred Siebeneichen	„ 54
Przegląd ustawodawstwa za m-c czerwiec b. r.	„ 59

SYTUACJA EKONOMICZNA POLSKI W CZERWCU 1948 r.

(Na podstawie informacji Wydziału Ekonomicznego i sprawozdań Oddziałów)

Wstęp. Sytuacja ekonomiczna Polski przedstawiała się w miesiącu sprawozdawczym w skali ogólnej pomyślnie. Zarówno przemysł ciężki jak i pozostałe branże przemysłowe wykazały w czerwcu w porównaniu do miesiąca poprzedniego na ogół poważny wzrost produkcji ilościowej, przy czym miesięczny plan produkcji został wykonany przeważnie z większą lub mniejszą nadwyżką. W poszczególnych przemysłach zanotowano dalszy wzrost wydajności pracy, np. w przemyśle węglowym oraz dalsze polepszenie jakości produkcji, np. w przemyśle włókienniczym.

Tegoroczne zbiory zbóż, zarówno ozimych jak i jarych, zapowiadają się, mimo niesprzyjających początkowo warunków atmosferycznych, na ogół pomyślnie.

Na odcinku cen zanotowano wprawdzie dość niejednorodny charakter ruchu cen, niemniej jednak ogólny, miesięczny wskaźnik cen pozostał prawie bez zmian na poziomie miesiąca poprzedniego.

Na rynku pieniężnym zanotowano w miesiącu sprawozdawczym wzrost biletów bankowych w o-

biegu, a spadek pieniądza żyrowego i pieniądza bankowego, normalny w letnich miesiącach urlopowych.

Ogólny stan kapitałów obcych typu wkładów uległ zmniejszeniu. Spadek dotyczy jednak jedynie wkładów à vista, gdyż wkłady terminowe wzrosły. Zanotowano również wzrost lokat celowych.

Akcja kredytowa uległa dalszemu rozszerzeniu, szczególnie w dziale kredytów inwestycyjnych.

1. Przemysł węglowy. W ciągu 25 dni roboczych w czerwcu br. wydobyto 5.776.863 ton węgla, wykonując tym samym plan miesięczny w 102,8%. W stosunku do poprzedniego miesiąca wydobyte w czerwcu wzrosło o 738.010 ton (14%). Przeciętne wydobyte na jeden dzień roboczy wynosiło 231.075 ton, przeciętna wydajność na robotniko-dniówkę zaś 1,253 kg, co stanowi wzrost o 78 kg w stosunku do poprzedniego miesiąca.

Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt wzrostu produkcji przemysłu węglowego w stosunku do poprzedniego miesiąca o przeszło 700 tysięcy ton.

Tabela 1

Produkcja przemysłu węglowego w czerwcu 1948 r.
(w tonach)

Zjednoczenie	Wydobyto		Wykonano plan w % w czerwcu 1948
	Maj 1948	Czerwiec 1948	
Dąbrowskie	615.906	683.042	108,7
Rudzkie	622.741	727.347	108,3
Chorzowskie	547.708	646.276	104,7
Bytomskie	472.960	536.824	103,7
Gliwickie	554.381	611.807	103,5
Dolnośląskie	260.050	286.243	102,0
Rybnickie	472.457	550.973	101,9
Katowickie	525.535	608.819	100,0
Jaworz.-Mikołowskie	480.776	566.015	98,8
Zabrskie	486.341	559.517	94,9
Razem	5.038.853	5.776.863	102,8

Tabela 2

Produkcja ważniejszych artykułów przemysłu węglowego
(w tys. ton)

Treść	Maj 1948	Czerwiec 1948	% wykon. planu w czerwcu 1948 r.
Węgiel kamienny	5.039	5.777	103
„ brunatny	380	407	115
Brykiety z węgla kamiennego	54	60	111
Koks przy kopaln. węgla kamien.	273	268	110

2. Przemysł hutniczy. Tabela 3 przedstawia produkcję ważniejszych artykułów hutnictwa żelaznego w maju i czerwcu 1948 r. w procentach.

Tabela 3

Produkcja hutnictwa żelaznego
(dane prowizoryczne) w %

Treść	% wykon. planu w czerwcu 1948
Koks	100
Surówka	114
Stal surowa	107
Wyroby walcowane	105

Na stały wzrost wytwórczości hutnictwa wpłynęło w pierwszym rzędzie zwiększenie wydajności pracy i nowe inwestycje, jakie zostały już dokonane w zakładach hutniczych. Z ważniejszych wymienić należy przebudowę wielkiego pieca Nr 1 w hucie „Bobrek“, uruchomienie trzech pieców martenowskich w hutach Ostrowiec, Zawiercie i Batory, uruchomienie nowego mieszalnika w stalowni huty „Kościuszko“ oraz odbudowę walcowni uniwersalnej w hucie „Ostrowiec“.

Tabela 4 przedstawia wytwórczość Zjednoczenia Przemysłu Metali Nieżelaznych.

Tabela 4

Produkcja Zjednoczenia Przemysłu Metali Nieżelaznych

Treść	% wykonania planu
Cynk z produkcji	108
Kwas siarkowy 100%	98
Blacha cynkowa	—
Ołów handlowy	105
Rudy cynkowe	—

Produkcja cynku i ołowiu wykazała w miesiącu sprawozdawczym dalszy wzrost.

3. Przemysł naftowy wykonał miesięczny plan wydobycia ropy naftowej w 110%, produkcji gazu ziemnego w 107%, gazu ziemnego w 87,5%.

Tabela 5

Produkcja ważniejszych przetworów przemysłu naftowego
w czerwcu 1948 r.

Wyszczególnienie	% wykonania planu w czerwcu 1948 r.
Benzyna	93,6
Nafta	55,1
Olej gazowy	90,5
Olej smarowy	195,7
Olej transformatorowy	128,1
Asfalt	92,1
Smary stałe	116,6
Parafina	111,1

Wobec zwiększonego zapotrzebowania na olej smarowy produkcję tego artykułu zwiększono w czerwcu, w porównaniu do maja r. b., niemal o 100%. Zmniejszenie produkcji nafty nastąpiło głównie wskutek przerwy w dostawie prądu i powodzi, która utrudniała dostawę ropy, oraz w związku ze zmniejszoną w miesiącach letnich konsumpcją tego artykułu.

W okresie sprawozdawczym czynnych było 2.584 szybów, w tym 2.527 szybów ropno-gazowych i 57 gazowych. Liczba szybów wierconych i pogłębianych wynosiła w czerwcu br. 77, poza tym w budowie znajdowało się 15 szybów oraz kontynuowane były prace na odbudowę 17 szybów.

Działalność przemysłu naftowego w I półroczu 1948 r. charakteryzuje następujący stopień wykonania planu półrocznego:

wydobycie ropy naftowej	107%
wydobycie gazu ziemnego surowego	108%
produkcja benzyny	106%
produkcja nafty	106%

4. Przemysł energetyczny. Produkcja elektrowni podległych Centralnemu Zarządowi Energetyki wyniosła w czerwcu br., wg danych tymczasowych, 300,1 mil. KWh. Miesięczny plan produkcji wykonany został w 110%. Analogiczne cyfry w maju br. wyniosły 306,5 mil. KWh i 107% miesięcznego planu produkcji. Reorganizacja statystyki Centralnego Zarządu Energetyki nie pozwala na razie na podanie globalnej produkcji energii elektrycznej w ostatnich miesiącach.

W roku bieżącym nastąpią zmiany w podziale elektrowni całego kraju na układy energetyczne. Dotychczas zakłady energetyczne pracowały w trzech układach: południowo-wschodnim, południowo-zachodnim i północnym. Do 1949 r. układ południowo-wschodni zostanie połączony z układem południowo-zachodnim. Powstały w ten sposób nowy układ południowy obejmie 57% mocy instalowanej w kraju. Układ północny i układ południowy zostaną z kolei połączone przed 1955 r., dzięki czemu powstanie centralny rozrząd mocy na terenie całego kraju.

Elektryfikacja wsi czyni dalsze postępy. Inwestycje w tej dziedzinie wyniosą w roku bieżącym 800 mil. zł, przy czym koszty elektryfikacji jednej gromady mają stanowić ok. 2,5 mil. zł.

5. Przemysł metalowy — przekroczył w czerwcu 1948 r. planowaną produkcję miesięczną w większości działów wytwórczych, przy czym produkcja ilościowa była znacznie wyższa niż w miesiącu poprzednim.

Tabela 6.

Produkcja zakładów Centralnego Zarządu Przemysłu Metalowego

Wyszczególnienie	Miara	Wykonano w mies.:		% wykonania planu w czerwcu 1948 r.
		maju 1948 r.	czerwcu 1948 r.	
1. Obrabiarki do metali i drzewa (ogółem)	sztuk	259	290	91
2. Środki transportowe (najważniejsze pozycje)	"	23	19	100
Parowozy wąskotorowe	"	16	17	106
Wagony osobowe .	"	1.194	1.291	109
Węglarki	"	90	112	100
Traktory	"	3	7	100
Tramwaje	"			
3. Maszyny rolnicze (ogółem)	"	36.820	38.354	84
4. Wyroby różne (najważn. pozyc.)	"	41	59	111
Krosna	"	6	6	150
Wrębówki	"			
5. Wyroby masowe Liny, nity, śruby i t. p.	ton	3.036	3.494	114

Z tabeli 6 widać, że w dziedzinie środków transportowych i wyrobów różnych oraz masowych mamy do zanotowania w miesiącu sprawozdawczym wzrost produkcji w stosunku do maja 1948 r. jak i wykonanie planu z nadwyżką.

Ogólnie możemy powiedzieć, że produkcja przemysłu metalowego w Polsce rośnie z miesiąca na miesiąc. Prócz tego rośnie lista produktów, dawniej w Polsce w ogóle nie wytwarzanych — silniki do łodzi motorowych, maszyny do szycia, samochody ciężarowe, żniwiarki polskiego typu itd.

6. Przemysł elektrotechniczny. Całkowita produkcja przemysłu elektrotechnicznego wyniosła w czerwcu br. 4.444 ton przy przekroczeniu planu miesięcznego o 18%. Tabela 7 podaje cyfry produkcji w poszczególnych gałęziach przemysłu elektrotechnicznego.

Tabela 7

Produkcja przemysłu elektrotechnicznego w czerwcu 1948 r. według Zjednoczeń

Z j e d n o c z e n i e	Produkcja w tonach	
	maj 1948 r.	czerw. 1948 r.
Maszyn elektrycznych	467	466
Aparatów „	327	397
Kabli i przewodów	2.301	2.395
Ogniów i akumulatorów	806	775
Lamp elektrycznych	41	53
Radiotechniczne	28	55

Plan produkcji w czerwcu został przekroczony przez Zjednoczenia Przemysłu Aparatów elektrycznych, Kabli i Przewodów, Ogniów i Akumulatorów i Lamp elektrycznych. Należy również nadmienić, że Zjednoczenie Teletechniczne zrobiło w ostatnich miesiącach znaczny postęp — plan na miesiąc czerwiec 1948 r. wykonało w 529% co jest nielada osiągnięciem.

Tabela 8

Produkcja przemysłu elektrotechnicznego w czerwcu 1948 r.

Wyszczególnienie	Miara	Wykonano	% wykonania planu
Maszyny wirujące	sztuk	2.130	129
Transformatory	"	249	114
Liczniki i zegary elektr.	ton	21	117
Kable i przewody	"	1.957	114
Akumulatory, bat. i ogn.	"	419	126
Lampy i żarówki	1000 szt.	1.586,8	114
Sprzęt teletechniczny . . .	ton	296	493
Odbiorniki	sztuk.	889	26

Należy przede wszystkim podkreślić produkcję maszyn wirujących, akumulatorów, baterii i ogniów, która znacznie przekroczyła plan.

7. Przemysł chemiczny. Tabela 9 przedstawia produkcję Przemysłu Chemicznego w miesiącu czerwcu br.

Tabela 9

**Produkcja ważniejszych wyrobów
C. Z. Przemysłu Chemicznego**

T r e ś ć	Produk. w tonach		% wykonania planu w czerwcu 1948 r.
	w maju 1948 r.	w czerwcu 1948 r.	
Kwas solny w przeliczeniu na 100%	476	453	150
Soda surowa	15.503	15.325	106
„ kalcynowana	8.496	9.447	104
„ kaustyczna	4.265	3.633	108
Karbid	13.095	12.363	115
Azotniak	14.616	13.879	118
Saletrzak	11.909	8.131	132
Superfosfat mineralny	17.821	24.206	100
Mydło do prania	1.250	1.520	100
Opony	368	388	112
Barwniki razem	229	280	141
Smola surowa	15.099	14.149	109

Produkcja najważniejszych artykułów przemysłu chemicznego wykazuje poważną nadwyżkę wykonania planu miesięcznego. Silny wzrost produkcji ilościowej w czerwcu, w porównaniu do ubiegłego miesiąca, wystąpił przede wszystkim w dziale superfosfatu mineralnego, kwasu siarkowego, sody kalcynowanej i mydła do prania.

W drugim kwartale bieżącego roku zanotować można poważne osiągnięcia przemysłu chemicznego. Przede wszystkim przytoczyć należy znaczny wzrost produkcji w działach następujących do tychczas poważne trudności i stanowiących tzw. „wąskie przejścia“ tego przemysłu. Odnosi się to przede wszystkim do produkcji kwasu siarkowego, która zdołała pokonać trudności aparaturowe, osiągając wzrost o 13% w stosunku do poprzedniego kwartału.

Produkcja superfosfatu wzrosła, w stosunku do kwartału poprzedniego, o 40,9%. Produkcja sody surowej, która już w pierwszym kwartale przekroczyła cyfry przedwojenne o 37%, wzrosła w II kwartale o dalsze 5% w stosunku do poprzedniego. Dzięki wzmocnionym dostawom łożu, zanotować należy również wzmoczoną produkcję w dziale tłuszczowym, zwłaszcza w dziedzinie mydła do prania. Szczytową produkcję osiągnęła biel cynkowa, wzrastając o 25% w stosunku do poprzedniego kwartału, oraz ultramaryna, której wzrost produkcji w II kwartale w stosunku do pierwszego stanowi aż 196,2%.

Najpoważniejsze inwestycje przeprowadzono w Zakładach Syntezy Chemicznej w fabryce półproduktów organicznych „Rokita“ oraz w fabryce

Tabela 10

**Łączna wartość produkcji C. Z. Przem. Chem.
w II kwartale 1948 r.**

(w tys. złotych według cen podstawowych 1937 r.)

M i e s i a c e	Planowano	Wykonano	% wyk. planu
Kwiecień	69.986	84.098	120,1
Maj	67.623	81.958	121,1
Czerwiec	70.594	84.400	119,5
Razem II kwartał	208.203	250.456	120,2

Związków Azotowych w Chorzowie i Mościcach. W wielu przypadkach udało się znacznie przyspieszyć tempo prac inwestycyjnych, w związku z czym spodziewać się należy przedterminowego uruchomienia szeregu działów produkcji.

8. Przemysł mineralny. Produkcja państwowego przemysłu mineralnego osiągnęła w czerwcu br. wartość 23,9 mil. zł wg cen podstawowych z 1937 r., co oznacza, w porównaniu z poprzednim miesiącem, wzrost o blisko 2 mil. zł.

Tabela 11

Produkcja ważniejszych wyrobów C. Z. P. Mineraln.

Nazwa artykułu	Maj 1948	Czerwiec 1948	% wykonania planu w czerwcu 1948
Wapno palone (t)	58.111	62.716	121
Cement (t)	188.754	189.783	111
Szkło okienne (tys. m ²)	667	654	79
Cegła (tys. szt.)	19.602	26.554	123
Papa smołowcowa (tys. m ²)	860	995	113

Centralny Zarząd Przemysłu Mineralnego rozporządzał na koniec czerwca br. 257 zakładami, na co składało się 113 zakładów na Ziemiach Centralnych i 144 zakłady na Ziemiach Odzyskanych. Zatrudnienie na 30 czerwca br. wynosiło ogółem 57.311 pracowników, w tym 50.038 fizycznych i 7.273 umysłowych.

9. Przemysł drzewny. Wartość produkcji zakładów podległych Centralnemu Zarządowi Przemysłu Drzewnego wyniosła w czerwcu br. 8.944 tys. zł wg cen podstawowych z 1937 r. Stanowi to, w stosunku do poprzedniego miesiąca, wzrost wartości produkcji o okragło 1 milion zł.

Tabela 12 charakteryzuje udział poszczególnych Zjednoczeń w ogólnej produkcji Centralnego Zarządu Przemysłu Drzewnego.

Tabela 12

Wartość produkcji Centralnego Zarządu Przemysłu Drzewnego

Zjednoczenie	Wartość produkcji osiągniętej w tys. zł wg cen z 1937 r.	
	w maju 1948 r.	w czerwcu 1948 r.
Dolnośląskie	1.558	1.809
Krakowskie	942	1.118
Mebli giętych	555	647
Zachodnie	1.462	1.443
Centralne	843	930
Pomorskie	2.577	3.042

Produkcja przemysłu drzewnego w ujęciu rzeczowym przedstawiała się w miesiącu sprawozdawczym, jak następuje:

Tabela 13

Produkcja ważniejszych artykułów państwowego przemysłu drzewnego w czerwcu 1948 r.

Wyszczególnienie	Jedn. miary	Wykonano	% wyk. planu
Sortymenty tarte:	m ³	15.534	109
a) deski miękkie . . .	"	13.124	106
b) „ twarde . . .	"	2.410	128
Skrzynie:	szt.	34.924	25
a) skrzynie duże . . .	"	9.492	—
b) „ małe . . .	"	25.432	—
Mable gięte:	"	52.498	107
a) kszesła gięte . . .	"	44.258	116
b) fotele	"	500	48
c) inne meble gięte . .	"	7.740	80
Beczki:	"	15.122	141
a) beczki do płynów .	"	11.626	110
b) „ do ciał stałych	"	3.496	1748

Ponadto zakłady przemysłu drzewnego wyprodukowały w miesiącu sprawozdawczym 818 m³ sklejek i płyt stolarskich.

W drugiej połowie czerwca br. rozpoczął próbą produkcję nowouruchomiony Centralny Zakład Przeróbki Drzewa w Dobroszycach w pow. olawskim na Dolnym Śląsku. Zakład ten posiada 4 traki, urządzenia do dalszej przeróbki przetartego materiału, jak maszyny do wyrobu parkietów dębowych oraz nowocześnie urządzoną forniernię.

10. Przemysł włókienniczy. W czerwcu czynnych było w przemyśle włókienniczym 270 przedsiębiorstw, zatrudniających ogółem 310.468 pracowników.

Wyniki produkcji w poszczególnych branżach przedstawiają się następująco:

Jak wynika z tabeli 14 plan produkcji został wykonany w większości działów z nadwyżką. W porównaniu z ubiegłym miesiącem produkcja w liczbach bezwzględnych na ogół uległa wzrostowi. Jakość produkcji wykazuje również tendencję do poprawy.

Sytuacja na odcinku zaopatrzenia nie uległa w porównaniu z ubiegłym miesiącem zmianom istotnym. Importowano 1607 t bawełny, 2556 t wełny, 208 t szmat wełnianych, 443,5 t lnu. W drodze znajduje się dalsze 8603 ton bawełny, 4381 t wełny, 212 t szmat wełnianych.

11. Przemysł papierniczy. W czerwcu czynnych było w przemyśle papierniczym 87 zakładów, w tym 51 w przemyśle wytwórczym, 36 w prze-

mysle przetwórczym. Sytuację ogólną tego przemysłu cechuje w dalszym ciągu intensywny wzrost produkcji, będący wynikiem całkowitego pokrycia zapotrzebowania na surowce i materiały pomocnicze.

Tabela 14

Produkcja przemysłu włókienniczego (według danych prowizorycznych)

Przemysł i artykuł.	Jedn. miary	Maj 1948 r.	Czerwiec 1948 r.	% wyk. planu w czerwcu 1948
Bawełniany:				
przędza bawełniana	ton	5858	6387	95,0
tkaniny bawełniane	1000 m.	24423	26259	98,9
Wełniany:				
przędza wełniana . .	ton	2303	2454	101,0
tkaniny wełniane . .	1000 m.	2916	3209	97,3
Włókna lękowe				
przędza z włókien lękowych	ton	1843	2134	—
tkaniny lniane i pakulane wykończone	1000 m.	—	2621	118,0
Jedwab galant.				
tkaniny jebwabne .	1000 m.	2184	2527	116,6
Dziwiarsko-pończ				
wyroby dziane . . .	ton	436	485	102,6
„ „ . . .	1000 szt.	4209	4441	103,1
Konfekcyjny				
wyroby konfekcyjne	1000 szt.	2057	2444	131,8
Włókien sztucznych				
jedwab sztuczny . .	ton	588	600	104,7
włókna sztuczne. . .	„	849	—	—

W miesiącu sprawozdawczym osiągnięto poważne rezultaty produkcyjne.

Tabela 15

Produkcja przemysłu papierniczego (dane prowizoryczne)

Nazwa	Maj 1948 r.	Czerwiec 1948 r.	% wyk. planu
		Ilość wyprodukowana	
Miazga drzewna	7982	8867	109,1
Celuloza	9491	9960	116,5
Papier	16594	20949	117,9
Tektura	2293	2548	102,2

Jak wynika z powyższego, produkcja czerwcową wykazuje w porównaniu z wytwórczością z ub. miesiąca znaczny wzrost w liczbach bezwzględnych. Najwyższy wzrost osiągnięto na odcinku produkcji papieru — o 4.355 t, czyli o ca. 26%. Miesięczny plan produkcji wykonano z poważną nadwyżką.

W przemyśle przetwórczym wykonano plan produkcji pudełek monopolowych w 112%, zeszytów w 259%, bibułki papierosowej w 126%, papieru światłoczułego w 108%, worków papierowych w 86,1%.

Wartość wytwórczości przemysłu papierniczego w czerwcu wynosiła 1.345,3 mil. tj. wzrosła w porównaniu z ub. miesiącem o 213,7 mil. zł.

Sytuacja w zaopatrzeniu przedstawiała się w okresie sprawozdawczym pomyślnie. Zaopatrzenie w chlor ciekły oraz sita uległo znacznej poprawie. Ogólne wykonanie planu zaopatrzenia wyniosło 120%.

12. Przemysł skórzany. Produkcja przemysłu skózanego wykazuje wzrost w czerwcu we wszystkich zasadniczych działach, z wyjątkiem wytwórczości futrzarskiej oraz produkcji chemikaliów garbarskich.

Tabela 16 **Produkcja przemysłu skózanego**
(dane prowizoryczne)

A r t y k u ł	Waga lub miara	Maj 1948 r. ilość wykon.	Czerwiec 1948 r.	
			ilość wykon.	% wyko- nania planu
Produkcja gatunkowa				
ogółem	ton	2.497	3.164	113
w tym:				
skóry podeszwowe	„	630,5	767	117
kupony pasowe	„	82,4	94	129
blankowe	„	10,4	16	123
juchtowe	„	104,8	134	105
techniczne	„	33,7	46	125
wierzchowe	1000 m ²	109,6	139	111
ogółem	tys. par.			
Produkcja obuwia	„	628,6	748,9	114
w tym:				
obuwie skórzane	„	554,1	434,9	112
„ inne	„	274,5	314,0	117
Produkcja futrzarska:				
skóry królicze	„	15,1	10,8	38
„ baranie	„	28,1	16,2	96
„ różne	„	9,5	14,4	88

Zapotrzebowanie surowca przemysłu skózanego ulega stałej poprawie. Zakup skór surowych w czerwcu był o 235 ton większy niż w ubiegłym miesiącu. Import skór wzrósł bardzo wydatnie o 1.331 ton. Plan zaopatrzenia w drugim kwartale br. został wykonany w 122%.

Również w zakresie artykułów pomocniczych i technicznych dała się w czerwcu, w porównaniu z miesiącami poprzednimi, stwierdzić znaczna poprawa. Wydatnie przyczynił się do tego import w branży obuwiowej z Czechosłowacji, oczek (korków), kapsli celulozowych, tektury szwskiej, gielitu podszejkowego oraz sztucznych skór na wyściółkę.

13. Przemysł fermentacyjny. Plan produkcji ważniejszych wytworów Państwowego Przemysłu Fermentacyjnego został wykonany w czerwcu z poważną nadwyżką, co ilustruje tabela 17.

Tabela 17

Produkcja ważniejszych artykułów Państwowego Przemysłu Fermentacyjnego

Wyszczególnienie	Jedn. miary	Osiągnięta produkcja		% wykonania planu w czerwcu 1948 r.
		maj 1948	czerwiec 1948	
Piwo	hl	157.367	145.000	109
Wino	„	2.550	2.113	118
Ocet	„	7.914	7.150	114
Ślód	t.	2.518	989	155

14. Państwowy przemysł konserwowy. Produkcja przemysłu konserwowego w czerwcu osiągnęła 3.646 ton artykułów spożywczych. Na wynik ten złożyła się produkcja trzech zasadniczych działów przemysłu konserwowego:

- 1) branża mięsna — 2.832 t
- 2) „ owocowo-warzywna — 729 t
- 3) „ rybna — 85 t

Ogólna wartość produkcji w czerwcu wg cen z 1937 r. wyniosła 5,7 mil. zł, co oznacza wykonanie wartościowego planu produkcji w 142%.

Tabela 18

Produkcja ważniejszych artykułów państwowego przemysłu konserwowego w czerwcu 1948 r.

Wyszczególnienie	Osiągnięta produkcja w tonach	
	w maju 1948	w czerwcu 1948
Branża mięsna		
Tuszczy świeży	83	104
„ topiony	144	175
Wędliny	152	161
Bekony	884	683
Wyroby peklowe i wędzone .	104	48
Konserwy mięsne	397	577
Mięso w połówkach	480	231
Branża owoc.-warzywn.		
Marmelada	162	271
Soki niesłodzone	64	16
„ słodzone	40	31
Branża rybna		
Ryby solone	11	23
Konserwy rybne	49	60

Zatrudnienie w państwowym przemyśle konserwowym osiągnęło na koniec czerwca br. cyfrę 5.760 pracowników, w tym 4.836 pracowników fizycznych i 924 umysłowych.

15. Państwowy przemysł spożywczy wyprodukował w czerwcu br. ogółem 16.363 t artykułów spożywczych o wartości 22,2 mil. zł wg cen podstawowych z 1937 r. Stanowi to wzrost wartości produkcji o 2,5 mil. zł w stosunku do poprzedniego miesiąca.

Tabela 19

Produkcja przemysłu spożywczego wg Zjednoczeń

Zjednoczenie	Produkcja osiągnięta w tonach		% wykonania planu w czerwcu 1948 r.
	w maju 48	w czerwcu 48	
Cukiernicze	1.524,6	1.869,5	141
Drożdżowe	509,2	385,7	88
Olejarskie	7.917,2	9.304,8	109
Sur. kawy i Nam. Spoż.	1.648,2	1.934,0	144
Ziemniaczane	6.069,0	2.869,3	387
Razem	17.668,2	16.363,3	131

Plan produkcji został poważnie przekroczony we wszystkich działach, poza Zjednoczeniem Drożdżowym, które od pewnego czasu celowo ogranicza swą produkcję wobec zmniejszonego popytu na drożdże i stosunkowo dużych zapasów tego artykułu.

Tabela 20 **Produkcja ważniejszych artykułów przemysłu spożywczego w czerwcu 1948 r.**

Rodzaj artykułu	Produkcja osiągnięta w tonach	
	w maju 1948 r.	w czerwcu 1948 r.
Cukierki i czekolada	886	1.088
Makaron	508	644
Drożdże prasowane	548	335
Olej surowy	2.273	2.584
„ rafinowany	1.856	2.175
„ utwardzony	195	220
Margaryna	994	1.306
Surogaty kawy	1.529	1.818

Wyniki produkcji przemysłu spożywczego w I-ym półroczu przekroczyły również w wysokim stopniu cyfry planowane.

Wartość produkcji w tym okresie wyniosła 124,7 mil. zł według cen z 1937 r., osiągając w ten sposób 127,5% planu półrocznego.

Zatrudnienie w państwowym przemyśle spożywczym na koniec czerwca 1948 r. wyniosło 13.193 pracowników, w tym 10.574 pracowników fizycznych i 2.619 umysłowych.

Plan produkcji na 1948 rok wprowadza duże zmiany w stosunku do ubiegłego roku. Produkcja margaryny w roku bieżącym przewyższy 10-cio krotnie, produkcja zaś oleju surowego 2-u krotnie produkcję tych artykułów w roku 1947.

16. Rolnictwo. Nadmiar opadów w czerwcu spowodował pewne straty w uprawie ziemniaków, buraków cukrowych na gruntach niskich i nieprzepuszczalnych.

Mechanizacja uprawy rolnej postępowała pomysłnie. Wydział Zagraniczny „Społem“ sprowadził z Czechosłowacji 600 szt. żniwiarek, 150 sнопowiązek oraz ze Szwecji i Czechosłowacji około 700 kosiarek do cięcia trawy. Stare maszyny zostały wyremontowane gruntownie przed nadejściem żniw. Ministerstwo Rolnictwa i R. R. rozprowadziło posiadane maszyny do wszystkich ma-

jątków państwowych oraz do Ośrodków Maszynowych Gminnych Spółdzielni Samopomocy Chłopskiej.

W miesiącu sprawozdawczym zanotowano dużą poprawę bydła rogatego oraz znaczny wzrost mleczności krów. Obserwuje się popyt na młode sztuki hodowlane. Celem ochrony nierogacizny przed tzw. „różycą“ (w okresie czerwiec—sierpień) Ministerstwo Rolnictwa i R. R. zwolniło z reglamentacji 2.000 l surowicy przeciwróżycowej. Umożliwi to drobnym rolnikom nabycie jej w okresie największego nasilenia choroby.

Rok gospodarczy 1947—48 minął w rolnictwie pod znakiem dalszego wzrostu zużycia nawozów sztucznych. Ogółem w roku gospodarczym 1947—1948 rozprowadzono 759.828 t nawozów sztucznych, w tym nawozów azotowych 303.961 t, nawozów fosforowych 246.683 t, soli potasowej 176.521 t, nawozu ogrodowego „Chorzów“ — 513 t, wapna nawozowego 23.283 t.

Na podkreślenie zasługuje fakt, iż zużycie azotu w roku sprawozdawczym było wyższe, niż nawet w okresie najwyższej koniunktury przedwojennej (1929). Cyfry rozprowadzonego nawozu ogrodowego są dwukrotnie wyższe, aniżeli w roku poprzednim, który był mniej więcej na poziomie przedwojennym.

Ministerstwo Rolnictwa i R. R. na następną akcję siewną przeznaczyło już około 400 tys. t nawozów sztucznych. Nawozy rozprowadzają spółdzielnie, które na ten cel otrzymały już 1,8 mld zł kredytów.

Ponadto gospodarstwa chłopskie otrzymają na zakup nawozów kredyty w sumie 350 mil. zł. Państwowy Bank Rolny uruchomił również krótkoterminowy 9-mies. kredyt przy oprocentowaniu rocznym 6,5%, przeznaczony dla rolników na zakup nawozów sztucznych jesienią 1948 r. Kredyt ten będzie rozprowadzony za pośrednictwem KKO i spółdzielni oszczędnościowo-pożyczkowych.

17. Komunikacja. Polskie Koleje Państwowe załadowały i przewiozły w czerwcu br. 522.388 wagonów towarowych, zamiast planowanych 486.000, wykonując w ten sposób plan w 107,5%. Dla porównania warto podać, że w czerwcu 1938 r. załadowano w PKP 369.010 wagonów, a w czerwcu 1947 r. 409.776 wagonów. O szybkim rozwoju ruchu kolejowego świadczą również cyfry, dotyczące przewozów rocznych w ostatnim trzyleciu. W 1946 r. załadowano i przewieziono 3.925.335 mil. wagonów i 245 mil. pasażerów, w 1947 r. 4.982.279 mil. wagonów i 326 mil. pasażerów; w 1948 r. w pierwszym półroczu 2.912.365 wagonów i 177,6 mil. pasażerów.

Tabela 21 Ruch kolejowy, towarowy i pasażerski

Wyszczególnienie	M a j	Czerwiec
	1 9 4 8 r.	
A. Ruch towarowy:		
Ilość wagonów czynnych	110.004	116.750
Załadowano wagonów . .	462.634	522.388
Tono-km. brutto w tys. .	5.031.068	5.105.743
Wpływ z przewozu towarów w mil. zł	3.214	5.290
B. Ruch pasażerski:		
Ilość przew. pasaż. w tys.	31.600	30.412
Wpływ z biletów i bagażu w mil. zł	2.242	2.056

W planie inwestycyjnym na rok 1948 przewidziano na cele odbudowy komunikacji 34 mlrd. zł. Z sumy tej znaczna większość, bo 20 mlrd. zł przypadnie na koleje. Z kluczowych inwestycji należy wymienić intensywną budowę mostu średnicowego w Warszawie, budowę wielkiej stacji rozrządowej w Szczecinie, poprawę przelotności najważniejszych linii węglowych — Katowice — Gdynia i Śląsk — Warszawa oraz linii tranzytowych — Wrocław — Katowice — Kraków — Przemyśl.

Działalność Państwowej Komunikacji Samochodowej w miesiącu sprawozdawczym wzmożła się w porównaniu do maja br. i to pomimo mniejszej ilości samochodów (remonty).

Tabela 22

Państwowa Komunikacja Samochodowa (P. K. S.)

Wyszczególnienie	M a j	Czerwiec
	1 9 4 8 r.	
Ilość linii	336	365
Długość linii (km)	22.620	24.927
Ilość samochodów	2.046	1.997
Przewieziono pasażerów (tys.) . .	1.633	2.183
Pasażero-kilometry (tys.)	51.866	61.735
Tono-kilometry (tys.)	—	313
Wpływ z przewozu osób (tys. zł)	205.188	240.338
Wpływ z przewozu towar. (tys. zł)	7.708	8.901

Duże znaczenie dla usprawnienia komunikacji samochodowej ma nowy transport samochodów z Czechosłowacji i Włoch. W drugim półroczu 1948 r. zostanie rozprawdzonych 1.600 wozów osobowych, 400 ciężarowych, 150 podwozi ciężarowych i 180 autobusów dla P. K. S. Umowa polsko-włoska przewiduje ponadto dostawy przyczep samochodowych.

Tabela 23 Polskie Linie Lotnicze »Lot«

Wyszczególnienie	M a j	Czerwiec
	1 9 4 8 r.	
Długość linii (km)	7.690	7.690
Ilość lotów	755	732
Przebyta droga (km)	225.929	226.528
Przewieziono pasażerów	8.805	7.913
„ towarów (kg)	32.047	32.131
„ poczty (kg)	8.023	7.835
„ bagażu (kg)	39.899	39.618

Jak przedstawia tabela Nr 23 w komunikacji Polskich Linii Lotniczych nie zanotowano w miesiącu sprawozdawczym zasadniczych zmian.

18. Handel a) Handel Państwowy. Państwowa Centrala Handlowa Obroty PCH w miesiącu czerwcu osiągnęły 5.556,2 mil. zł utrzymując się prawie na poziomie miesiąca poprzedniego.

Tabela Nr 24 obrazuje udział poszczególnych central branżowych w ogólnych obrotach PCH.

Tabela 24

Obroty P. C. H. w czerwcu 1948 r.

Nazwa centrali branżowej	Osiągnięte obroty w milionach zł	
	w maju *) 1948 r.	w czerwcu 1948 r.
1. Centr. Biuro Hurt. Spoż.-Przem.	2.734,8	2.894,2
2. Centr. Biuro Zak. i Sprzed. Prod. Rolnych.	991,8	1.251,2
3. Centr. Biuro Sprzed. Wyr. Cuk.	556,3	466,9
4. Centr. Biuro Sprzed. Drożdży. .	209,6	145,5
5. Centr. Biuro Sprzed. Surog. Kawy i Namiastek Spożywczych . . .	186,8	181,2
6. Centr. Biuro Sprzed. Przet. Ziem.	118,2	85,5
7. Centr. Biuro Sprzed. Olej. Rośl.	50,1	31,9
8. Centr. Biuro Sprzed. Win, Octu i Przetw.	73,4	99,8
9. Oddział Morski	74,0	40,0
Ogółem.	4.995,3	5.556,2

*) Dane skorygowane.

Powszechnie Domy Towarowe, osiągnęły w czerwcu 1499,1 mil. zł. obrotów, wykonując plan w 110%.

Tabela Nr 25 ilustruje obroty PDT na okres sprawozdawczy z podziałem na branże.

Tabela 25

Obroty P. D. T. wg grup towarowych (mil. zł)

Nazwa grupy towarowej	Maj 1948		Czerwiec 1948	
	Osiągnięty obrót	% do ogólnego obrotu	Osiągnięty obrót*)	% do ogólnego obrotu
1. Monopolowa . . .	61,9	4,6	58,1	3,8
2. Spożywcza	121,4	9,0	142,3	9,6
3. Włókiennicza. . .	772,4	57,5	835,8	55,7
4. Żelazna	37,6	2,8	41,4	2,8
5. Papiernicza. . . .	14,9	1,1	15,5	1,0
6. Szkło	11,1	0,8	12,9	0,9
7. Chemiczna	57,0	4,2	61,7	4,1
8. Drewno	4,9	0,4	5,4	0,4
9. Skórzana	259,1	19,3	318,9	21,2
10. Różne	3,9	0,3	7,1	0,5
Razem	1.344,6	100,0	1.499,1	100,0

*) Dane prowizoryczne. Nie uwzględniono jednego Domu Towarowego, na skutek nie otrzymania danych.

O dużej dynamice rozwoju działalności P. D. T. świadczą obroty czerwcowe, w porównaniu z majem br. W br. projektuje się obroty z P. D. T. na 17.5 miliardów zł., w r. 1949 obrót ten zostanie podwojony. Jedynie sprzedaż wyrobów monopolowych wykazuje pewien spadek w wyniku akcji przeciwalkoholowej. Dowodem rozwoju P. D. T. jest również rozbudowa placówek handlowych P. D. T. wywierają duży wpływ na kształtowanie się cen na rynku prywatnym zmuszając kupców do przestrzegania cen. Marża zarobkowa P. D. T. waha się od 5% — 15%.

Polskie Zakłady Zbożowe za pośrednictwem swych oddziałów zakupiły w czerwcu br. 46.319 t. zboża. Zakupione zboże zostało rozproszane na akcję interwencyjną na wolnym rynku, na zaopatrzenie reglamentowane ludności i na zaopatrzenie przemysłów spożywczych.

Tabela Nr 26 przedstawia skup zboża przez poszczególne Oddziały P. Z. Z.

Tabela 26

**Zakupy zbóż dokonane przez Oddziały
Polskich Zakładów Zbożowych**

Oddziały P. Z. Z.	Ilość zakupiona w tonach	
	maj 1948 r. *)	Czerwiec 1948 r.
1. Białostockie	411	689
2. Gdańskie	1.253	1.062
3. Kieleckie	804	849
4. Krakowskie	1.120	1.048
5. Lubelskie	1.515	2.201
6. Łódzkie	2.631	2.654
7. Olsztyńskie	322	583
8. Pomorskie	7.258	6.050
9. Poznańskie	15.958	17.084
10. Rzeszowskie	1.421	1.098
11. Śląsko-Dąbrowskie . .	2.748	2.520
12. Szczecińskie	2.621	2.474
13. Warszawskie	1.528	2.150
14. Wrocławskie	5.097	5.957
Razem	44.688	46.319

*) Dane skorygowane.

Najaktywniejszą pracę wykazuje Oddział Poznański — 36,9%, Pomorski — 13,0% i Wrocławski 12,8%.

Dążąc z pomocą drobnym rolnikom Państwowe Zakłady Zbożowe w czerwcu wydawały w formie pożyczki zboże w postaci mąki i otrąb. Za 70 kg mąki i 17 kg otrąb rolnicy zobowiązani są zwrócić do końca roku kalendarzowego metr ziarna. Akcja P. Z. Z. ułatwiła drobniejszym rolnikom przetrwanie przednówka.

b) Handel spółdzielczy. Obroty Związku Gospodarczego „Społem“ łącznie za maj i czerwiec zostaną podane w następnym sprawo-

zdaniu. Opóźnienie nastąpiło na skutek dalszych prac nad reorganizacją struktury spółdzielczości.

c) Handel zagraniczny. Eksport artykułów rolniczo-spożywczych stanowi coraz poważniejszą pozycję w naszym bilansie handlu zagranicznego. W ostatnich miesiącach daje się zauważyć znaczny wzrost wywozu zarówno na odcinku przetworów mięsnych, jak również drobiu, ryb, przetworów rybnych oraz owoców, warzyw i ziemio-plodów. Odbiorcą naszym w branży mięsnej jest głównie Anglia. W eksporcie mięsa biorą udział wszystkie trzy sektory, przy czym sektor państwowy zajmuje najpoważniejszą pozycję — 62%. Eksport ryb odbywa się przede wszystkim do Anglii (łosoś) i Czechosłowacji. Udział sektora państwowego w eksporcie ryb wynosi około 60%, prywatnego — 30%, spółdzielczego 10%. Obecnie przygotowuje się również eksport przetworów owocowych, a więc marmelad, jamów, soków owocowych itp. Sokami owocowymi interesuje się Anglia, przetwory owocowe natomiast interesują Francję. W miesiącu sprawozdawczym został wysłany do Francji próbny wagon różnego rodzaju marmelad. Oprócz tego eksport w miesiącu sprawozdawczym objął jaja, ślód, wytlóczyzny suszone z jabłek, ziemniaki, zioła lekarskie.

W czerwcu br. zawarto kilka nowych umów handlowych. W dn. 18. 6. 48 r. Polska podpisała układ handlowy i płatniczy z Turcją. Ze strony tureckiej umieszczono na liście specjalne garbniki, wełnę surową, bawełnę, skóry surowe, nasiona oleiste i inne. Ze strony polskiej figurują maszyny rolnicze, art. chemiczne, papier, cukier, szkło okienne, cement, sierpy. Zawarte układy stwarzają możliwości rozszerzenia wymiany handlowej polsko-tureckiej na warunkach kredytowych.

Pertraktacje polsko-holenderskie dotyczyły dostaw węgla do Holandii, przeznaczonych na pokrycie płatności przypadających z tytułu dokonanych przez nas w Holandii zamówień urządzeń portoworzecznych.

Paraflowana w czerwcu umowa handlowa i układ płatniczy polsko-austriacki przewiduje wywóz z Polski w okresie do 30. VI. 1949 r. 1,2 mil. t węgla, ryb, jaj, cykorii, na ogólną sumę ca 18 mil. dolarów. Austriackie dostawy dla Polski obejmą łożyska kulkowe, aluminium, metale szlachetne, magnezyt, grafit, talk, na łączną sumę 9 mil. dol. — reszta wyrównana zostanie wolnymi dewizami.

W końcu czerwca Polska podpisała z Finlandią układ clearingowy o wymianie handlowej na 1949 r. Układ przewiduje wymianę towarową na 8,5 mil. dol. po każdej stronie tj. ponad 100% więcej niż w br.

Należy nadmienić, że realizuje się koncepcja t. zw. „eksportu wewnętrznego” polegająca na tym, że ofiarodawcy przebywający w St. Zjednoczonych mogą u siebie na podstawie przedstawionych im kolekcji prób towarów, kupować towary w Polsce z przeznaczeniem dla odbiorcy w Polsce. Zakupu tego można dokonać przez wykupienie na miejscu dolarowych certyfikatów towarowych. Do sprzedaży certyfikatów uprawniony jest Bank PKO, przy którego oddziale w N. Yorku stworzono specjalną placówkę p. n. „Pekao Trading Corporation”. Placówka ta prowadzi akcję sprzedaży certyfikatów za pośrednictwem swych agentów na terenie U. S. A. W akcji „eksportu wewnętrznego” głównym dystrybutorem jest P. C. H.

d) **Handel prywatny.** Miesiąc sprawozdawczy notuje dalszy postęp w organizowaniu i regulowaniu handlu prywatnego. Handel nielegalny został już prawie całkowicie wyeliminowany a wyznaczone marże zysku są przestrzegane. Postępująca akcja koncesjonowania pozwala na selekcję przedsiębiorstw handlowych sektora prywatnego oraz na wytyczanie mu właściwych kierunków rozwoju.

Sytuacja rynkowa wg poszczególnych branż przedstawia się następująco: Spożywczo-kolonialna notuje w czerwcu br. w porównaniu do poprzedniego miesiąca spadek obrotów.

Metalowa — obroty wykazały dość duży wzrost (o ca 35%).

Budowlana — tendencja zdecydowanie zwyżkowa — jakkolwiek przydziały przez C. H. Mat. Budowlanych nie zaspokoili chłonności rynku. Odczuwano brak wapna, zaprawy szamotowej, smoły, lepiku.

Drzewna — ogólne ożywienie obrotów w granicach 10—40%.

Włókiennicza — wzrastający popyt na materiały letnie.

Skórzana — duży popyt na obuwie czeskie.

Chemiczno-gospodarcza — sytuacja nie uległa większym zmianom — obroty utrzymywały się na ogół na poziomie majowym. Nastąpiła dalsza poprawa w zaopatrzeniu rynku w mydło i proszki do prania.

18. Sprawy morskie. W miesiącu sprawozdawczym zawinęły do portów polskich 604 statki o łącznej pojemności 88.693 NRT. Statki te reprezentowały m. i. bandery: szwedzką, duńską, fińską, norweską, holenderską.

Obrót towarowy portów przedstawiał się następująco: Gdynia i Gdańsk — 1.077.148 ton, przy

wzroście, w porównaniu z majem, o 3%, Szczecin — 280.000 ton, przy wzroście, w stosunku do maja, o przeszło 8.000 ton.

Ogólne obroty towarowe małych portów, jak Ustki, Darłowa, Kołobrzegu wyniosły ponad 96.556 ton, czyli w porównaniu z majem więcej o 16.000 ton.

Eksport węgla drogą morską przez porty polskie osiągnął w czerwcu 1.093,8 tys. ton. Z tego przypada na poszczególne porty:

Gdynia	— 408,7 tys. t
Gdańsk	— 360,6 „ t
Szczecin	— 227,3 „ t
Ustka	— 52,7 „ t
Kołobrzeg	— 23,4 „ t
Darłowo	— 21,1 „ t

20. Prace, płace i ceny:

a) **Praca** — W miesiącu sprawozdawczym nie zanotowano na rynku pracy znaczniejszych zmian. Trwające nasilenie robót budowlanych i rozbiórkowych, jakie obserwowano w omawianym okresie, umożliwiło Urzędowi Zatrudnienia zapośredniczenie chętnych do pracy w ilościach zbliżonych do ub. miesiący.

Tabela 27 przedstawia działalność Urzędów zatrudnienia, ich oddziałów i instytucji zastępczych w poszczególnych obwodach na dzień 30 czerwca 1948 r.

W porównaniu do miesiąca ubiegłego tabela 27 wykazuje w czerwcu rb. poważny wzrost popytu na element pracowniczy. Stan zgłoszonych wolnych miejsc wyniósł na ultimo omawianego okresu ogółem 123.019 (w tym 33.334 dla kobiet), wobec 108.196 (w tym 29.643 dla kobiet) w miesiącu ub. Bez względu na korzystną tendencję wzrostu popytu kształtuje się nie tylko pod wpływem sezonu budowlanego, ale również na skutek stale rozwijającego się aparatu przemysłowego, którego chłonność ciągle wzrasta.

Planowe rozwiązanie problemu zatrudnienia napotyka na pewne jeszcze przeszkody na tle trudności mieszkaniowych. W celu usunięcia tej przeszkody, położono duży nacisk na rozwój budownictwa pracowniczego. W rb. plan inwestycyjny przewiduje na budownictwo mieszkaniowe ogółem 16,9 miliardów zł Z ogólnej liczby wzniesionych za tę sumę 52 tys. izb — 90% przypada na budownictwo pracownicze, głównie na Śląsku w przemyśle węglowym i hutnictwie.

b) **Ceny.** W miesiącu sprawozdawczym ruch cen wykazywał charakter niejednorodności, albowiem

Tabela 27 Stan rynku pracy według danych Urzędów Zatrudnienia za m-c czerwiec 1948 r.

L. p.	URZĘDY	Zarejestrowani		Zgłoszono wolnych miejsc		Zapośredniczeni		Pozostało wolnych miejsc	
		mężczyzn	kobiet	mężczyzn	kobiet	mężczyzn	kobiet	mężczyzn	kobiet
1	Białystok	729	452	693	288	541	211	2169	116
2	Bydgoszcz	3879	2067	3773	1871	3598	1375	1002	553
3	Gdańsk	7485	3393	8654	3447	6975	2437	3759	1221
4	Katowice	25237	11045	25611	9760	19827	8252	13222	2091
5	Kraków	6402	2197	5707	1275	4858	1147	3087	489
6	Lublin	1020	726	580	185	335	122	144	63
7	Łódź	7228	4678	6237	3787	5684	3667	2331	1021
8	Olsztyn	1919	533	2205	566	1725	483	1518	182
9	Poznań	5447	2665	6198	2434	4540	1912	2405	996
10	Radom	4052	1497	3516	843	3502	806	96	46
11	Rzeszów	1327	248	1566	205	1329	173	759	54
12	Szczecin	5195	1920	5341	1596	4425	1413	3425	654
13	Warszawa	5711	2994	7731	1490	2641	768	822	233
14	Wrocław	11459	5572	11873	5576	9891	4637	4708	2478
	Razem	87090	39994	89685	33334	69871	27403	39449	10197

przy spadku cen niektórych grup towarowych, notowano równocześnie lekkąwyżkę innych. Miejsięczny wskaźnik cen wolnorynkowych w Warszawie, obliczony w Instytucie Gospodarstwa Narodowego, wyniósł w czerwcu 149,3 (przy podstawie IV 1945 = 100) wobec 149,4 w maju. W szczególności obniżyły się wskaźniki przetworów zbożowych z 105,0 na 104,9, nabiału z 121,1 na 112,9 mięsa z 107,6 na 105,8. Jedynie wskaźnik ziemio-płodów wyższkował b. silnie, bo aż o 20,1 punktów do 206,7.

Z dniem 1-ym lipca wprowadzony został na terenie całej Polski jednolity cennik na węgiel, brykiety, koks i półkoks w sprzedaży wolnorynkowej. Również wkrótce ogłoszone zostaną jednolite marże zarobkowe przy obrotach artykułami produkcji państwowej, spółdzielczej i prywatnej. Jednocześnie wprowadzony zostanie obowiązek fakturowania artykułów produkcji państwowej po cenach detalicznych z odpowiednimi rabatami dla kupca hurtownika i detalisty.

Tabela 28 Ceny artykułów żywnościowych w niektórych większych miastach (w złotych)¹⁾

Miejscowość	Czas- okres	Chleb żytni	Mąka pszenna	Groch	Ziem- niaki	Masło	Woło- wina	Wieprzo- wina	Słonina	Kiel- basa	Jaja	Mleko	Cukier
		1 kg	1 kg	1 kg	1 kg	1 kg	1 kg	1 kg	1 kg	1 kg	1 szt.	1 litr	1 kg
Warszawa .	V. 48	40	73	85	10,2	503	203	258	320	305	11	44	180
	VI. 48	39	72	78	11,3	422	207	259	320	305	12	43	180
Łódź . . .	V. 48	37	80	95	11,1	630	200	287	320	310	11	46	178
	VI. 48	37	68	91	11,1	440	200	255	320	310	13	40	178
Lublin. . .	V. 48	40	70	90	10	525	220	260	305	300	11	35	180
	VI. 48	40	80	100	10	435	220	245	300	300	11	30	180
Poznań . .	V. 48	35	70	.	10	490	200	270	340	350	10	34	178
	VI. 48	35	67	.	10	393	210	270	340	350	12	34	178
Katowice .	V. 48	37	66	81	10	532	210	300	340	300	11	45	178
	VI. 48	37	69	81	10	390	210	280	340	300	12	39	178
Kraków . .	V. 48	43	69	88	12	575	215	248	330	325	12	40	178
	VI. 48	37	96	88	15,3	443	215	260	325	325	12	33	178

¹⁾ Dane Głównego Urzędu Statystycznego.

Dla lepszego zobrazowania ruchu cen w omawianym okresie może służyć tabela 28.

Powyższe zestawienie cen wolnorynkowych artykułów żywnościowych wykazuje, że najwięcej spadły ceny masła i mleka. Ceny innych artykułów utrzymały się na poziomie z ub. miesiąca.

Ustalenie jednolitych marż dla wszystkich branż przemysłu, fakturowanie po cenach detalicznych, kontrola cen produkcyjnych przemysłu prywatnego oraz rzucenie większych ilości towarów na rynek, ograniczy jeszcze bardziej możliwości spekulacji i ułatwi szeroką kontrolę cen.

21. Rynek pieniężny. a) **Dynamika środków w pieniężnych.**

Zamieszczona tabela 29 ilustruje stan i dynamikę środków płatniczych objętych bilansem NBP oraz powstałych w bankach operacyjnych KKO, PKO i spółdzielniach oszczędnościowo-pożyczkowych.

realizowane są wyłącznie w formie gotówkowej. Natomiast jeśli chodzi o kredyty rolnicze to gros ich otrzymują kredytobiorcy gotówką.

Wzrost wypłat z funduszu płac (na skutek zwiększania się ilości pracowników, normalnych awansów i premiovania, związanego z polepszeniem się wydajności pracy — akcja współzawodni-

Tabela 29

Dynamika środków pieniężnych

(w milj. zł.)

Stan na ultimo m-ca	Bilety banko- we w obiegu	Wskaźnik stanu ult. 1947 r. = 100	Pieniądz żyrowy	Wskaźnik stanu ult. 1947 r. = 100	Pieniądz bankowy	Wskaźnik stanu ult. 1947 r. = 100
1	2	3	4	5	6	7
Kwiecień . . .	98.966	108	39.875	111	62.005	101
Maj	97.303	106	39.301	109	68.189	111
Czerwiec . . .	102.668	112	38.811	108	66.203	107

Jednocześnie wyjaśniamy, że sumy zamieszczone w pozycji „pieniądz żyrowy“, różnią się od sum podawanych w sprawozdaniach poprzednich, na skutek wyeliminowania dwóch rachunków, mianowicie: rachunku „korespondenci zagraniczni Loro“ i rachunków lorowych zagranicznych.

Powyższy sposób podawania pieniądza żyrowego będziemy kontynuować również w sprawozdaniach następnych.

Dynamika środków pieniężnych wykazała w miesiącu sprawozdawczym, podobnie jak w miesiącu poprzednim, niejednorodną tendencję.

Jednak dynamika poszczególnych elementów obiegu pieniężnego kształtowała się w powyższych okresach, z wyjątkiem pieniądza żyrowego, odmiennie. O ile bowiem obieg banknotów spadł w maju, to w czerwcu wzrósł stosunkowo silnie. Pieniądz bankowy natomiast po zaobserwowanej tendencji wzrostu w miesiącu poprzednim, wykazał w miesiącu sprawozdawczym spadek. Jedynie stan pieniądza żyrowego uległ dalszemu obniżeniu.

Omówimy z kolei dynamikę poszczególnych rodzajów środków pieniężnych.

Stan biletów bankowych w obiegu wzrósł w cyfrach absolutnych o 5.365 mil., a w procentach przy podstawie z ultimo 1947 r. o 6% do kwoty 102.668 mil.

Na powyższy wzrost złożyły się przyczyny następujące. Przede wszystkim stałe zwiększanie się funduszu płac, związane ze wzrostem produkcji zarówno dóbr konsumpcyjnych jak i inwestycyjnych, następnie sezonowe zakupy płodów rolnych i hodowlanych oraz wzrost kredytów rolniczych o ca 1.900 mil.

Z powyższych wydatków wypłaty z funduszu oraz zakupy płodów rolnych i hodowlanych

ctwa), nie jest zjawiskiem groźnym, mogącym wpłynąć perturbacyjnie na równowagę strumienia dóbr i strumienia pieniądza. Powiększenie się funduszu płac, będącego elementem składowym kosztów produkcji, znajduje swój wyraz w równoczesnym wzroście produkcji, jaki zanotowano na przestrzeni okresu sprawozdawczego.

Zaznaczamy, że w najbliższych miesiącach należy się liczyć z dalszym wzrostem obiegu biletów bankowych spowodowanym, poza normalnym wzrostem funduszu płac (na skutek dalszego powiększenia się produkcji zarówno dóbr konsumpcyjnych jak i inwestycyjnych) i zakupami zboża w okresie poźniwym.

Stan pieniądza żyrowego, po wyeliminowaniu rachunku korespondentów zagranicznych „Loro“ i rachunków lorowych zagranicznych (o czym wspominaliśmy na wstępie) zmniejszył się w miesiącu sprawozdawczym w cyfrach absolutnych o 490 mil. a w procentach, przy podstawie z ultimo 1947 r., o 1% do kwoty 38.811 mil.

Spadek pieniądza żyrowego wiąże się w pewnej mierze ze zmniejszeniem się stanu rachunków żyrowych instytucji państwowych i samorządowych oraz przedsiębiorstw państwowych bezpośrednio niekredytowanych.

Pieniądz wkładowy banków operacyjnych zmniejszył się w miesiącu sprawozdawczym w cyfrach absolutnych o 1.986 mil., a w procentach o 4% do kwoty 66.203 mil.

Spadek pieniądza bankowego miał miejsce przede wszystkim w BGK (o 2.233 mil.), następnie w PKO, PBR i w Banku Handlowym przy stosunkowo niewielkim wzroście (z wyjątkiem BGS—o 2.101 mil.) w innych bankach.

Kreowany pieniądź bankowy zmniejszył się o 1.806 mil. do kwoty 56.671 mil. Spadek był o 180 mil. mniejszy, niż pieniądza bankowego, a to na skutek zmniejszenia się pokrycia w gotówce i na rachunkach żyrowych w NBP (pokrycie w czerwcu 9.532 mil., w maju 9.713 mil.) w tej samej wysokości.

b) Operacje kredytowe. Stan i dynamikę kredytów udzielonych przez banki operacyjne KKO oraz NBP (kredyty bezpośrednie) w miesiącu: kwietniu, maju i czerwcu przedstawia tabela 30.

Tabela 30 **Ogólny stan kredytów udzielonych na finansowanie życia gospodarczego**
(w mil. zł)

Stan na ult. m-ca 1948 r.	Kredyty obrotowe	Wskaźnik stanu ult. 1947 = 100	Kredyty inwestycyjne	Wskaźnik stanu ult. 1947 = 100	Razem	Wskaźnik stanu ult. 1947 = 100
1	2	3	4	5	6	7
Kwiecień. . .	182.332	129	120.433	139	302.765	133
Maj	186.257	132	132.513	153	318.770	140
Czerwiec. . .	196.141	139	142.103	164	338.244	149

Ogólny wzrost akcji kredytowej w okresie sprawozdawczym wyniósł 19.474 mil. do kwoty 338.244 mil.

Kredyty krótkoterminowe finansujące bieżącą produkcję i wymianę towarową wzrosły w okresie miesiąca sprawozdawczego o 9.884 mil. do kwoty 196.141 mil., przy czym należy zaznaczyć, że w ogólnej sumie określającej wzrost stanu kredytów obrotowych, najsilniej partycypowały handel i rolnictwo.

Silny wzrost kredytów krótkoterminowych w grupie handel (+ 7.100 mil. wobec + 2.855

branżach, spowodował zwiększenie się zapotrzebowania na środki obrotowe.

Wzrost kredytów obrotowych, udzielonych grupie gospodarczej przemysł, znajduje uzasadnienie w zwiększeniu produkcji.

Kredyty średnioterminowe-inwestycyjne wzrosły w czerwcu o 9.590 mil.

Ten stosunkowo silny wzrost kredytów inwestycyjnych w miesiącu sprawozdawczym wywołany został silniejszym wykorzystaniem kredytów średnioterminowych przez poszczególnych inwestorów na skutek utrzymującego się dużego nasilenia

robót budowlanych, rozbiórkowych i ziemnych.

W ogólnym wzroście kredytów inwestycyjnych (+ 9.590 mil.) najsilniej partycypują przemysł, transport i komunikacja oraz budownictwo.

c) Operacje bierne. Zamieszczona tabela 31 ilustruje stan kapitałów obcych typu wkładów, lokat celowych i środków uzyskanych z NBP w bankach operacyjnych i KKO oraz dynamikę tych pozycji obliczoną przy podstawie ultimo 1947 r.

Kapitały obce typu wkładów wykazały spadek o 114 mil. do kwoty 78.596 mil. Zjawisko powyż-

Tabela 31 **Kapitały obce banków operacyjnych i KKO**
(w mil. zł)

Stan na ult. m-ca 1948 r.	Kapitały obce typu wkładów						Lokaty celowe	Wskaźnik stanu ultimo 47 = 100	Środki uzyskane w N.B.P.	Wskaźnik stanu ultimo 47 = 100
	à vista	wskaźnik stanu ultimo 47 = 100	terminowe	wskaźnik stanu ultimo 47 = 100	Razem	wskaźnik stanu ultimo 47 = 100				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Kwiecień	60.252	116	12.389	196	72.641	125	67.629	183	98.935	116
Maj . . .	64.378	124	14.332	227	78.710	135	76.814	208	97.819	114
Czerwiec	61.612	118	16.988	269	78.596	135	84.780	229	101.597	119

mil. w maju) tłumaczy się ogólnym wzrostem obrotów handlowych z zagranicą. I tak np. w ogólnej sumie kredytów krótkoterminowych, udzielonych przez Bank Handlowy, kredyty na finansowanie handlu zagranicznego wyniosły 3.470 mil. Również sezonowy wzrost obrotów w niektórych

sze wywołane zostało odpływem wkładów à vista, które obniżyły się o 2.766 mil. do 61.612 mil., natomiast wkłady terminowe wykazały dalszy wzrost o 2.652 mil. do kwoty 16.984 mil. Powyższa dynamika kapitałów obcych spowodowała zmianę struktury wkładów, gdyż w miesiącu sprawozdaw-

czym wkłady à vista stanowią 78,3% ogólnej kwoty wkładów, podczas gdy w miesiącu poprzednim stanowiły one jeszcze 81,7% wkładów ogólnych. Jak widać z powyższych cyfr udział wkładów terminowych w ogólnej sumie kapitałów obcych stale wzrasta, co uznać należy za zjawisko korzystne, świadczące o nieznacznej, aczkolwiek stale postępującej naprzód, regeneracji rynku kapitałowego.

Lokaty celowe wykazały bardzo poważny wzrost, gdyż o 7.966 mil. do kwoty 84.780 mil.

Przytoczone wyżej fakty powiększania się stanu wkładów terminowych i lokat celowych, znalazły swój rezonans w akcji refinansowej. Otóż środki finansowe uzyskane w NBP w postaci kredytów refinansowych-inwestycyjnych, wzrosły zupełnie nieznacznie, gdyż o 416 mil. Natomiast odpływ wkładów à vista spowodował zwiększone wykorzystanie kredytów refinansowych-obrotowych w NBP, które to kredyty wzrosły o 3.363 mil.

Zaobserwowana wyżej struktura środków finansowych, uzyskanych z NBP, z punktu widzenia polityki banku centralnego, jest również zjawiskiem dodatnim, ponieważ pieniądź udzielony na finansowanie produkcji i wymiany znajduje odpowiednik we wzroście dóbr oraz cyrkulacja powyższego pieniądza jest szybsza, przez co może on po spełnieniu swojej roli, szybciej powrócić do banku centralnego.

d) Działalność poszczególnych banków operacyjnych. Stan operacji czynnych i biernych, wysokość lokat celowych, wielkość środków pieniężnych uzyskanych z NBP oraz stopień refinansowania akcji kredytowej z rozbićciem na poszczególne banki operacyjne i KKO, podaje tabela 32.

(wobec 10.440 mil. w maju). Wzrost ten spowodowany został przede wszystkim zwiększeniem wykorzystania kredytów inwestycyjnych przez poszczególnych inwestorów. Zjawisko to pozostaje w ścisłym związku z utrzymującym się wzmocnionym tempem robót budowlanych i rozbiorowych. Po raz pierwszy od szeregu miesięcy notujemy spadek kredytów obrotowych o 372 mil., przy czym zaznaczyć należy, że wzrosły kredyty obrotowe w grupach gospodarczych: przemysł, transport i komunikacja, handel, budownictwo, a spadły jedynie w grupie „inne”.

Rzeczywiste rozmiary akcji kredytowej w zakresie kredytów krótkoterminowych nie znalazły w bilansie BGK w czerwcu właściwego wyrazu ze względu na fakt przeniesienia do grupy kredytów średnioterminowych, krótkoterminowego zadłużenia inwestorów, podległych Min. Przemysłu i Handlu, pochodzącego z kredytów na nowe tytuły inwestycyjne, wynikające z akcji „T”. Suma tych przeniesień wyniosła 1.123 mil.

Stan kredytów średnioterminowych wzrósł w miesiącu sprawozdawczym o 7.472 mil. Powyższy wzrost nastąpił na skutek intensywnej akcji finansowania Planu Inwestycyjnego 1948 r.

Z kredytów średnioterminowych, podobnie jak w okresach poprzednich, korzystał przede wszystkim przemysł w 57%, następnie transport i komunikacja w 33%, budownictwo w 9%, handel w 1%.

Kapitały obce typu wkładów spadły w miesiącu sprawozdawczym o 817 mil., kształtując się na ultimo czerwca na wysokości 30.941 mil.

Zjawisko to uważane na ogół za niekorzystne, częściowo rekompensowane jest faktem stosunko-

Tabela 32

Operacje czynne i bierne banków operacyjnych i KKO
Stan na ultimo czerwca 1948 r. (w mil. zł.)

Nazwa instytucji kredytowej	Kredyty udzielone	Wskaźn. stanu ultimo 47=100	Kapitały o typie wkładów	Wskaźn. stanu ultimo 47=100	Lokaty celowe	Wskaźn. stanu ultimo 47=100	Środki uzyskane w N.B.P.	Wskaźn. stanu ultimo 47=100	Stopień refin. akcji w N.B.P.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. B. G. K.	160.173	155	30.941	143	66.795	239	59.919	110	37,4
2. P. B. R.	40.398	165	12.684	122	11.833	234	15.006	141	37,1
3. B. G. S.	36.982	127	11.556	125	4.100	164	22.442	118	60,7
4. B. H. w Warszawie . . .	5.926	264	2.900	190	51	102	2.686	617	45,3
5. B. Zw. Sp. Zarobkowych .	3.201	151	2.283	120	155	135	1.459	159	45,5
6. Polski Bank Komunalny .	2.929	162	2.469	129	1.844	145	—	—	—
7. Komunal. Bank Kredyt. .	696	152	1.315	143			83	91	11,9
8. K. K. O.	8.098	147	14.448	134	2	—	2	50	0,025
	258.403	153	78.596	135	84.780	229	101.597	119	39,34

Bank Gospodarstwa Krajowego (BGK).

Ogólny stan bilansowy kredytów w BGK wzrósł w miesiącu sprawozdawczym o 7.521 mil.

wo silnego wzrostu wkładów terminowych (o 2.418 mil.). Bez wątpienia zjawisko spadku wkładów typu à vista ma charakter przejściowy, powstały na

skutek podjęcia przez Państwową Centralę Handlową kwoty 1,3 mld. na pokrycie faktur oraz przeniesienia obrotów P. Z. U. W. w wysokości 280 mil. i Z. U. S. 500 mil. z rachunków czekowych na rachunki lokat terminowych.

Stan większych lokat terminowych przedstawiał się na 30 czerwca następująco:

Z. U. S.	11.305 mil.
P. Z. U. W.	2.110 „
N. R. O. W.	431 „
Sp. Bracka Tarnowskie Góry	400 „
Koleje Elektr. Zagł. Śl. Dąbr. . . .	100 „
Tow. asekuracyjne „Warta“	43 „

Z wymienionych lokat 13 mld. przeznaczono na finansowanie inwestycji.

Procentowo wkłady terminowe stanowiły w omawianym okresie 44,8% ogólnej sumy wkładów i lokat.

Wpłaty na konto Społecznego Funduszu Oszczędnościowego zwiększyły się w ciągu miesiąca sprawozdawczego o 1.563 mil. do kwoty 2.961 mil. Dla lepszego poznania struktury funduszu S. F. O. służyć może poniższe zestawienie:

Fundusz A — prywatny przemysł, rzemiosło, handel i usługi	2.455 mil.
Fundusz B — rolnictwo. . . .	332 „
Fundusz C — praca najemna	174 „
Razem:	2.961 mil.

Z wpłat powyższych 8 mil. zużyto na pokrycie rachunku dochodów i kosztów akcji S. F. O.

Udział S. F. O. w ogólnej sumie środków inwestycyjnych zwiększył się z 1,2% w maju do 2,4% w czerwcu.

Stan lokat celowych zwiększył się w czerwcu o 6.526 mil. do kwoty 66.795 mil.

Podobnie jak w miesiącu maju stopień refinansowania akcji kredytowej BGK w NBP, pomimo jej wzrostu, obniżył się nieznacznie procentowo z 38,2% w maju na 37,4% w czerwcu. Przy czym zaznaczyć należy, że tendencję spadkową obserwujemy już od szeregu miesięcy. Stan gotówki w kasie i sum do dyspozycji w NBP i PKO oraz biletów skarbowych zwiększył się na koniec miesiąca sprawozdawczego o 48 mil. do 1.323 mil. Stąd pogotowie kasowe wyniosło 4,2%.

Państwowy Bank Rolny (PBR).

Stan bilansowy akcji kredytowej wzrósł w miesiącu sprawozdawczym o 2.348 mil. do kwoty

40.398 mil. t. zn. o 10% (przy podstawie z ultimo 1947 r.). Powiększyły się przede wszystkim kredyty średnioterminowe o 1.474 mil. do kwoty 14.169 mil., a krótkoterminowe o 874 mil. do 26.229 mil.

Z kredytów obrotowych finansowano rolnictwo (44% ogólnej sumy kredytów krótkoterminowych) a mianowicie: akcję siewną, żniwną, orną i zakup nawozów sztucznych oraz przemysł (33%), głównie olejarski (4.659 mil.), a w mniejszym stopniu przetwórstwo mięsne, rybne itp.

W kredytach inwestycyjnych partycypowało przede wszystkim rolnictwo (57% ogólnej sumy kredytów średnioterminowych), następnie budownictwo (19%) oraz przemysł (12%).

Stan kapitałów obcych typu wkładów obniżył się nieznacznie o 193 mil. do sumy 12.684 mil. tj. o 2% (przy podstawie z ultimo 1947 r.).

Stan lokat celowych powiększył się o 1.386 mil. do kwoty 11.833 mil.

Mimo zwiększonej dynamiki akcji kredytowej oraz obniżenia się stanu kapitałów obcych o typie wkładów, stopień refinansowania w NBP zmniejszył się w liczbach absolutnych o 103 mil., a w procentach o 2,6% do 37,1%.

Bank Gospodarstwa Spółdzielczego (BGS).

Stan bilansowy kredytów udzielonych przez BGS poszczególnym grupom gospodarczym wzrósł w miesiącu sprawozdawczym w cyfrach absolutnych o 995 mil. do kwoty 36.982 mil., a w procentach o 3% (przy podstawie z ult. 1497 r.). Wzrosły zarówno kredyty krótkoterminowe (o 857 mil.), jak i średnioterminowe (o 137 mil.).

Dla lepszego zobrazowania struktury stanu bilansowego kredytów krótko i średnioterminowych udzielonych przez BGS poszczególnym grupom gospodarczym, służyć może niżej umieszczone zestawienie (w nawiasach podane są cyfry z ub. miesiąca):

Przemysł	6,1% (1,8%)
Transport i komunik. . . .	0,3% (0,3%)
Handel.	73,4% (76,5%)
Rolnictwo	11,4% (11,1%)
Leśnictwo	0,0% (0,4%)
Budownictwo . . .	6,4% (4,2%)
Rzemiosło	0,4% (0,4%)
Inne	2,0% (5,3%)
	100,0% (100,0%)

Przy analizie powyższych cyfr, charakteryzujących ogólną działalność kredytową BGS (z rozbićciem na poszczególne grupy gospodarcze) widzimy,

że handel zajmuje nadal czołowe miejsce odnośnie wykorzystania kredytów. Rolnictwo utrzymało w miesiącu sprawozdawczym swój udział procentowy w ogólnej sumie kredytów na poziomie prawie niezmiennym. Procentowy udział pozostałych grup gospodarczych w ogólnej sumie kredytów jest nieznan. Jakkolwiek właśnie w obrębie tych ostatnich zanotowano silniejszą dynamikę zwłaszcza w grupie przemysł, gdzie kredyty krótkoterminowe wzrosły aż o 1.558 mil., podczas gdy całkowity wzrost stanu bilansowego kredytów zarówno obrotowych, jak i średnioterminowych wyniósł w omawianym okresie 944 mil.

Silny wzrost kredytów obrotowych, udzielonych przez BGS przemysłowi tłumaczy wyjątkowe natężenie tempa wykorzystywania kredytów przez przemysł poligraficzny i spożywczy.

Wzrost kredytów w grupie gospodarczej budownictwo powstał na skutek rozwijającego się sezonu budowlanego.

Również nieznacznie zmieniła się struktura kredytów z rozbić na poszczególne grupy odbiorców (w nawiasach podane są cyfry z ub. miesiąca):

Centrale Gospodarcze . . .	57,2% (59,6%)
Spółdz. Handlowe . . .	20,7% (20,1%)
„ Rolnicze . . .	16,5% (15,3%)
„ Pracy . . .	2,0% (1,9%)
„Oszczędn. Poż.. . .	3,1% (2,8%)
Org. Spół. i Inst. Niesp. . .	0,5% (0,3%)
	100,0% (100%)

Z powyższych cyfr widzimy że Centrale Gospodarcze, Spółdzielnie Handlowe i Spółdzielnie Rolnicze są największymi odbiorcami kredytów.

Za zjawisko godne podkreślenia uznać należy fakt korzystnego ukształtowania się rozwoju kapitałów obcych typu wkładów. Stan kapitałów obcych typu wkładów wzrósł, w odróżnieniu do sytuacji na tym odcinku w miesiącu ubiegłym (kiedy zanotowano spadek o 1.507 mil.) o 1.361 mil., przyczyniając się tym samym do zmniejszenia stopnia refinansowania akcji w NBP o 2% do 60,7%.

Z ogólnej sumy kapitałów obcych typu wkładów — 11.556 mil. — 90% przypada na rachunki bieżące, 2% na wkłady terminowe, 1% na wkłady oszczędnościowe i 7% na Banki „Loro“. Jeśli chodzi o samych wkładców, to największymi są: instytucje spółdzielcze i instytucje społeczne, natomiast urzędy i instytucje państwowe, przedsiębiorstwa państwowe, urzędy i instytucje komunalne, przedsiębiorstwa komunalne, osoby i firmy prywatne partycypują w mniejszym stopniu w ogólnej sumie wkładów.

Bank Handlowy. Stan kredytów udzielonych przez Bank Handlowy wzrósł bardzo wydatnie o 2.654 mil. do sumy 5.926 mil. Powiększyły się wyłącznie kredyty obrotowe o 2.656 mil. do kwoty 5.842 mil., gdyż kredyty inwestycyjne spadły o 2 mil. do sumy 84 mil.

Ta wyjątkowo wielka dynamika operacji czynnych 118% (przy podstawie z ultimo 1947 r.) została spowodowana ogromnym wzmoczeniem akcji kredytowania handlu zagranicznego, przede wszystkim importu, a w nieznacznym stopniu i eksportu. I tak w ogólnej sumie kredytów krótkoterminowych, udzielonych przez Bank Handlowy, kredyty na finansowanie handlu zagranicznego wyniosły 3.470 mil. (z kwoty tej 3.199 mil. udzielono na sfinansowanie importu). Gros tej sumy — 3.044 mil. otrzymały przedsiębiorstwa handlu zagranicznego, państwowe lub o kapitale państwowym. Z tego 3.003 mil. na finansowanie importu artykułów biegowych, resztę (41 mil.) na kredytowanie eksportu. Centrale handlowe partycypowały w kredytach importowo - eksportowych w wysokości 73 mil. a sektor prywatny 321 mil., w czym 126 mil. przypada na kredyty eksportowe.

Bank Handlowy kredytował głównie handel (przede wszystkim państwowy) — 70% ogólnej sumy udzielonych kredytów (w ubiegłym miesiącu 52%) i przemysłu 23%.

Stan kapitałów obcych typu wkładów obniżył się o 930 mil. do sumy 2.900 mil. Stan lokat celowych nie uległ żadnym zmianom i wyniósł na koniec miesiąca 51 mil.

W związku z obniżeniem się stanu kapitałów obcych typu wkładów (o 61%) oraz ogromnym wzrostem akcji kredytowej (o 118%) nastąpiło bardzo duże zwiększenie się stopnia refinansowania kredytów w Narodowym Banku Polskim o 27,6% do 45,3%.

Bank Związku Spółek Zarobkowych. Ogólna suma udzielonych kredytów powiększyła się o 121 mil. (o 6%) do kwoty 3.201 mil., przy czym wzrosły zarówno kredyty krótkoterminowe o 108 mil. do sumy 2.990 mil., jak i inwestycyjne o 13 mil. do 211 mil. W udzielonych kredytach partycypowało przede wszystkim rzemiosło (33%), przy czym należy jednak podkreślić, iż procentowo (o 1%), jak i w liczbach bezwzględnych (o 34 mil.) udział rzemiosła w ogólnej sumie kredytów obniżył się w porównaniu z ubiegłym miesiącem. Wzrosły natomiast kredyty udzielone przedsiębiorstwom handlowym o 51 mil. do sumy 1.027 mil. (32% ogólnej kwoty kredytów), przede wszystkim prywatnym hurtowniom (856 mil.). Wzrosły również

kredyty udzielone przemysłowi o 95 mil. do sumy 801 mil. (25% ogólnej sumy kredytów), przy czym z kredytów korzystały przede wszystkim drobne przedsiębiorstwa branży chemicznej i drzewnej.

Terytorialnie udzielono kredytów głównie przedsiębiorstwom na terenie Warszawy (1.109 mil.), następnie województwa gdańskiego (479 mil.) i poznańskiego (335 mil.).

Kapitały obce typu wkładów wzrosły o 126 mil. (t. zn. 7% przy podstawie z ultimo 1947 r.) do kwoty 2.283 mil. Stan lokat celowych obniżył się nieznacznie z 165 na 155 mil.

Stopień refinansowania akcji kredytowej w Narodowym Banku Polskim zwiększył się o 5,2% do 45,5%, w liczbach bezwzględnych o 217 mil. do kwoty 1.459 mil.

Banki Komunalne: Polski Bank Komunalny i Komunalny Bank Kredytowy. Ogólny stan bilansowy kredytów gospodarczych, udzielonych przez banki komunalne wzrósł w miesiącu sprawozdawczym o 157 mil. do kwoty 3.625 mil.

Jest rzeczą wielce charakterystyczną, że Komunalny Bank Kredytowy wykazuje, mimo mniejszego zakresu działalności kredytowej w porównaniu z Polskim Bankiem Komunalnym (stan bilansowy kredytów wyniósł na ultimo czerwca br. w Polskim Banku Komunalnym i Komunalnym Banku Kredytowym odpowiednio: 2.929 mil. i 696 mil.) większą dynamikę kredytową, wyrażającą się wzrostem akcji kredytowej o 97 mil. w Komunalnym Banku Kredytowym, a tylko o 60 mil. w Polskim Banku Komunalnym.

Kredyty udzielane przez Polski Bank Komunalny mają w przeważającej większości charakter kredytów inwestycyjnych podczas gdy w Komunalnym Banku Kredytowym stosunek kredytów obrotowych do inwestycyjnych kształtuje się jak 1 : 1.

Kapitały obce typu wkładów wzrosły w miesiącu sprawozdawczym w Polskim Banku Komunalnym o 156 mil. do 2.469 mil. i o 94 mil. do 1.315 mil. w Komunalnym Banku Kredytowym.

Jeśli porównamy strukturę kapitałów obcych w bankach komunalnych to okaże się, że Polski Bank Komunalny nie posiada całkowicie wkładów

o charakterze terminowym, podczas gdy Komunalny Bank Kredytowy wykazuje w swoich sprawozdaniach stan wkładów terminowych i oszczędnościowych na ogólną sumę 214 mil. Zjawisko to, jest o tyle charakterystyczne, że akcja kredytowa Polskiego Banku Komunalnego, jak wykazaliśmy wyżej, skierowana była głównie na finansowanie inwestycji, a więc winna opierać się przede wszystkim na wkładach o charakterze terminowym.

Polski Bank Komunalny nie korzystał w czerwcu, podobnie jak i w maju, z kredytów refinansowych w NBP. Natomiast Komunalny Bank Kredytowy wykazał spadek zapotrzebowania na środki refinansowe NBP z 88 mil. w maju na 83 mil. w czerwcu, obniżając tym samym stopień refinansowania akcji kredytowej o 2,7% na 11,9%.

Komunalne Kasy Oszczędności (KKO). Ogólny stan kredytów krótkoterminowych udzielonych przez Komunalne Kasy Oszczędności poszczególnym grupom gospodarczym wzrósł w miesiącu sprawozdawczym w liczbach absolutnych o 144 mil. do kwoty zł 8.098 mil. Jeśli cyfrę tę porównamy z odpowiednim wzrostem z miesiąca ub., który wyniósł 252 mil., to możemy stwierdzić pewien relatywny spadek natężenia akcji kredytowej.

W wykorzystaniu kredytów przez poszczególne grupy gospodarcze, podobnie jak w miesiącach poprzednich, pierwsze miejsce zajmuje rolnictwo — 47%, następnie budownictwo — 15%, handel — 13%, przemysł — 11%, rzemiosło — 8% i inne — 6%.

Kapitały obce typu wkładów wzrosły w miesiącu sprawozdawczym o 89 mil. do 14.448 mil. Wprawdzie wzrost ten należy uznać raczej za stosunkowo słaby, tym niemniej jednak wobec powiększenia się wkładów oszczędnościowych obserwujemy korzystną tendencję kształtowania się struktury kapitałów obcych typu wkładów.

Stan lokat celowych w KKO wyniósł na ultimo czerwca 2 mil.

Pocztowa Kasa Oszczędności (PKO). Stan i dynamika wkładów oszczędnościowych w Pocztowej Kasie Oszczędności w miesiącach: kwiecień, maj i czerwiec 1948 r. ilustruje tablica 33.

Tabela 33

Wkłady oszczędnościowe i czekowe w PKO (w mil. zł)

Stan na ult. m-ca 1948 r.	Wkłady czekowe	Wskaźnik stanu ult. 1947 = 100	Wkłady oszczędn.	Wskaźnik stanu ult. 1947 = 100	Razem	Wskaźnik stanu ult. 1947 = 100	Stosunek procentowy wkładów oszczędn. do wkładów czekow.
1	2	3	4	5	6	7	8
kwiecień	10.796	115	215	152	11.011	116	2,0
maj	11.245	120	235	167	11.480	121	2,0
czerwiec	10.629	114	256	182	10.885	115	2,4

Zanotowany w miesiącu sprawozdawczym spadek wkładów czekowych o 6% (przy podstawie ult. 1947 = 100), pozostaje w ścisłym związku ze słabymi obrotami w poszczególnych branżach, występującymi zawsze w tym okresie. Spadek wkładów czekowych ma więc charakter wyraźnie przejściowy — sezonowy.

Natomiast za zjawisko wybitnie korzystne uznać należy fakt stałego wzrostu wkładów oszczędnościowych.

Narodowy Bank Polski (kredyty bezpośrednie). Dalszy wzrost produkcji w przemyśle państwowym i występujące w związku z tym powiększenie się obrotów handlowych central zbytu i zaopatrzenia przemysłów państwowych, powoduje stale wzrastające zapotrzebowanie na środki obrotowe. Wobec tego kredyty bezpośrednie wykazały dalszą tendencję wzrostu, powiększając się o 5.532 mil. Należy zwrócić uwagę na fakt, że w przeciwieństwie do miesiąca poprzedniego na dynamikę kredytów miały dominujący wpływ obroty krajowe, gdyż kredyty na zaopatrzenie na rynku krajowym wzrosły o 2.689 mil., a na zbyty wewnętrzny wzrosły nieco słabiej, gdyż o 391 mil. Również na dynamikę wpłynęły kredyty udzielone na produkcję, które wzrosły o 1.447 mil. Natomiast jeśli chodzi o obroty zagraniczne to kredyty eksportowe wykazały spadek o 854 mil., podczas gdy kredyty importowe, podobnie jak w miesiącu poprzednim, uległy dalszemu powiększeniu o 1.859 mil.

Obligo przemysłów wykazujących zasadnicze zmiany kształtowało się następująco. Przemysł hutniczy wykazał wzrost obliża o 1.525 mil., spowodowany powiększeniem się kredytów na zaopatrzenie krajowe, które udzielone były na uzupełnienie zapasów potrzebnych do utrzymania toku produkcji. Również wzrosły kredyty importowe, udzielone na otwieranie akredytyw na zakup metali koloro-

produkcję i na zbyty. Kredyty na produkcję spadły na skutek otrzymania przez zakłady produkcyjne zaległych należności za rok 1947 oraz na skutek otrzymania dalszych kwot na uzupełnienie środków obrotowych w ramach normatywów. Kredyty na zbyty spadły wyłącznie na skutek spłaty kredytów eksportowych, dokonanej z wpływów za eksport po podwyższonej cenie efektywnej.

Przemysł włókienniczy wykazał wzrost obliża o 3.503 mil. głównie w kredytach na zaopatrzenie i na zbyty. Kredyty na zaopatrzenie krajowe obrócone były na zakup barwników, których zapas ma obecnie pokrywać 6-cio miesięczne zapotrzebowanie. Natomiast kredyty importowe udzielone zostały na dalszy import bawełny z Egiptu. Kredyty na zbyty wzrosły na skutek nagromadzenia zapasów wyrobów gotowych, przeznaczonych zarówno na rynek wewnętrzny, jak i na eksport.

Przemysł metalowy wykazał dalszy wzrost zadłużenia o 814 mil., wyłącznie w części kredytów przeznaczonych na produkcję, co wiąże się z faktem udzielenia dodatkowych kredytów dla branży obrabiarkowej, maszyn rolniczych i rowerowej, na uregulowanie zaległych zobowiązań.

Wzrost wykorzystanych kredytów przez przemysł drzewny o 983 mil. spowodowany był zakupem surowców (zaopatrzenie), wykupywaniem faktur na ultimo kwartału (produkcja) oraz gromadzeniem wyrobów gotowych przed sezonem jesienno-zimowym (zbyty). Pozostałe przemysły wykazały stosunkowo mniejsze wahania stanu zadłużenia.

e) **Rachunki żyrowe** NBP. Stan pozostałości i obroty na rachunkach żyrowych (łącznie z rachunkami żyrowymi specjalnymi) oraz rozwój tych pozycji, obliczony przy podstawie ultimo 1947 r. przedstawia tabela 34.

Tabela 34 Stan pozostałości i obroty na rachunkach żyrowych NBP (w mil. zł)

Stan na ult. m-ca 1948 r.	Pozostał. na r-kach żyrowych	Wskaźn. stanu ult. 47 = 100	O b r o t y					Wskaźn. stanu ult. 47 = 100	Stosunek obrotów bez- gotówk, do obrotów ogólnych
			Gotów- kowe	Wskaźn. stanu ult. 47 = 100	Bezgo- tówkowe	Wskaźn. stanu ult. 47 = 100	Razem		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
kwiecień	66.263	154	56.587	102	954.281	108	1.010.868	108	94,4
maj	69.932	163	48.892	88	818.500	93	867.392	93	94,4
czerwiec.	70.850	165	54.228	97	874.751	99	928.979	99	94,1

wych. Wzrost kredytów na produkcję spowodowany został pogorszeniem się wypłacalności odbiorców oraz odprowadzeniem różnic cen przez przemysł metali nieżelaznych.

W przemyśle węglowym wystąpił spadek obliża o 1.565 mil., głównie w kredytach udzielonych na

Pozostałości na rachunkach żyrowych wzrosły w miesiącu sprawozdawczym o 918 mil. do 70.850 mil. Wzrost powyższy wyrażony w procentach przy podstawie ultimo 1947 r. wyniósł 2%, wobec wzrostu o 9% w miesiącu poprzednim, przy czym jako rzecz charakterystyczną notujemy dalszy spa-

dek pieniądza żyrowego o 490 mil., przy jednoczesnym wzroście rachunków specjalnych o 1.408 mil. Wzrost pozostałości na rachunkach żyrowych specjalnych nastąpił głównie na skutek dalszej akumulacji środków płatniczych na r-ku Min. Skarbu — Centralna Księgowość (+ 1.044 mil.).

Zmiany stanu pozostałości na rachunkach żyrowych poszczególnych grup klientów kształtowały się następująco. Wzrosły pozostałości na rachunkach instytucji państwowych i samorządowych o 446 mil., na rachunkach instytucji kredytowych o 190 mil., na rachunkach firm i osób prywatnych o 72 mil. oraz wzrosła pozycja „przekazy w drodze“ o 1.294 mil. Spadek zaś wykazały pozostałości przedsiębiorstw państwowych o 978 mil. oraz obniżyła się pozycja „sumy zwrotne“ o 106 mil.

Obroty na rachunkach żyrowych wzrosły w cyfrach absolutnych o 61.587 mil. do 928.979 mil., a w procentach przy podstawie ultimo 1947 r. o 6%. Na skutek relatywnie mocniejszego wzrostu obrotów gotówkowych niż obrotów bezgotówkowych udział procentowy tych ostatnich w obrotach ogólnych uległ obniżeniu o 0,3% do 94,1%.

Obroty Izby Rozrachunkowej wykazały wzrost zarówno co do ilości przedstawionych dokumentów, jak i co do sumy, która wzrosła o 731 mil., natomiast obroty z PKO czekami potwierdzonymi, przekazami bankowymi oraz przekazami żyrotelegraficznymi wykazały spadek.

f) Bilety skarbowe. Wpływy Skarbu Państwa osiągnięte ze sprzedaży biletów skarbowych wyniosły 7.450 mil. tj. o 123 mil. mniej niż w miesiącu poprzednim. Stan sprzedaży poszczególnych emisji po uwzględnieniu wymiany na gotówkę przedstawiał się następująco. Biletów I emisji sprzedano za 1 mil., II emisji za 35 mil., stan sprzedaży obu wymienionych emisji w porównaniu z miesiącem poprzednim nie uległ zmianie. Stan sprzedaży biletów III emisji wykazał spadek o 552

mil. do 4.741 mil., natomiast wzrósł stan sprzedaży biletów IV emisji o 429 mil. do 2.673 mil. Jeśli chodzi o rozmieszczenie biletów skarbowych na rynku, to gros znajduje się w instytucjach kredytowych (6.946 mil.), z czego najpoważniejsze kwoty przypadają na PKO (4.196 mil.), następnie na KKO (1.160 mil.) oraz na Banki Komunalne (1.418 mil.). W pozostałych bankach bilety skarbowe nie przedstawiają poważniejszych kwot.

g) Zmiany stawek procentowych, pobieranych przez Narodowy Bank Polski.

Na wniosek Rady Banku Minister Skarbu obniżył niektóre stawki procentowe pobierane przez NBP od kredytów w rachunku otwartym. Termin, od którego obowiązują zmiany, ustalony został na dzień 1 czerwca 1948 r.

W zakresie kredytów refinansowych ustalono następujące nowe stawki procentowe:

1. od kredytów pod zastaw skryptów dłużnych zastępczych, wystawionych przez KKO wzajemian weksli lub skryptów rolniczych podawanych przez PBR, 3,5% (poprzednia stawka 4%),
2. od kredytów przeznaczonych na finansowanie importu, 2% (poprzednia stawka 4%),
3. od kredytów średnioterminowych — inwestycyjnych za lata 1945, 1946, 1947, udzielonych przedsiębiorstwom państwowym, podległym C. Z. P. Ministerstwa Przemysłu i Handlu 0,5% (poprzednia stawka 3,5%). Odnosnie omawianego kredytu termin od którego obowiązuje zmiana ustalono na dzień 1 stycznia 1948 r.

W zakresie kredytów bezpośrednich w rachunku otwartym zmieniono stawki od kredytów importowych. Dotychczasową stawkę w wysokości 6,5% obniżono na 3% z ważnością jak wyżej od dnia 1 czerwca 1948 r.

Ważniejsze pozycje bilansowe banków biletowych

(w milionach odpowiednich jednostek monetarnych)

WYSZCZEGÓLNIENIE	1948 rok			WYSZCZEGÓLNIENIE	1948 rok		
	V	IV	III		V	IV	III
Narodowy Bank Polski *)				Długi rządowe i obligacje	3.300	3.500	3.500
Kredyty gospodarcze	172.129	172.106	161.845	Obieg bank. (now. i starych)	3.069	3.004	3.072
Obieg biletów bankowych . .	97.303	98.966	89.663	Wkłady rządowe	779	1.040	921
Natychmiast płatne zobow. .	39.602	40.480	37.509	„ zablokowane	529	507	521
				„ inne	210	234	157
U. S. A.				Narodowy Bank			
(12 banków Fed. Rez.)				Szwajcarski			
Parytet menn. 1 \$ = 0,8887 g				Kurs urzęd. 1 \$ = 4,29 fr. szw.			
czystego złota				Złoto	5.672	5.662	5.625
Certyfikaty złote	22.036	21.910	21.878	Dewizy	106	86	67
Walory państwowe	20.662	20.340	20.887	Pożyczki i dyskonto	180	264	139
Dyskonto, pożyczki przem.				Banknoty w obiegu	4.158	4.179	4.185
i akcepty	306	249	430	Natychmiast płatne zobow..	1.298	1.329	1.148
Obieg banknotów	23.675	23.648	23.768				
Wkłady banków członkow.	17.021	16.944	17.639	Bank Szwecji			
Wkłady rządowe	1.684	1.236	1.972	Kurs urzęd. 1 \$ = 3,60 k. sz.			
Inne i zagraniczne wkłady .	1.057	826	999	Złoto	205	213	213
Bank Anglii				Walory państw. i pożyczki			
Parytet 1 \$ = 0,248 £. . . .				dla Narod. Urzędu Długów	2.954	2.721	2.541
Banknoty — w obiegu	1.245	1.238	1.246	Weksle krajowe i pożyczki	159	146	201
Banknoty — w dep. bankow.	55	62	54	Obieg banknotów	2.713	2.614	2.730
Złote monety i sztaby				Wkłady państwowe	602	646	632
Rządowe długi i walory . . .	1.299	1.299	1.299	„ inne	334	207	103
Wkłady publiczne	19	13	9	Czechosłowacki Bank			
Wkłady banków	299	307	314	Narodowy			
Inne wkłady	93	90	94	Parytet 1 \$ = 50 kor. czes.			
Banki Francji				Złoto i dewizy	3.705	3.420	3.899
Parytet 1 \$ = 214 fr. fr.				Dyskonto	13.243	11.749	11.363
Złoto	52.817	52.817	52.817	Lombard walorów	3.205	3.370	2.599
Portfel walorów. pryw. i publ.	152.536	149.413	132.684	Banknoty w obiegu	59.479	55.273	58.686
Pożyczki rządowi:				Rachunki żyrowe	1.597	4.852	1.797
a) za koszty okupacji. . . .	426.000	426.000	426.000	Węgierski Bank Narodowy			
b) pożyczki tymczasowe . .	121.800	129.500	154.100	Parytet menn. 1 for. = 0,757 g			
c) pożyczki stałe (3 poz.):	120.000	120.000	120.000	czystego złota			
Obieg banknotów	797.040	759.054	774.916	Złoto	460	463	446
Salda kred. r-ków bieżących	237.038	265.912	263.550	Dewizy	57	60	43
Bank Belgii				Dyskonto i walory	1.928	1.681	1.687
Parytet 1 \$ = 43,83 fr.				Dług rządowy	340	340	340
Złoto	27.116	26.577	25.986	Obieg banknotów	2.015	1.995	1.973
Dewizy	11.724	12.281	12.978	Natychmiast płatne zobow.	395	391	360
Pryw. pożyczki i rachunki . .	4.350	3.051	3.096	Bank Finlandii			
Pożyczki rządowi	49.996	49.971	49.706	Kurs clearin. 1 \$ = 135 mkf.			
Rachunki zablokowane . . .	78.506	78.509	78.514	Złoto	268	224	135
Obieg banknotów	79.022	77.805	78.547	Dewizy	577	446	2.452
Prywatne r-ki bieżące	2.157	2.327	2.157	Weksle krajowe	32.316	34.720	31.205
Bank Holenderski				Walory krajowe	4.436	2.570	2.197
Parytet 1 \$ = 2,65 guld.				Banknoty w obiegu	27.112	27.850	26.776
Złoto	483	484	512	Salda rachunków bieżących	1.024	1.356	1.587
Dewizy	464	471	375	Salda zagranicznych r-ków			
Pożyczki i dyskonto	164	151	175	clearingowych	3.066	3.307	2.898

*) Dane bardziej aktualne podajemy w dziale: »Sytuacja ekonomiczna Polski — Rynek pieniężny«.

Z BIEŻĄCYCH ZAGADNIENIŃ GOSPODARCZYCH

Mgr F. J. Strzeszewski

PRZEGLĄD RYNKÓW ZAGRANICZNYCH
(Finlandia)

Finlandia zajmuje zupełnie specjalne miejsce w szeregu państw europejskich z uwagi na to, że struktura społeczno-gospodarcza tego kraju nie uległa jeszcze zasadniczym zmianom. Finlandia wykazuje bardzo jeszcze silne cechy kapitalistyczne, w tym więc sensie mało odbiega ona od ustrojów panujących w pozostałych państwach skandynawskich. Niemniej charakterystyczną cechą lat ostatnich jest coraz silniejsze powiązanie rozwoju gospodarczego tego kraju ze Związkiem Radzieckim.

Główne bogactwo kraju leży w olbrzymich obszarach leśnych, zajmujących 70,9% całej powierzchni Finlandii (337,113 km²). Większość tych obszarów należy do właścicieli prywatnych.

Yrjö Ilvessalo, profesor fińskiej akademii leśnej, podaje statystykę podziału lasów (tabela 1):

Tabela 1

Wyszczególnienie	Obszar leśny w %	Zagajniki	Roczny przyrost w %
Prywatne a .	54,5	55,7	65,6
Państwowe	35,1	31,2	20,4
Przemysłowe	7,9	9,8	10,5
Komunalne	1,5	1,9	2,1
Kościelne	1,0	1,4	1,4
Razem	100,0	100,0	100,0

Autor zaznacza przy tym, że, o ile obszary leśne prywatne i należące do przedsiębiorstw przemysłowych leżą w okręgach południowych kraju, o tyle tereny państwowe leżą na północy Finlandii, posiadają też znacznie mniejszą wartość handlową.

Do właścicieli prywatnych należą również wielkie przedsiębiorstwa przemysłowe, nieruchomości miejskie itd. bez żadnych ograniczeń.

Sytuacja finansowa Finlandii wyglądała przed wojną wyjątkowo korzystnie. Boom w 1930 roku pozwolił jej na znaczne powiększenie inwestycji i w niektórych latach przedwojennych podaż pieniądza przewyższała zapotrzebowanie. Pozwoliło to rządowi na spłacenie większości długów zagranicznych tak, że bilans płatniczy Finlandii był bezpośrednio przed wojną dodatni. Za wyjątkiem kilku, krótkotrwałych zresztą, okresów naprężenia, fiński rynek pieniężny w czasie wojny na ogół nie zmienił się, panowała na nim w dalszym ciągu duża płynność. Wydatki wojenne bardzo wzmogły siłę nabywczą, co przy stałym zmniejszaniu się zapasów przedsiębiorstw, spowodowało napływ pieniądza i domy handlowe zmuszone były do lokowania swoich nadwyżek w bankach. W końcu 1945 r. wkłady te trzykrotnie przewyższyły stan z 1938 r. Równocześnie jednak rosły ceny, które w ostatnich latach wojny podskoczyły prawie dwukrotnie, stąd też wzrost oszczędności w bankach z okresu wojny okazał się iluzoryczny. Niemożność zahamowania tych cen i równomierny wzrost płac spowodował w Finlandii, podobnie jak i w całej Europie, silną inflację.

Finlandia jednak znalazła się w stosunkowo trudniejszej sytuacji niż inne kraje, gdyż, jakkolwiek jej bogactwa naturalne nie zostały przez wojnę zniszczone, musiała ona ze względu na prowadzenie wojny po stronie Niemiec zgodzić się na warunki pokojowe, które nałożyły na nią obowiązek płacenia reparacji wojennych. Artykuł 23 części IV-ej traktatu pokojowego z Finlandią mówi: „Finlandia wynagrodzi Związkowi Radzieckiemu straty wynikłe z działań wojennych i okupacji przez wojska fińskie części terenów sowieckich, niemniej biorąc pod uwagę, że Finlandia nie tylko wycofała się z wojny przeciwko Narodom Zjednoczonym, ale również wypowiedziała wojnę Niemcom i sama przyczyniła się dzięki swej pomocy do usunięcia wojsk niemieckich z terenów fińskich, strony pertraktujące zdecydowały, że Finlandia zapłaci Związkowi Radzieckiemu odszkodowanie za spowodowane straty, nie w pełnej jednak wysokości, ale w części jedynie, a mianowicie: 300 milio-

- *) 1. prof. Yrjö Ilvessalo, Finlan'ds Forest Resources and their Utilization, Suomen Pankki Finlands Bank, Monthly Bulletin Nr 4—6, 1947.
2. K. O. Alho, The Recent Development on the Finnish Money Market. Finlands Bank. Monthly Bulletin Nr 4—6, 1946.
3. Traité de Paix avec la Finlande, Bulletin de Législation Comparée, Nr 25 7e Année, 1-er Trimestre.
4. Dr. Suviranta, La Capacité de payment de la Finlande. Société Belge d'Etudes et d'Expansion, Bulletin Bimestriel Nr 127 1947.
5. Dr. Stefan Perczyński, Przegląd Rynków Zagranicznych, Wiadomości Narodowego Banku Polskiego, styczeń 1947.
6. Sakari Tuomioja, La Situation économique en Finlande, Société Belge d'Etudes et d'Expansion, Bulletin Bimestriel Nr 122 Mai — Juin 1946.
7. Bank for International Settlements. Press Review 1948.
8. Finland, Some Aspects of Economic Life, Helsinki 1948.

nów dolarów Stanów Zjednoczonych płatnych w ciągu 8 lat, poczynając od 19 września 1944 r. w naturze (drzewo, papier, celuloza, statki morskie i rzeczne, różne narzędzia i inne artykuły).

Br. Suviranta, radca finansowy Narodowego Banku Fińskiego, w ciekawym artykule p. t. „Możliwości płatnicze Finlandii” przeprowadził analizę kwoty reparacyjnej celem ustalenia wartości dolara reparacyjnego w stosunku do dolara obiegowego. W zakończeniu swej pracy stwierdził on, że celem wyprodukowania artykułów, w których reparacje miały być płacone, Finlandia musiała przystąpić do bardzo poważnej reorganizacji swojego przemysłu, co pociągnęło za sobą konieczność nabywania na rynkach zagranicznych nowych maszyn i specjalnych narzędzi.

W konsekwencji rzeczoznawcy sowieccy ustalając kwoty reparacyjne w towarach, które Finlandia zobowiązała się przekazać Związkowi Radzieckiemu, spowodowali dość poważne przekształcenie struktury gospodarczej kraju w sensie podniesienia jego zdolności produkcyjnych (budowa statków morskich) oraz stworzenie nowych przemysłów, których dotychczas w Finlandii nie było (głównie przemysłu metalowego).

W dotychczasowej praktyce i przewidywaniach na przyszłość sprawa spłat reparacji fińskich przedstawia się w sposób następujący:

Do czerwca 1947 r., to znaczy prawie do końca trzeciego roku lat reparacyjnych, Finlandia spłaciła 117.59 milionów dolarów w produktach, co do ilości i jakości ustalonych ze Związkiem Radzieckim. W okresie tym Finlandia korzystała z pomocy finansowej zarówno Stanów Zjednoczonych jak i państw skandynawskich. Do czerwca 1947 r. Finlandia otrzymała pożyczek zagranicznych na 160 milionów i darów na około 20 milionów dolarów, czyli razem 180 milionów dolarów, które zostały w wielkiej mierze wykorzystane na zakup maszyn i narzędzi. Porównanie cyfr dotyczących z jednej strony spłaconych reparacji, a z drugiej strony zaciągniętych pożyczek (118 — 160) wskazywałoby na to, że Finlandia nie tylko nie zmniejszyła swego zadłużenia, ale jeszcze go w pierwszych latach po wojnie powiększyła. Jeżeli jednak weźmiemy pod uwagę, że dzięki kredytom zagranicznym Finlandia potrafi zreorganizować swój przemysł, to z każdym następnym rokiem powinna zaciągać mniejsze pożyczki zagraniczne i spłacić większy procent kwoty reparacyjnej i długów zagranicznych.

Bardzo ciekawe pod tym względem snuje przewidywania na przyszłość Prezes Banku Fińskiego Sakari Tuomioja, który przyjmując, że, o ile Finlandia będzie w ciągu 1947 i 1948 r. nadal korzy-

stać z kredytów zagranicznych i w ciągu lat reparacyjnych będzie nadal ograniczać stopę życiową swych obywateli, to, poczynając od 1952, osiągnie znaczną przewagę eksportu nad importem i z łatwością spłaci swoje zobowiązania zagraniczne. Tablica za czas od 1946 do 1953 r. wygląda w sposób następujący: (Tablica 2)

Tablica 2

Rok	Wartość eksportu	Zobowiązania zagraniczne i reparacyjne	Wartość eksportowa importu	Pokryty import	Nadwyżka lub deficyt
1946	135	90	45	130	— 85
1947	190	64	126	170	— 44
1948	250	68	182	170	+ 12
1949	250	65	185	170	+ 15
1950	250	63	187	170	+ 17
1951	255	68	187	170	+ 17
1952	260	72	188	170	+ 18
1953	265	15	250	170	+ 80

Drugim problemem ściśle zresztą związanym ze sprawą spłaty zobowiązań reparacyjnych, które ciążyą na życiu gospodarczym Finlandii, jest sprawa opanowania inflacji, która, jak już wspominaliśmy na początku, powoli rosła w ciągu całej wojny, aby pod jej koniec przybrać dość niepokojące rozmiary.

Celem opanowania inflacji rząd fiński już na początku 1946 r. wprowadził reformę walutową, mającą na celu, z jednej strony zmniejszenie obiegu pieniężnego, z drugiej strony uaktywnienie stezaurowanych kapitałów obywateli. System zastosowany przez Finlandię w 1946 r. przypomina decyzję francuską ze stycznia 1948 r., kiedy rząd francuski z dnia na dzień wycofał z obiegu 5000-ne bilety frankowe. W Finlandii rząd zdecydował się na reformę równie radykalną, a mianowicie zmniejszył o 50% wartość biletów bankowych z tym jednak, że w Finlandii nie robiono różnic pomiędzy posiadaczami małej lub większej ilości banknotów. Wszystkie banknoty wartości od 500 do 5000 marek fińskich zostały przecięte na pół, przy czym tylko lewa strona mająca połowę wartości oryginalnego banknotu pozostała legalnym środkiem płatniczym. Z dniem 26 lutego 1946 r. odcinki lewe banknotów zostały wymienione na bilety nowej emisji. Prawe odcinki przeznaczono na zamianę na 2%-owe obligacje państwowe płatne w 1949 r.

Niestety wyżej omawiana reforma nie dała pożądanego rezultatu. Ilość środków obiegowych została wprawdzie w pierwszych miesiącach 1946 r. zmniejszona ale już w kwietniu tegoż roku wzrosła o blisko 18%, przy czym równomiernie wzrosły ceny i płace, to też już w połowie 1946 r. kraj znalazł się w obliczu poważnego kryzysu monetarnego, prawdopodobnie najniebezpieczniejszego w je-

go historii. Brak środków płatniczych, pomimo stałego wzrostu ich obiegu, dawał się stale odczuwać zarówno w interesach jak i u ludzi prywatnych, co w konsekwencji doprowadziło również do stałego wycofywania oszczędności z banków. Z końcem lata 1946 r. sytuacja się wprawdzie nie pogorszyła, nie uległa jednak i poprawie. Rynek pieniężny był dalej ścieśniony w ciągu całej jesieni i na początku 1947 r., a latem 1947 r. sytuacja zde-

cydowanie pogorszyła się, gdyż rząd został zmuszony do generalnego podwyższenia płac. Ceny w ciągu całego tego okresu miały tendencję zwyżkową.

Na tablicy Nr 3 uwidoczniliśmy jednocześnie wzrost kosztów utrzymania i obiegu biletów Narodowego Banku Fińskiego za czas od maja 1946 r. do kwietnia 1948 r.

Jak wynika z powyższej tablicy, koszty utrzy-

Tabela 3

Koszty utrzymania w 1939 r. = 100, obieg biletów w mil. kr.

CZASOKRES	Wskaźnik cen	Obieg biletów	CZASOKRES	Wskaźnik cen	Obieg biletów
Maj 1946 r.	437	18,442	Październik 1947 r. . . .	632	25,129
Sierpień „	466	17,986	Listopad „	690	25,809
Grudzień „	468	18,233	Grudzień „	720	25,162
Styczeń 1947 r.	471	17,172	Styczeń 1948 r.	763	23,258
Luty „	488	18,896	Luty „	753	24,448
Czerwiec „	567	22,415	Marzec „	761	26,776
Sierpień „	607	23,945	Kwiecień „	765	27,850
Wrzesień „	617	24,484			

mania i obieg biletów N. B. F. w ciągu dwu lat ostatnich wzrosły o około 80%. W tych warunkach ostatnio wydane raporty najróżniejszych przedsiębiorstw fińskich donoszące, że w porównaniu do 1946 r. obrót w 1947 r. był znacznie większy i dochody były wystarczające, dają obraz fikcyjny ze względu na stałą deprecjację waluty. Większa ilość akcji na giełdzie dała takie same dywidendy, jak w 1946 r., co w praktyce wskazuje na poważną zniżkę.

Minister Skarbu Finlandii oświadczył w styczniu 1948 r., że Rząd widzi możliwość zahamowania rosnącej inflacji jedynie dzięki znacznemu zwiększeniu eksportu, co pozwoli na import większej ilości towarów, a przede wszystkim produktów żywnościowych. Brak tych ostatnich daje się coraz bardziej odczuwać w Finlandii.

Na tablicy Nr 4 podajemy wzrost produkcji Finlandii w okresie od stycznia 1943 r. do grudnia 1947 r.

Z początkiem 1948 r. nastąpiła poprawa w dziedzinie handlu zagranicznego i należy przypuszczać, że obroty w Finlandii w roku bieżącym znacznie przewyższają obroty z 1947 r., niemniej równowaga bilansu handlu zagranicznego z krajami dolarowymi nie zostanie osiągnięta, ani też nadwyżki bilansowe z Europą nie pokryją deficytu dolarowego. Bardzo dużą pomocą dla Finlandii okazał się z wszelką pewnością nowy układ z ZSRR, dzięki któremu obroty w 1948 r. zostaną zwiększone do wysokości 40 mil. dolarów (w 1947 r. — 26,5 mil. dolarów). Specjalny nacisk należy położyć na import zboża rosyjskiego, który ma wynieść 250.000 ton. Polska zobowiązała się dostarczyć

Tabela 4

Miesiące	Produkcja na rynek wewnętrzny										Produkcja na eksport				
	Indeks wartościowy					Indeks ilościowy					Indeks ilościowy				
	1943	1944	1945	1946	1947	1943	1944	1945	1946	1947	1943	1944	1945	1946	1947
Styczeń	204	244	221	530	624			76	94	105	48	47	40	55	75
Luty	257	288	264	607	814	97	97	89	107	137	49	48	38	55	76
Marzec	237	265	220	548	749			73	94	125	50	51	40	57	79
Kwiecień	203	211	220	582	733			70	97	123	54	53	44	59	79
Maj	208	222	220	528	681	89	76	69	88	113	52	51	47	66	80
Czerwiec	201	199	239	561	691			69	93	115	40	40	50	63	80
Lipiec	226	239	213	582	655			56	97	107	42	31	47	65	67
Sierpień	194	235	309	620	732	77	78	69	103	113	45	33	48	62	73
Wrzesień	184	199	341	676	799			72	112	123	48	32	52	70	82
Październik	179	195	390	609	850			76	101	126	50	32	56	69	82
Listopad	205	230	484	669	1,069			89	111	152	49	32	54	70	75
Grudzień	221	221	470	713	1,121	75	72	85	118	152	46	38	51	71	78

do Finlandii 1,5 mil. ton węgla, a Belgia 25.000 ton żelaza i stali. W ciągu pierwszego kwartału 1948 r. eksport fiński wzrósł do kwoty 8,8 mlrd. FM wobec 3,9 mlrd. w takim samym okresie roku 1947. Import wzrósł do 11,8 mlrd. FM wobec 6,3 mlrd. z 1947 r. Porównując te cyfry nie należy jednak zapominać o inflacji, która od czerwca 1947 r. do czerwca 1948 r. zrobiła duże postępy oraz o warunkach atmosferycznych, które w początku 1947 r. na skutek silnych mrozów sparaliżowały transport morski Finlandii, gdy tymczasem w pierwszych miesiącach 1948 r. transport ten nie natrafiał na żadne przeszkody.

Niemniej trzeba przyznać, że z początkiem 1948 r. nastąpiła pewna poprawa w sytuacji finansowej Finlandii spowodowana wzrostem produkcji

zarówno w dziedzinie dóbr konsumpcyjnych jak i inwestycyjnych oraz dzięki znacznemu zwiększeniu obrotów zagranicznych. Sytuacja ta ma poważne szanse utrwalenia się na dłuższą metę również dzięki stanowisku Związku Radzieckiego, który zgodził się w roku bieżącym na zmniejszenie reparacji fińskich o 50%. Koncesja ta będzie kosztować Z. S. R. R. 75 mil. dolarów reparacyjnych, co po przeliczeniu na dolary obiegowe wyniesie około 125 mil. dol. USA. (Dolary reparacyjne zostały obliczone według światowych cen w dolarach na towary reparacyjne w 1938 r. plus koszty w wysokości od 1,0 do 15%). Prócz tego w ostatnich czasach Finlandia wszczęła rozmowy z Bankiem Importowo-Eksportowym w Waszyngtonie celem uzyskania nowej pożyczki dolarowej.

DZIAŁ ARTYKUŁOWY

M. Kucharski

PLAN KREDYTOWY (część I)

1. Wstęp. Plan kredytowy, stanowiący jeden z zasadniczych elementów państwowego planu finansowego, zajął szczególną pozycję w działalności instytucji kredytowych, rzucając światło na zamierzone kierunki i celowość rozwoju akcji kredytowej oraz stając się sprawdzianem — poprzez kontrolę wykonywania planu — dojrzałości aparatu bankowego w zakresie przewidywania, regulowania i kontroli procesów gospodarczych, których realizację aparat ten ma umożliwić i usprawnić przez umiejętne rozprawdzanie i ściąganie środków pieniężnych. Pierwszy rok pełnego planowania kredytów w skali państwowej będzie więc niewątpliwie pewnego rodzaju egzaminem wstępnym dla banków. Nie chodzi przy tym o to, czy egzamin ten będzie zdany celująco, czy też z wynikiem dostatecznym. Byłoby bowiem ambicją przekraczającą istniejące możliwości, gdybyśmy chcieli dojść w tak krótkim czasie i to w wyniku pierwszych prób do pełnej doskonałości na tym odcinku. Wystarczy, jeśli pokusimy się o wykrycie dróg, po których należałoby pójść w kierunku uczynienia z planu kredytowego właściwego instrumentu polityki pieniężno-kredytowej. Nie wydaje nam się, żeby mogło to nastąpić bez żywszej wymiany myśli na poruszony przez nas temat. Spowodowanie takiej dyskusji stawiamy sobie przeto za cel niniejszego artykułu.

2. Układ planu kredytowego.

Przedmiotem planu kredytowego jest ustalenie z jednej strony wielkości kredytów obrotowych koniecznych do zrealizowania planu gospodarczego w zakresie produkcji i wymiany, a z drugiej strony środków, z których kredyty te zostaną rozpro-

wadzone. Innymi słowy plan kredytowy ma nam dać analityczny obraz przewidywanego popytu na pieniądź stwarzanego przez planowany rozmiar procesów gospodarczych, jak również ustalić źródła podaży pieniądza. Wychodząc z tego założenia, otrzymujemy następujący układ planu kredytowego:

Plan kredytowy (Finansowanie produkcji i wymiany)		
Rozchód (popyt na pieniądź)		Przychód (podaż pieniądza)
Kredyty obrotowe		Środki pieniężne
Układ I Podział na instytucje kredytowe	Układ II Podział na grupy gospodarcze i rodzaje kredytów	1) Środki N. B. P. przeznaczone na: a) kred. bezpośr. b) „ refinans. 2) Środki bank. oper. a) pieniądź. bank. b) inne środki

W planie kredytowym operujemy zmianami wymienionych wyżej wielkości (wzrostem lub spadkiem) przewidywanymi na dany okres objęty planem i to pod kątem widzenia wyników, a nie sum stawianych do dyspozycji; tylko bowiem kredyty wykorzystane stwarzają efektywny popyt na pieniądź, którego ustalenie jest jednym z zasadniczych zadań planu finansowego jako całości¹.

Przystępując do omówienia treści planu kredytowego, zajmijmy się naprzód lewą stroną przedstawionego wyżej równania, a więc kredytami.

3. Planowanie kredytów.

a) Postulaty ogólne.

Kredyty obrotowe, podobnie jak każda wiel-

¹). Por. Z. Pirożyński „Planowanie kwartalne w polskim systemie finansowym“, Spółdzielczy Przegląd Bankowy Nr 2, 1948 str. 91.

kość ekonomiczna, posiadają charakter względny, przez co rozumieć należy, że sama ich wielkość wyrażona cyfrowo niczego nam jeszcze nie mówi, co pozwalałoby na wyciągnięcie wniosków o roli tych kredytów w życiu gospodarczym. Zależnie od ogólnych warunków gospodarczych, a przede wszystkim od celów, którym kredyty mają służyć, dodatkowa ilość pieniądza doprowadzana tą drogą do organizmu gospodarczego może wywołać najróżnorodniejsze konsekwencje. Byłoby więc rzeczą zupełnie mijającą się z celem, gdyby plan kredytowy ograniczał się tylko do sumarycznego przedstawienia żądań kredytowych mniej lub więcej okrojonych, uspakajając nas, bądź też alarmując wielkością swoich cyfr.

Powinniśmy więc zmierzać do tego, żeby plan kredytowy mógł być narzędziem poznawczym zarówno dynamiki działalności kredytowej jak i rezultatów gospodarczych przez tę działalność wywołanych lub jej towarzyszących. Tylko pod tym kątem widzenia skonstruowany plan kredytowy może stać się elementem zabezpieczającym od strony pieniądza wykonanie planu gospodarczego w zakresie produkcji i obrotu towarowego, a jednocześnie stanowić instrument kontroli własnego wykorzystania zasobów materiałowych oraz środków finansowych stawianych do dyspozycji jednostkom gospodarczym.

b) Wytyczne planowania.

Uwagi poprzedniego ustępu zmuszają nas do zastanowienia się nad tym, jakie zjawiska plan kredytowy oraz sprawozdanie z jego wykonania powinny rejestrować, aby spełnione zostały poruszone wyżej postulaty.

Powierzchniowo oceniana działalność kredytowa w zakresie finansowania produkcji i wymiany mogłaby nie budzić zastrzeżeń z punktu widzenia polityki pieniężnej, gdyby wychodzić z założenia, że wzrost kredytów, któremu towarzyszy wzrost produkcji lub obrotów towarowych, nie kryje w sobie żadnych niebezpieczeństw. Ponieważ krok w krok za pieniądzem idzie tu towar, można by tedy sądzić, że równowaga nie powinna być zachwiana przynajmniej w tym sensie, w jakim za równowagę — słusznie czy niesłusznie — chcielibyśmy uznać utrzymanie bez większych wahań ogólnego poziomu cen w kraju. Nie trzeba chyba podkreślać, że takie postawienie sprawy równałoby się w istocie swej „przeskoczeniu“ zagadnienia. Jak wiemy jednak, problem nie jest tak prosty i każdy rozwój produkcji lub obrotów towarowych może być zrealizowany przy różnych kosztach i różnym zaangażowaniu środków finansowych. Poza tym zwiększanie produkcji dóbr nie jest celem samym

w sobie, lecz wiąże się z mniejszą lub większą zdolnością tych dóbr do zaspokojenia określonych potrzeb gospodarczych jednostek.

Postaramy się więc wymienić typowe zjawiska zakłócające normalny przebieg procesów gospodarczych w zakresie wytwórczości i wymiany, prowadzące jednocześnie do zachwiania równowagi finansowej danego obiektu gospodarczego. Są nimi:

- 1) rozbieżność między kosztami a wartością zbywanych towarów, wyrażająca się w stratach,
- 2) pokrywanie ze środków obrotowych wydatków inwestycyjnych,
- 3) gromadzenie nadmiernych zapasów zaopatrzeniowych (surowce, materiały pomocnicze itp.),
- 4) produkowanie wzgl. nabywanie towarów nieodpowiadających zapotrzebowaniu rynku (pod względem jakości czy ceny) lub wadliwa organizacja zbytu, czego symptomem są nadmierne remanenty wyrobów gotowych,
- 5) opóźnienia się wpływów bądź z winy odbiorców, bądź z winy dostawców (n. p. zaległości w fakturowaniu).

Obok tych zjawisk odzwierciedlających nieprawidłowy przebieg procesów gospodarczych mogą istnieć okresowe zwichnięcia równowagi finansowej danego przedsiębiorstwa, wynikające z charakteru normalnej jego działalności gospodarczej. Dotyczy to przede wszystkim przemysłów rolnych których wydatki przybierają różne nasilenie w ciągu roku, (zapasy sezonowe, wydatki kampanijne, zaliczki udzielane plantatorom itp.).

Istnieje wreszcie jeszcze problem związany z obrotem towarowym z zagranicą, a to z uwagi na system płatności obowiązujący przy transakcjach importowych i eksportowych, odmienny od systemu płatności stosowanego w obrotach krajowych.

Nawiązując do wymienionych przez nas zagadnień, wydaje się rzeczą wskazaną wprowadzenie takiego podziału rodzajowego kredytów, który byłby tych zagadnień odpowiednikiem. W tym celu wystarczyłoby zdaniem naszym następujący podział:

1. Kredyty normalne lub normatywne
2. Kredyty przejściowe na sfinansowanie:
 - a) nadmiernych zapasów zaopatrzeniowych,
 - b) zatorów w zbycie,
 - c) zatorów w inkasie
3. Kredyty specjalne (sezonowe) na sfinansowanie:
 - a) zapasów sezonowych,
 - b) specjalnych wydatków (kampanijnych, akcyj plantatorskich itp.
4. Kredyty importowe

5. Kredyty eksportowe.

W przytoczonym podziale wyeliminowaliśmy ze względów zasadniczych kredyty na pokrycie strat oraz wydatków inwestycyjnych. W prawidłowo przebiegającej dystrybucji kredytów między jednostki gospodarcze nie może bowiem nigdy wystąpić fakt pokrywania strat lub wydatków inwestycyjnych z kredytów obrotowych (krótkoterminowych). Musimy przeto wyeliminować nawet przejściowe finansowanie takich wydatków w drodze uruchamiania t. zw. kredytów antycypacyjnych. Antycypacja taka nie jest bowiem niczym innym, jak finansowaniem inwestycji. Z punktu widzenia zaś polityki pieniężnej jest rzeczą ważną nie tylko ustalenie źródeł ostatecznego pokrycia inwestycji, ale w równym stopniu sam proces finansowania inwestycji. Jeżeli więc z tych czy innych względów okazuje się rzeczą konieczną dokonanie pewnych inwestycji poza planem inwestycyjnym oraz planem kredytów średnioterminowych²⁾, to należy się pogodzić z tym, że plany te zostaną przekroczone, ale na właściwym miejscu, a nie przez rozszerzenie planu kredytów na finansowanie produkcji i wymiany.

Poświęcimy teraz nieco uwagi poszczególnym rodzajom kredytów. Kredyty normalne lub normatywne³⁾ powinny być udzielane na uzupełnienie środków obrotowych przedsiębiorstwa do wysokości zapewniającej zrealizowanie jego zadań gospodarczych, przy założeniu normalnego układu poszczególnych elementów kapitału obrotowego. Wymaga to ustalenia norm zapasów oraz rotacji środków pieniężnych, bądź na podstawie norm obowiązujących w danej branży, bądź na podstawie doświadczeń z okresów ubiegłych, uzyskanych w drodze kontroli banków nad finansowanymi przez nie jednostkami gospodarczymi.

Wszelkie dalsze zwiększanie środków obrotowych przedsiębiorstwa, a więc poza określone wyżej potrzeby normalne, mogłoby być dokonywane przez banki tylko w postaci kredytów przejściowych i specjalnych (sezonowych).

Szczególne znaczenie posiada finansowanie wzrastających zapasów wykraczających poza potrzeby dyktowane koniecznością utrzymania ciągłości produkcji w ramach określonego cyklu pro-

dukcyjnego. Gospodarcze znaczenie procesu zwiększania zapasów jest w gruncie rzeczy takie samo jak procesu inwestycyjnego i nie bez słuszności zaliczane jest przez wielu ekonomistów do inwestycji. W szczególności z punktu widzenia polityki pieniężnej, operującej z natury rzeczy krótszymi okresami czasu, są rzeczą ważną nie tyle rezultaty eksploatacji już dokonanych inwestycji lub stworzonych zapasów, ile proces ich powstawania. Istotną zaś cechą zarówno procesu inwestycyjnego jak i procesu tworzenia zapasów jest zmniejszenie zaspokojenia pewnych potrzeb bieżących społeczeństwa na rzecz zwiększenia zaspokojenia tych potrzeb w przyszłości. Tworzenie zapasów zmniejsza więc realne możliwości konsumpcji przy jednoczesnym zwiększaniu dochodów pieniężnych jednostek zatrudnionych przy produkcji dóbr wchodzących w skład zapasów. Nie może być przeto dla nas obojętnym fakt tworzenia tych zapasów, a w jeszcze większym stopniu źródło ich finansowania (kredyt, dotacje, zyski itp.). Czy wobec takiego postawienia sprawy nie nasuwa się prosty wniosek włączenia finansowania zapasów do planu finansowania inwestycji. Nie wykluczając takiej ewentualności jeśli chodzi o pewne zapasy o charakterze specjalnych rezerw (np. rezerwa zbożowa), byłoby rzeczą trudną oddzielać finansowanie zapasów od finansowania produkcji i obrotów. Fluktuacje zapasów są tak częste i tak bardzo zależą się z wieloma innymi zjawiskami gospodarczymi związanymi nieodłącznie z samym procesem produkcji i wymiany, że natrafiliśmy tutaj na niesłychane trudności techniczne. Poza tym przyjęty podział majątku przedsiębiorstw na stały i obrotowy utrudniałby kwalifikowanie poszczególnych wydatków. Tym większej jednak wagi nabiera zagadnienie odpowiedniej sygnalizacji przerostów w dziedzinie zapasów w szczególności wówczas, gdy przerosty te finansowane są z kredytów. Pozostaje jeszcze odpowiedzieć na pytanie, czy trzeba koniecznie oddzielać zagadnienie zapasów zaopatrzeniowych od zapasów wyrobów gotowych. Otóż te ostatnie są czymś więcej niż zamrażaniem środków pieniężnych i sygnałem naruszenia równowagi między strumieniem pieniądza a strumieniem dóbr; świadczą one w ogóle źle o produkcji danych towarów lub organizacji ich zbytu i wymagają podjęcia bardziej zasadniczych kroków, zmierzających już nie tylko do upłynienia istniejących zapasów, ale i do usunięcia potencjalnych przyczyn ich narastania w przyszłości.

Kredyty udzielone w związku z zatorami w inkasie mogą być wykładnikiem niewłaściwego roz-

²⁾ Zdanem naszym należałoby wprowadzić zasadniczy podział kredytów na kredyty obrotowe i inwestycyjne w miejsce podziału na kredyty krótkoterminowe i średnioterminowe. Dopiero każda z tych zasadniczych grup (obrotowe i inwestycyjne) mogłaby się dzielić na kredyty krótkoterminowe i średnio — lub długoterminowe.

³⁾ Dla przedsiębiorstw, które posiadają ustalone normatywy środków obrotowych w myśl wytycznych uchwały Rady Ministrów z dnia 21. 8. 1947 r. w sprawie zasad systemu finansowego.

działu kredytów między jednostki gospodarcze, niecelowego zużycia środków obrotowych przez odbiorców uniemożliwiającego im terminowe wywiązanie się ze zobowiązań i wreszcie wadliwego funkcjonowania techniki wystawiania i inkasowania faktur⁴⁾). Wyodrębnienie tych kredytów potrzebne jest z uwagi na to, aby nie zaciemniały one obrazu normalnego stanu zadłużenia przedsiębiorstw oraz aby sygnalizowały konieczność usunięcia przyczyn wytworzonego zatoru.

Kredyty specjalne (sezonowe) mówią już same za siebie o potrzebie ich wydzielenia, nie poświęcimy im przeto więcej uwagi na tym miejscu. Można by mieć tylko wątpliwości, czy umieszczanie również w tej grupie kredytów na finansowanie zapasów jest celowe wobec specyfikacji przyjętej w grupie kredytów przejściowych. Istnieje jednak zbyt poważna różnica między zapasami sezonowymi, które w pewnych gałęziach przemysłu są zjawiskiem naturalnym, a zapasami będącymi wyrazem niezdrowej gospodarki, abyśmy mogli zrezygnować z odrębnego ich traktowania.

Pozostają nam jeszcze do omówienia kredyty importowe i eksportowe. Utarła się dotychczas opinia, że kredyty importowe nie wpływają na wzrost obiegu pieniężnego, ponieważ akumulują się w formie akredytyw na specjalnych rachunkach Wydziału Rozrachunków Zagranicznych N. B. P. (dawn. Biura Rozrachunków Międzynarodowych). Dzięki temu kredyty te nie miałyby wpływu na wzrost obiegu pieniężnego ani formalnie (ponieważ sumy przelewane z tych kredytów na rachunki W. R. Z. nie pojawiają się automatycznie na rachunku żyrowym N. B. P.), ani też realnie, ponieważ nie dostają się bezpośrednio na rynek jako nowa siła kupna. Ponieważ jednak jednocześnie płyną do rąk eksporterów ich należności za eksport, wypłacane przez W. R. Z. z sum otrzymanych od importerów, zagadnienie kredytów importowych nie przedstawia się tak prosto, jakby to na pozór się wydawało. Ażeby kredyty importowe zachowały swój „neutralny” charakter, jaki im się przypisuje, powinny być udzielane tylko na okres od wpłaty akredytywy do chwili ostatecznego rozliczenia importera z W. R. Z. po nadejściu towaru do kraju. Od tego zaś momentu kredyt importowy powinien być zastąpiony normalnym lub w zależności od sytuacji przejściowym kredytem obrotowym. Z momentem bowiem ostatecznego rozliczenia z W. R. Z. sumy wpłacone przez importerów są w dyspozycji tej instytucji na wypłaty

należności eksporterów i tą drogą dostają się na rynek. Tymczasem w wielu przypadkach wykazuje się w statystyce kredytowej jako kredyty importowe takie kredyty, które udzielane są wprawdzie w chwili otwierania akredytywy, ale które nie zostają automatycznie spłacone lub zastąpione innymi kredytami po nadejściu towaru do kraju, lecz dopiero po sprzedaży towarów lub zużyciu w produkcji sprowadzonych surowców, co trwa niekiedy szereg miesięcy, a mianowicie wówczas, gdy dostawy importowanych towarów idą na skład. W ten sposób dopływ na rynek towarów importowanych lub wytworzonych z importowanych surowców ulega zwolnieniu. Co się wówczas dzieje w dziedzinie dóbr i pieniądza zakładając, że za import płaci się eksportem? Pieniądz uzyskany z kredytów i wpłacony przez importera do W. R. Z. dostaje się do rąk eksportera, a przez jego koszty produkcji dalej na rynek. Ta dodatkowa ilość pieniądza nie znajduje jednak od razu odpowiednika towarowego, ponieważ towary wytworzone przez eksportera w ogóle nie pojawiają się na rynku krajowym, a towary sprowadzane przez importera dopiero po dłuższym okresie czasu potrzebnym na rozładowanie nadmiernych zapasów.

Podczas gdy przy wydzieleniu w odrębną grupę kredytów importowych kierowaliśmy się nie tylko odmienną rotacją środków pieniężnych, jaka w tym przypadku następuje, ale i charakterem tych kredytów, uzasadnienie wyodrębnienia kredytów eksportowych rozpatrywać należy wyłącznie na płaszczyźnie odmiennego cyklu inkasowego, jaki związany jest z transakcjami eksportowymi. Tym samym kredyty eksportowe mogłyby być udzielane wyłącznie od momentu przedstawienia dokumentów eksportowych do momentu uzyskania zapłaty z W. R. Z. Kredyty na t. zw. przygotowanie eksportu (wyprodukowanie, skup, składowanie itp.) powinny być udzielane na zasadach ogólnych. Jako argumentu przemawiającego za rozszerzeniem pojęcia kredytów eksportowych na finansowanie faz przygotowawczych wysuwa się często kwestię niższego oprocentowania tych kredytów jako środka popierania eksportu. Nie jest to jednak argument istotny, ponieważ popieranie eksportu — tam gdzie ono jest konieczne — można osiągnąć innymi drogami (premie eksportowe itp.). W każdym zaś razie nie może to być ceną za narzucenie pod postacią kredytów eksportowych zasłony na te wszystkie procesy gospodarcze, których konieczność uwypuklenia staraliśmy się poprzednio uzasadnić.

Pozostaje teraz odpowiedzieć na pytanie, czy

⁴⁾ Por. L. Kostowski: „Z zagadnień bankowego inkasa faktur”, Wiadomości Narodowego Banku Polskiego Nr 6, Czerwiec 1948 r., str. 36.

obok omawianych przez nas rodzajów kredytów nie mogą wchodzić w grę jeszcze inne kredyty. Często spotyka się bowiem we wnioskach kredytowych żądanie udzielenia kredytów na spłatę zaległych zobowiązań (należności dostawców, podatki, różnice cen itp.). W naszym podziale nie znajdujemy jednak miejsca dla takich kredytów, ponieważ istnienie nieuregulowanych zobowiązań nie jest nigdy właściwą przyczyną, a jedynie skutkiem innych niedomagań przedsiębiorstwa. Jeśli jakieś przedsiębiorstwo nie płaci w terminie, to tylko dlatego, że albo jemu nie płacą, albo zamraża swoje środki obrotowe w zapasach, albo w ogóle posiada za niski kredyt normalny.

Musimy natomiast zaznaczyć, że dotychczasowe rozważania odnosiły się w zasadzie do przedsiębiorstw przemysłowych, handlowych i ewent. usługowych, pominęliśmy zaś zagadnienie kredytów rolniczych, które właściwie z reguły (poza kredytami inwestycyjnymi) są kredytami sezonowymi. Dlatego odpowiedniejszy byłby dla nich taki podział np. na kredyty siewne wiosenne, siewne jesienne, żniwne itp.), który odpowiadałby okresowym wahaniom w przychodach i rozchodach gospodarstw wiejskich oraz pozwalał na wyciąganie wniosków co do terminów przyszłej spłaty tych kredytów. Z uwagi jednakże na ogólny charakter naszych rozważań nie możemy poświęcić problemowi kredytów rolniczych więcej miejsca spodziewając się, że temat zostanie podjęty i oddzielnie opracowany przez innych, którzy z racji swej fachowości oraz bliższego zainteresowania potrafią to uczynić lepiej.

Gdy zreasumujemy nasze postulaty postawione w tej części artykułu, możemy oczekiwać zarzutu, że przecież planowanie nie może z góry zakładać nieprawidłowości pewnych procesów gospodarczych, których wyrazem miałyby być odpowiednie rodzaje kredytów. Słuszność tego zarzutu należy jednak rozpatrzyć pod kątem widzenia okresu, jaki obejmujemy planowaniem. Nie ulega wątpliwości, że na innych przesłankach musi być oparty plan roczny, a na innych plany kwartalne. W planie rocznym trudno byłoby przewidywać np. zatory w zbyciu, wynikłe z powodu produkcji dóbr złej jakości, lub nie odpowiadających gustom konsumentów. Jeśli by bowiem tak miało być, to należałoby od razu spowodować zmianę rocznego planu produkcji. Inaczej się rzecz ma z planami kwartalnymi, które sporządza się w toku realizacji ogólnogospodarczego planu opracowywanego na cały rok. Realizacja zaś zamierzeń gospodarczych zawsze może odbiegać nieco od planu (który nie

daje się łatwo zmieniać z miesiąca na miesiąc) na pewnych odcinkach w kierunku dodatnim, na innych w ujemnym.

Życie gospodarcze jest bowiem zbyt skomplikowanym mechanizmem, ażeby mogło rozwijać się bez żadnych tarć. Nie należy przy tym zapominać, że poszczególne przedsiębiorstwa lub całe przemysły, wchodząc w nowy kwartał, ciągną nie raz za sobą mniejszy lub większy balast „starych grzechów”, które to grzechy oraz tło ich powstania muszą być bankom na tyle znane, aby mogły ocenić prawdopodobieństwo ich narastania lub likwidacji w kwartale następnym. Dlatego też roczny plan kredytowy może być raczej postulatem⁵⁾ a dopiero plany kwartalne planami operacyjnymi. Wreszcie należy mieć na uwadze to, że proponowany przez nas podział kredytów ma nie tylko na celu wskazanie metody planowania, ale i sprawozdania z wykonania planu kredytowego. Sprawozdanie takie musi wykazać na tle porównania planu z wykonaniem najsłabsze punkty planowania, aby uniknąć błędów w przyszłości, jak również wykazać warunki, w jakich realizacja planu nastąpiła. Utrzymanie się w planie może być bowiem osiągnięte w różny sposób; przez wnikliwą kontrolę banków zmierzającą do usprawnienia działalności gospodarczej przedsiębiorstw i przez automatyczne, nieprzemyślane dostatecznie restrykcje kredytowe, mogące doprowadzić do błędnego koła narastających wzajemnie zobowiązań i należności między różnymi jednostkami gospodarczymi. Osiągnięte tą drogą utrzymanie się w planie może być rzeczą równie złą, jak jego przekroczenie.

c) Technika planowania.

Zagadnienie techniki planowania jest zbyt obszerne, aby można je wyczerpać w ramach artykułu o charakterze ogólnym. Ograniczymy się przeto do podkreślenia tylko niektórych momentów zasadniczych.

Punktem wyjścia dla opracowania planu kredytowego powinien być plan wzrostu środków obrotowych poszczególnych przedsiębiorstw oraz całych grup branżowych. Wykonanie określonego planu gospodarczego wymaga przede wszystkim ustalenia ogółu środków koniecznych do sfinansowania tego planu. Mogą to być własne środki obrotowe, środki obrotowe innych jednostek gospodar-

⁵⁾ Oczywiście i plan roczny może być czymś więcej niż próbierzem idealnego rozwoju działalności kredytowej. Gdy np. nie wchodząc w motywy, plan obrotów towarowych z zagranicą przewiduje większy import, powiedzmy wełny, niż wymagałby tego plan zaopatrzenia przemysłu włókienniczego, wówczas—znając plan importu—moglibyśmy ocenić wielkość przejściowego kredytu na sfinansowanie dodatkowych zapasów. W innych przypadkach roczny plan może posługiwać się rezerwami na cele bliżej nie określone.

czych (np. zaliczki wpłacane przez odbiorców)⁶⁾ oraz kredyt. Ten ostatni jest elementem wynikowym w stosunku do dwóch pierwszych i dlatego musi wiązać się z ustalaniem przewidywanych zmian ogółu środków obrotowych. Taka metoda obliczenia daje dopiero podstawy dla organów kontrolnych do sprawdzenia słuszności obliczeń zawartych w planie. Posiada to jeszcze dalsze istotne znaczenie, polegające na umożliwieniu porównania, w jakim stopniu pewne zjawiska gospodarcze, jak n. p. wzrost zapasów znajdują pokrycie w środkach wygospodarowanych (akumulacja zysków na cele obrotowe) mogących stanowić w ostatecznym rachunku przyrost oszczędności społecznych.

Drugim zagadnieniem, które chcielibyśmy tu poruszyć, jest sposób obliczania poszczególnych rodzajów kredytów. Przedsiębiorstwa korzystające z kre-

⁶⁾ Z uwagi na obowiązujący system płatności w kraju, mogą tu wchodzić w grę raczej zaliczki udzielane przez kontrahentów zagranicznych.

dytów posiadają jednocześnie pewne quantum środków własnych; jak wobec tego rozdzielić zakres celów finansowanych z własnych środków oraz z kredytów. Otóż własne środki należy zaliczyć zawsze do tych, które uczestniczą w finansowaniu normalnych obrotów, a dopiero ich nadwyżka może być włączona do środków finansujących nadmierne zapasy, zatory w zbycie itp. Przedsiębiorstwo nie może więc korzystać wyłącznie z kredytów normalnych, gdy posiada n. p. nadmierne zapasy finansowane ze środków własnych. O ile by bowiem przedsiębiorstwo nie napotykało na swojej drodze na wymienione przez nas trudności nie potrzebowałoby albo w ogóle kredytu (przy dostatecznych środkach obrotowych własnych), albo w mniejszej wysokości. Gdybyśmy postępowali w sposób odmienny, przewrócilibyśmy właściwy porządek rzeczy i zaciemnili obraz celów, na które kredyty są udzielane.

(c. d. n.)

Prof. Dr Jerzy Lubowicki

BUDŻET W GOSPODARCE PLANOWEJ

1. Uwagi wstępne.

Objęcie przez państwo bezpośredniego kierownictwa procesem produkcji i rozdziału dochodu narodowego spowodowało powstanie zagadnienia ram formalnych dla rozszerzonego zakresu działania państwa i zawartego w tych ramach mechanizmu regulującego finansowy wykładnik gospodarki planowej.

Dotychczasowe ramy, znajdujące swój wyraz w budżecie państwowym, uznaje się za niedostateczne. Budżet wyrosły w kapitalistycznych warunkach społeczno-gospodarczych, uważany jest za przestarzały instrument, który nie może objąć finansowej gospodarki uspołecznionej. Niemożność objęcia budżetem wszystkich procesów finansowych gospodarki planowej płynie ze zmiany struktury gospodarczej, w której wyniku punkt ciężkości zagadnień finansowych państwa z płaszczyzny czysto administracyjnej przenosi się na płaszczyznę gospodarczą. Ta zaś zmiana powoduje, iż mechanizm finansowania inwestycji przemysłowych daje stałe zadłużanie się przemysłu wskutek przewyżki kredytów inwestycyjnych ponad ratę amortyzacyjną i pozostaje w sprzeczności z faktem, że plan finansowania inwestycji ma i musi mieć całkowite pokrycie w każdym roku gospodarczym;

nie byłoby tych trudności przy istnieniu państwowego planu finansowego, który mieszcząc w sobie plan inwestycyjny, zbilansowałby niedobory inwestycyjne innymi pozycjami dochodowymi. Również tylko w planie finansowym może znaleźć rozwiązanie zagadnienie środków obrotowych przemysłu, które przekracza ramy budżetu. Plan finansowy państwa musi więc odzwierciedlać całość zagadnienia sfinansowania inwestycji i produkcji w sektorze państwowym. Plan jest nie tylko szerszy od budżetu, ale i hierarchicznie wyższy. W niepotwierdzanej przez życie ewolucji „od budżetu do planu finansowego“, ten ostatni jest w stosunku do planów wydatków nadrzędnym, gdyż określa ich wielkość na tle całości planu finansowego. Plan określa wielkość grup wydatków i interesuje się ich charakterem ogólnym, ale obojętna mu jest realizacja poszczególnych wydatków. Najogólniejszym zamknięciem opinii o niewspółczesności budżetu jest wyrażony pogląd, że „dopiero plan finansowy realizuje zasady planowania finansowego“¹⁾.

Deprecjonowanie dotychczasowych form budżetowych i tworzenie innej formy ujmowania procesów pieniężnych w gospodarce publicznej ma rzekomo wynikać z zasad gospodarki planowej.

¹⁾ Adam L.: Okruchy bibliograficzne. „Rachunkowość — Podatki“, 1948 r., Nr 4.

Założeniom tej gospodarki ma odpowiadać tendencja, aby finanse publiczne w gospodarce planowej w Polsce miały swój ostateczny wyraz nie w budżecie, lecz w planie finansowym, który — według uchwały Krajowej Rady Narodowej z września 1946 r. — „winien objąć wszelkie przychody i rozchody w dziale gospodarki publicznej dysponowane centralnie przez Państwo z włączeniem zarówno centralnych instytucji państwowych, jak też innych instytucji (np. ubezpieczeń społecznych)“.

Wysuwające się zagadnienie planu finansowego zostało podniesione do rangi postanowienia, wynikającego z ustawy o Planie Odbudowy Gospodarczej, zapowiadającej, iż na r. 1948 zostanie sporządzony w oparciu o plany finansowo-gospodarcze poszczególnych działów gospodarstwa narodowego ogólny plan gospodarki finansowej, stanowiący integralną część planu na ten rok. Wprawdzie ustawa o planie na rok 1948 nie realizuje zeszlórocznej ustawowej zapowiedzi i planu finansowego nie zawiera, niemniej samo zagadnienie nadal istnieje.

Rozpatrzenie zagadnienia jest możliwe na podstawie przyjętych 21 sierpnia 1947 r. przez Radę Ministrów zasad systemu finansowego. Zasady te zawierają strukturę i mechanizm działania finansów i mają być realizowane stopniowo. Koroną wieńczącą strukturę finansową ma być plan finansowy. Instytucja ta ma wyznaczone zadanie, polegające na „koordynacji dyspozycji środkami pieniężnymi dla zaspokojenia potrzeb finansowych państwa, związków publiczno-prawnych i gospodarstwa narodowego“, które wykonuje w ten sposób, iż łączy i koordynuje szereg planów finansowych, będących częściami państwowego planu finansowego. Planów tych ma być dwanaście, a mianowicie: budżet państwowy, budżet samorządowy, plany finansowe przedsiębiorstw budżetowych i niebudżetowych, spółdzielczości, obrotu z zagranicą, inwestycji, ubezpieczeń społecznych, ubezpieczeń rzeczowych, funduszy specjalnych, plan kredytowy i plan obrotu gotówkowego.

Państwowy Plan Finansowy powstaje w ten sposób, że instytucje obowiązane do opracowania projektów przedstawiają „w oparciu“ o wytyczne Narodowego Planu Gospodarczego do Ministerstwa Skarbu i Centralnego Urzędu Planowania cyfry wstępne, dotyczące planu finansowego na rok przyszły, które są zatwierdzane przez Radę Ministrów. Na podstawie zatwierdzonych cyfr instytucje naczelne ustalają cyfry wstępne dla podległych im jednostek, jako podstawę do opracowania ich planów finansowych, które są opiniowane przez odpowiednie banki. Zebrane i opracowane plany

finansowe są przedstawiane przez władze naczelne Ministerstwu Skarbu i Centralnemu Urzędowi Planowania. Ministerstwo w porozumieniu z Urzędem opracowuje Państwowy Plan Finansowy i włącza go do projektu narodowego planu gospodarczego, który jest opracowywany i przedstawiany Radzie Ministrów przez Centralny Urząd Planowania. Po uchwale Rady Ministrów plany finansowe poszczególnych jednostek są zatwierdzane przez jednostki nadrzędne, a plan narodowy przechodzi do Sejmu.

Rola planu finansowego w tym ujęciu nabiera specjalnego znaczenia, odmiennego od znaczenia, jakie nadawano planowi finansowemu w gospodarce opartej na dochodach państwowych, płynących głównie z udziału państwa w rezultatach działalności gospodarstw prywatnych.

Państwa kapitalistyczne, obok budżetu będącego swego rodzaju planem działania państwa, znały także plany finansowe. Nosiły one wszakże specjalny charakter, gdyż nie stanowiły instytucji stałej, lecz tylko przejściową, powoływaną do życia w okresach dużych trudności finansowo-gospodarczych państwa. Kiedy skutki gospodarcze wojen lub zła gospodarka doprowadziły finanse kraju do ruiny, a bez prawidłowej gospodarki pieniężnej nie można było zapewnić rozwoju gospodarczego, wtedy powstawały plany finansowo-gospodarcze, mające na celu zdobycie trwałych podstaw dla gospodarki publicznej. Obejmowały one szerszy zakres niż budżety i okres czasu zazwyczaj dłuższy niż roczny. Były jednak bardzo ogólnym zestawieniem przewidzianych dochodów i wydatków państwowych, wynikających z określonych zamierzeń finansowo-gospodarczych. Nie posiadały formy aktów prawnych i były programem działania. Rezultaty realizowanych planów finansowych wyrażały się w porządkowaniu spraw pieniężnych i w budżecie. Do takich planów należały przykładowo plany francuskiego ministra Skarbu Poincaré z 1926 r., który uporządkował długi, walutę i system skarbowy oraz dwa plany polskiego ministra Wł. Grabskiego, jeden z 1920 r. i drugi z 1923 r., zgłoszony Sejmowi i przewidujący przerwanie emisji pieniądza na cele budżetowe, założenie Banku Polskiego i nadzwyczajny podatek majątkowy.

Plan finansowy w uspołecznionej gospodarce planowej rysuje się jako zjawisko dotychczas nowe, będące w stadium prób kształtowania swojego oblicza.

2. Państwowy plan finansowy.

Zakres nowej działalności państwowej, która obok tradycyjnej dziedziny administracji państwo-

wej zostaje powiększona o publiczną produkcję i świadczenie usług, nasuwa myśl, że dotychczasowa budżetowa forma ujmowania zjawisk i przebiegu państwowej gospodarki pieniężnej jest nieodpowiednia, gdyż biurokratyzowałaby skrupowaną przepisami administracyjnej dyspozycji i kameralnej rachunkowości, działalność przedsiębiorstw państwowych i innych autonomicznych finansowo instytucji, włączanych do budżetu. W słusznym i wynikającym z zasad gospodarki planowej dążeniu do jednolitości polityki finansowej natrafiono na tej drodze na nowe elementy w postaci budżetów samorządowych, gospodarki instytucji ubezpieczeń rzeczowych i socjalnych, które przy próbie ich powiązania w jedną całość gruntowały przeświadczenie, że budżet państwowy jest nieprzydatnym w tym celu narzędziem i że zachodzi potrzeba wytworzenia nieznanej dotychczas instytucji, jednoczącej finanse gospodarstwa narodowego. Sądzono, że jest to wynikiem historycznej ewolucji, która prowadzi do porzucenia dotychczasowych form budżetowych.

Z takich wychodząc założeń przyjęto, że jedność polityki finansowej w polskiej gospodarce planowej powinna się wyrazić w państwowym planie finansowym, którego częściami będą budżety państwa, samorządów, ubezpieczeń itd. W porównaniu z dotychczasowym budżetem miałby powstać akt prawny, który przekroczyłby zakres budżetu, obejmując stojące poza budżetem państwowym inne dziedziny kanalizujące określone środki finansowe gospodarki publicznej. Takie dążenie oczywiście realizowałoby jedno z założeń gospodarki planowej. Jednakże dążenie to realizuje formalną stronę jedności polityki finansowej i nie stanowi o istotniejszej stronie materialnej, która wyraża się w koncentracji polityki finansowej i jej roli dyspozycyjnej.

Polski plan finansowy — według zasad systemu finansowego — ma na celu koordynację dyspozycji środkami pieniężnymi oraz łączenie i koordynację szeregu planów finansowych, jakby więc usunięcie dysproporcji w szczegółowych planach finansowych, uzgodnienie ich wzajemne i zarejestrowanie w ogólnym zestawieniu. Podmioty tworzące szczegółowe plany finansowe zachowują swobodę w napełnianiu treści swoich planów w granicach ogólnego planu narodowego, a analizie finansowej plany te poddawane są na stopniu najwyższym, przy zestawianiu planów tworzących państwowy plan finansowy.

Przyjęcie założenia koordynacji różnych planów stwarza jednolitość tylko formalną finansów publicznych, jeżeli nie koncentruje i nie personifikuje dyspozycji finansowej. Takiemu założeniu

towarzyszy faktyczne choć ograniczone rozproszenie w tworzeniu gospodarki finansowej i brak ustalonych reguł wykonania planów finansowych, ich kontroli i odpowiedzialności. Koordynacja poszczególnych planów nie zapobiega skutkom takiego układu faktycznego, w którym szczegółowe plany finansowe są wyrazem zamierzeń przekładanych ponad możliwości finansowe gospodarstwa narodowego. Zbilansowanie dochodów i wydatków poszczególnego planu nie oznacza zrównoważenia go, a tym bardziej własnymi dochodami, co — przy słusznym założeniu, że zrównoważenie planu szczegółowego nie jest bezwzględna i powszechną zasadą — stwarza zachętę do szukania pokrycia w planie kredytowym i otwiera drogę oddziaływania na walutę, przy pozbawieniu kierownika polityki pieniężnej możliwości oceny finansowej poszczególnych celów i koniecznych rozmiarów ich pokrycia w szczegółowych planach finansowych.

Założenia planu finansowego, pozbawionego skoncentrowania dyspozycji finansowej, mogą być realizowane przy różnej strukturze społeczno-gospodarczej i nie wynikają organicznie z zasad ustrojowych uspołecznionej gospodarki planowej. Tymczasem, gospodarka planowa jako metoda osiągania celu posiada podstawowe właściwości polegające na jednolitości kierownictwa, konstrukcji i zasad wykonania. Charakter tych właściwości nie jest tylko programowy, lecz także dyspozycyjny, wyrażający się w bezpośrednim gospodarowaniu państwowym i wynikający z przymusowej normy prawnej skutkującej w dziedzinie gospodarczej. Dotyczy to zarówno ogólnych planów gospodarczych jak i planów szczegółowych, a w pierwszym rzędzie planu finansowego, w którym odbijają się pieniężne rezultaty gospodarowania i który wyznacza granice i proporcje elementów w procesie tworzenia i podziału dochodu narodowego.

Koncentracja kierownictwa i dyspozycji jest podstawowym warunkiem funkcjonowania gospodarki planowej. Ona jest istotnym gwarantem, że konstrukcje wytyczające plan będą tworzyć zharmonizowaną całość. Nie może ulegać wątpliwości, że posiada to szczególne znaczenie w zastosowaniu do gospodarki finansowej. Istnienie różnych „folwarków” finansowych nie odpowiada zarówno gospodarce kapitalistycznej jak i socjalistycznej, choć z różnych powodów. Ewolucja podstaw gospodarczo-ustrojowych zmierza, szczególnie od pierwszej wojny światowej, do jednolitości finansowej, a gospodarka planowa pieczętuje jednolitość konstrukcji i koncentrację dyspozycji finansowej. Zaprzeczanie więc faktowi, że ta konstrukcja wynika z istoty gospodarki planowej byłoby podważaniem podstaw i praktycznej celowości samej gospodarki planowej.

Przyjęcie takich założeń prowadzi do szeregu podstawowych zagadnień, a przede wszystkim do tego, jak głęboko sięgnie koncentracja dyspozycji

finansowej i jaką będzie forma realizująca te zasady. Zatrzymując się najpierw nad tym drugim zagadnieniem, trzeba rozważyć kwestię, czy koncentracja finansów publicznych ma mieć swój wyraz w planie finansowym czy w budżecie. Wydaje się, że rozstrzygającym kryterium powinna być zasada celowości: która z tych dwóch instytucji lepiej wypełni zadania wynikające ze struktury gospodarki planowej, a więc, która z nich zapewnia koncentrację polityki i dyspozycji finansowej w gospodarce państwowej.

Wybór nie nastręczałby specjalnych trudności, gdyby instytucja planu finansowego posiadała podobnie jak budżet określone i wykształcone zasady przyjmowane powszechnie za obowiązujące. Tymczasem rodzaj zadań i zakres planu formułowane są różnie i nawet w Związku Sowieckim nie było w swoim czasie co do tego jednolitych ustaleń²⁾. Próby sformułowania polskiego planu finansowego w jeszcze większym stopniu posiadają tę właściwość³⁾. Istotnie, treść i zadania planu finansowego wahają się szeroko od objęcia planem wszystkich środków pieniężnych gospodarki publicznej, obracanych na akumulację i konsumpcję w ich szczegółowym wyrazie i wzajemnych powiązaniach do zwykłego operowania saldami podmiotów gospodarujących na odcinku społecznym. Przy każdym wszakże pojmowaniu roli i zakresu planu finansowego, nawet zapewniającym największą koncentrację środków finansowych, ujawnia się ogólna właściwość że charakter tej instytucji w wykonalnych granicach nie zapewnia jej dyspozycyjności, z wyjątkiem ogólnych ram, wytyczających pożądane rozmiary podziału gromadzonych środków, a w szczególności pozbawiony jest mocy dyrektyw i siły operacyjnej.

Doświadczenie z państwowym planem finansowym rosyjskim w pełni to potwierdza. Plan finansowy w ZSRR na r. 1929/30 (drugi z kolei) był sporządzony w przeświadczeniu⁴⁾, że nie tylko budżet państwowy, ale wszystkie poszczególne plany finansowe nie dają jeszcze takiego planu finansowego, który byłby równorzędny z budżetem państw kapitalistycznych i że wskutek tego zachodzi potrzeba stworzenia takiego dokumentu obejmującego wszystkie zasoby państwowego lub społecznego

gospodarstwa, który może i powinien z czasem stać się aktem państwowym a nie badaniem ekonomicznym, powinien być zbudowany nie na warunkowych możliwościach, lecz na postanowieniach formalnych. Realizowanie tej tendencji drogą zatwierdzania przez Centralny Komitet Wykonawczy planów finansowych na ostatni kwartał 1930 r. i na 1931 r., ujawniło⁵⁾: 1) przecenianie operatywnego znaczenia jedyne go planu finansowego i jawne niedocenywanie roli i znaczenia budżetu i planu kredytowego, 2) tendencję do ograniczania samodzielności oddzielnych finansowych instytucji i 3) dążenie do nadania planowi formy i funkcji prawa budżetowego. Wobec stwierdzenia tych „podstawowych wadliwości” uznano, że „jeden plan finansowy jest tylko orientacyjnym, ekonomicznym zgrupowaniem wszystkich zasobów społecznego odcinka gospodarstwa narodowego i nie podlega specjalnemu zatwierdzeniu”. Jeden plan finansowy miał sporządzać Komisariat Finansów, jako środek orientacyjny przy ocenie planów operacyjnych, natomiast praktyczny wysiłek winien być zwrócony na poprawne sporządzanie poszczególnych planów finansowych, będących przesłankami do sporządzenia i wykonania budżetu państwowego i planu kredytowego, na podstawie których, jako planów operacyjnych, zatwierdzanych przez władze ustawodawcze, powinno odbywać się państwowe finansowanie i kredytowanie. Rola planu finansowego uległa następnie zanikowi na rzecz budżetu. Przegląd trzydziestolecia finansów sowieckich traktuje państwowy plan finansowy jako akt nie istniejący, gdyż nie poświęca mu żadnego omówienia⁶⁾.

Oslabienie znaczenia państwowego planu finansowego i związanych z tym pierwotnie nadziei można dopatrywać się i w naszym gospodarstwie. Powołana uchwała K. R. N. o planie finansowym nadawała planowi rozstrzygające znaczenie finansowe, a art. 82 ustawy o planie odbudowy gospodarczej (Dz. U. 53/285)—formę prawną aktu ustawodawczego. Natomiast art. 6 dekretu o planowej gospodarce narodowej (Dz. U. 64/373/47) obniża znaczenie prawne planu, gdyż daje Radzie Ministrów możliwość ustalenia planu finansowego w drodze uchwały, ustawa zaś o narodowym planie gospodarczym na r. 1948 (Dz. U. 19/134) potwierdza, że plan gospodarki finansowej będzie ustalony uchwałą Rady Ministrów (art. 76) oraz, że będą przeprowadzone prace, umożliwiające oparcie publicz-

2). Wiszniewski Jerzy — Budowa powszechnego planu finansowego ZSRR. „Prace seminarium ze skarbowości”. T. II. Wilno, 1934.

3). Sulmicki Paweł: Plan finansowy w planie gospodarczym, „Gospodarka Planowa”, r. 1947, Nr 17 i Pirożyński Zbigniew: „O budowie państwowego planu finansowego”, „Gospodarka Planowa”, r. 1947, Nr 9.

4). Jedyńj finansowyj plan na 1929/30 god. Moskwa, 1929, str. 19.

5). Sostawlenje jedinowo finansowowo plana na 1932 god. Moskwa, 1931, str. 3 — 4.

6). Finansy SSSR za XXX let. Moskwa, 1947.

nej gospodarki finansowej o jednolity plan finansowy (art. 77). Z powyższego wynika, że plan został pozbawiony mocy dyspozycyjnej wynikającej z ustawy.

Reasumując można ustalić, że plan finansowy może spełniać rolę orientacyjną syntezy ekonomicznej planów finansowych poszczególnych gałęzi działalności państwowej, podając całość środków finansowych przepływających przez odcinek społeczny i w uchwytnych rozmiarach—nieuspołeczniiony, ich powiązania, wzajemne rozrachunki, podział dochodu pomiędzy klasami ludności, obszarami kraju itp. Główne jego znaczenie jest analityczne i badawcze w dziedzinie polityczno-gospodarczej. Może więc i powinien być pomocny w kształtowaniu ogólnego kierunku polityki ekonomicznej i proporcji jej części składowych wyrażanych w pieniądzu, lecz nie będzie jej realizatorem finansowym. Bezpośrednio realizacyjnego wpływu planu można by się dopatrywać tylko w ustalaniu tych proporcji.

Z powyższego płynie pogląd, że zasady polskiego systemu finansowego dotyczące gospodarki uspołecznionej wymagają stworzenia takiej struktury finansowej, która zapewniałaby jednolite kierownictwo i dawała mu siłę dyspozycji wobec poszczególnych planów finansowych.

3. Rola budżetu państwowego.

Zadanie koncentracji dyspozycji finansowej o charakterze operacyjnym winno przypaść innej instytucji, a mianowicie budżetowi państwowemu, który przez swoje zasady i strukturę może pełnić normatywną funkcję, wynikającą z zasad gospodarki planowej.

Budżet państwowy w całym dotychczasowym swoim rozwoju wykazuje trwające i nadal dążenie do stałego rozszerzania swego zakresu. Powstał on w wielu krajach ewolucyjnie z budżetów sporządzanych dla poszczególnych działów zarządu państwowego, najpierw wojskowych i administracyjnych, a w miarę zwiększania zakresu potrzeb zaspakajanych zbiorowo obejmował i inne dziedziny, jednocząc je w całość. Ostatnim rodzajem ujmowanym przez budżet była produkcyjna dziedzina działalności państwowej. Proces ten realizował zasadę jedności i powszechności finansów państwowych, które wynosił z ukrycia dworów do — używając wyrażenia Cavoura—szklanych kas narodu, aby je przejściowo ukrywać w kasach pancernych państw totalistycznych.

Różna natura wchłanianych przez budżet rodzajów zaspakajanych potrzeb i środków realizacji dochodów wywoływała różne metody ujmowania finansowego wyrazu działalności publicznej i wiązania jej rezultatów z budżetem w zakresie przedsiębiorstw, monopoli, funduszy, kas amortyzacyjnych itd. W szczególności odmiennosc zasad budżetowania rezultatów działalności administracyjnej i przemysłowej (brutto i netto) nie jest nową w nauce finansowej. Nawet literatura francuska, przy właściwym jej konserwatyźmie w zagadnieniach skarbowych, od dawna uznawała tę odrębność i bodajże pierwsza sformułowała teorię budżetów przemysłowych⁷⁾.

Założenia tej teorii, rozwiniętej w praktycznym stosowaniu, pozostawiały swobodę w przedsiębiorczej działalności przemysłu czy handlu państwowego, nie krępując ich inicjatywy kupieckiej. Budżet, za którego pośrednictwem ustawodawca zaznajamiał się ze stanem rzeczy w przedsiębiorstwach, powodował konieczność sporządzania planów finansowo-gospodarczych, czyli planowego działania i zamykania rocznej działalności rezultatem zaprojektowanym w planie. Poza tym pozostawiał przedsiębiorstwu swobodę w zakresie sposobu osiągania przewidywanego wyniku, nie krępując go zasadniczo ani rozmiarami produkcji ani ilością pracowników, ani nawet ogólną sumą obrotów handlowych. Działalność inwestycyjna przedsiębiorstw odbywała się w granicach środków ustalanych, jak i dzisiaj, przez władze zwierzchnie. Jeżeli więc powstały w okresie międzywojennym kierunek t. zw. komercjalizacji przedsiębiorstw państwowych nie dał na ogół większego rezultatu, to nie było to wynikiem wiązania przedsiębiorstw z budżetem, lecz wynikiem przede wszystkim uzależniania kierownictwa przedsiębiorstw od nadzorującej je administracji. Budżet, t. j. Skarb Państwa, występując wobec przedsiębiorstwa jako jego właściciel, pragnął osiągnąć najlepsze finansowe wyniki, dlatego oceniał zgłaszane plany pod kątem widzenia zasady gospodarności i poprzez ogólny wynik finansowy kontrolował realizację tej zasady. To było jedyne „ograniczenie“ przedsiębiorstw, wynikające z realizowania zasady gospodarności, do czego właśnie najlepiej nadaje się finansowa ocena i kontrola planu i jego wykonania. Mimo to regułą były deficytowe lub mało znaczące rezultaty finansowe, których międzywojenna polityka rządowa nie mogła na ogół przezwyciężyć. Nie bez słuszności wszakże można zauważyć, że gdyby

⁷⁾ Allix Edgard: *Traité Élémentaire de Science des Finances*. Paris, 1912, str. 113.

przedsiębiorstwa nie były pod presją finansową budżetu, to rezultaty w tym zakresie byłyby niewątpliwie gorsze.

O ile istniały w omawianej dziedzinie jakieś trudności dla przedsiębiorstw państwowych działających w ramach gospodarki kapitalistycznej, to odpadają one w warunkach uspołecznionej gospodarki planowej, realizującej zadania określone z dużą dokładnością. Ułatwiona możliwość wiązania działalności przedsiębiorstw z budżetem płynie przede wszystkim z tego, że uspołeczniona gospodarka planowa usuwając konkurencję, kryzysy i bezrobocie, stwarza przedsiębiorstwom takie podstawy, które pozwalają na prawidłowe przewidywanie i pewniejsze kształtowanie procesów gospodarczych. Usuwając zmienność kapitalistyczną, gospodarka planowa ułatwia budżetowe ujmowanie rezultatów działalności przedsiębiorstw i różnych autonomicznych instytucji prawa publicznego.

Aby zapobiec nieporozumieniom mogącym wyniknąć z praktycznej interpretacji tej zasady, musimy, odbiegając od rozważań ogólnych, nawiasowo zaznaczyć, że: po pierwsze — nie chodzi o budżetowanie brutto lecz netto, i po drugie — nie można by zalecać niewykonalnego budżetowania każdego przedsiębiorstwa lecz tylko pewnych całości gospodarczych ułożonych według pewnych zasad (n. p. kolej może być całością, lecz nie cukrownia czy huta — tylko przemysł cukrowniczy czy hutniczy).

Ze znanych nam przykładów w Czechosłowacji budżet administracyjny, produkcyjny i majątkowy jednoczy się nie w planie finansowym, lecz w budżecie państwowym, przewidującym wydatki na realizację dwuletniego planu gospodarczego. Przedsiębiorstwa („narodni podniky“) związane są z budżetem, z wyjątkiem przejściowego roku 1947, w którym przedsiębiorstwa znacjonalizowane, dla nieprzewidywania w tym roku zysków, nie figurowały w budżecie⁸⁾. Budżet Rumunii obejmuje między innymi gospodarkę narodową, ubezpieczenia społeczne, inwestycje. Budżety autonomicznych instytucji publicznych, kas autonomicznych, monopolu handlowych itd. dołączane są do budżetu państwowego⁹⁾. Pełnego i jednolitego rozwoju doznał — po przejściowych próbach oparcia gospodarki finansowej na państwowym planie finansowym — budżet Związku Sowieckiego, obejmujący ponad 80% środków finansowych, niezbędnych do zrealizowania planu gospodarczego. Budżet sowiec-

ki jest¹⁰⁾ „kierowniczym i koordynującym czynnikiem w stosunku do wszystkich planów finansowych. Pod jego czynnym wpływem formułuje się te plany, określa się obowiązki finansowe gałęzi gospodarstwa wobec państwa i rozmiar ich finansowania ze środków państwowych. Budżet cementuje wszystkie szczegółowe plany finansowe w jeden scalony system i nadaje im zwartość, trwałość i dyrektywny charakter. Dlatego budżet państwowy ZSRR jest zasadniczą dźwignią całego gospodarstwa finansowego kraju i w nim, odpowiednio do finansowej polityki partii i rządu, ustanawia się na każdy rok gospodarczy porządek finansowy (reżym) dla wszystkich gałęzi gospodarki socjalistycznej“.

W ustroju liberalno-parlamentarnym budżet miał znaczenie ustrojowe i polityczne, wyrażające podział władz na ustawodawczą i wykonawczą oraz uzależnienie rządu od parlamentarnego przedstawicielstwa ludności, bez którego zgody budżet nie dochodził do skutku. W ustrojach faszystowskich budżet nabiera większego znaczenia politycznego i staje się, jak w feudalizmie, przedmiotem walki o samo prawo ludności do stanowienia o dochodach i wydatkach państwowych. Natomiast w uspołecznionej gospodarce planowej dotychczasowy charakter polityczny budżetu zmniejsza się, zarówno dlatego, że równocześnie zetraca się podział władz i zanika lub zmniejsza się walka klas, jak i wskutek tego, że staje się on wyrazem uspołecznionego planowania gospodarczego.

Gubiąc w systemie gospodarki planowej polityczny charakter, budżet nie zmniejsza jednak swego znaczenia. Wywołane jest to zmianą istotnej podstawy państwowego systemu finansowego, który zamiast czerpania z rezultatów pracy indywidualnego właściciela przedsiębiorstwa, opiera swoje pogłębione fundamenty na samym procesie produkcji, będącej prawdziwą podstawą tego systemu¹¹⁾. Dlatego budżet w uspołecznionej gospodarce planowej odgrywa — przy rozszerzonym zasięgu i pogłębionych podstawach — większą niż dotychczas rolę, a „co najmniej równie znaczną jak w gospodarstwie kapitalistycznym“¹²⁾. Wagę i zadania budżetu podkreśla związany z nim i nadal charakter prawny tego aktu, odróżniający go zasadniczo¹³⁾ od pozbawionego sankcji ustawodawcy planu fi-

⁸⁾ Siblik Josef prof. dr.: Verejně finance Československa. Praha, 1947, str. 178.

⁹⁾ Banque Nationale de Roumanie. Bulletin d'Information et de Documentation. Bucarest, 1947 Nr 4—6, str. 59.

¹⁰⁾ Rowinskij N. N. prof.: Gosudarstwiennyj biudżet SSSR. Moskwa, 1944, str. 9.

¹¹⁾ Gachkel Serge dr: Le mécanisme des finances soviétiques. Pariss, 1946, str. 185.

¹²⁾ j. w., str. 186.

¹³⁾ Michelson A.: Le droit budgétaire de l'U.R.S.S. w „Annales de Finances Publiques“ Nr III, Paris, str. 136.

nansowego, jeżeli ten ostatni w ogóle jest sporządzany.

Nowa rola budżetu ujawnia się szczególnie w budżecie sowieckim, który pełni funkcję ekonomiczną państwowego planu finansowego i organizacyjno-dyspozycyjną budżetu. Prof. Rowinski¹⁴⁾ pisze, że budżet jest „państwowym planem finansowym tworzenia podstawowego funduszu środków pieniężnych, niezbędnych dla urzeczywistnienia funkcji państwa socjalistycznego i skierowania tych środków odpowiednio do narodowego planu gospodarczego“. Wynika to z założenia, że plan narodowy wymaga jedności polityki finansowej i jedności systemu budżetowego, będącego podstawową bazą finansową planu narodowego. Oznacza to nie tylko zjednoczenie środków finansowych w ręku Państwa, ale i centralizację planowania budżetowego i kierownictwa w celu skierowania działalności całego systemu budżetowego od góry do dołu do jednego koryta polityki finansowo-budżetowej. W zakresie organizacyjno-dyspozycyjnym budżet sowiecki obejmuje wszystkie instytucje i wszystkie ich środki z wyjątkiem pewnej części zysku przedsiębiorstw pozostawionego na ustalone w planach potrzeby, zabierając nadwyżki zysków lub przewidując dopłaty budżetowe. Ocena budżetowa dotyczy wykorzystania własnych środków przedsiębiorstw, ich rentowności, oszczędności i powiększenia zysków. Wykonanie zadań wobec budżetu kontrolowane jest m. in. przez Ministerstwo Finansów, a jego organy dokonują tego w toku sporządzania planów i ich finansowania, obejmując kontrolą wypełnianie ilościowych i jakościowych zadań we wszystkich dziedzinach gospodarstwa. Analiza i sprawdzenie planów finansowych, sprawozdania o ich wykonaniu, a także rewizje pozwalają organom finansowym na ujawnienie w pracy przedsiębiorstw i organizacji niedokładności wpływających na rozmiar ich dochodów i wydatków, co rodzi dla organów kierowniczych kwestję usunięcia tych niedomagań. W ten sposób budżet „nie jest zwykłym rezultatem wykonania ilościowych i jakościowych zadań gospodarczego planu narodowego, lecz służy jako silne narzędzie walki o wykonanie programów gospodarczych i ważna dźwignia państwowego zarządu gospodarstwem socjalistycznym“.

Ewolucja, która nadaje odmienny charakter budżetom dzisiejszym od wczorajszych, nie jest właściwą wyłącznie tylko państwu socjalizmu lub demokracji ludowej. Podobne problemy sta-

ją przed budżetami państw kapitalistycznych, rozszerzających zakres dotychczasowego zaspakajania potrzeb zbiorowych. Zmiany dokonane ostatnio w Belgii¹⁵⁾ poszły właśnie w kierunku włączenia do budżetu państwowego budżetów autonomicznych (nie tylko co do wydatków lecz i sposobów wyszukiwania dróg ich pokrycia), nadania mu charakteru programu działania, uczynienia zeń czynnika podziału dochodu społecznego i zbudowania go na zasadzie równowagi strukturalnej, a nie tylko rachunkowej i finansowej. Formalnym wyrazem tej zmiany jest powołanie w tym kraju, jako emanacji rady ministrów, komitetu budżetowego pod przewodnictwem premiera, a właściwie jego zastępcy, którym jest kierownik nowoutworzonego urzędu ministra budżetu. Komitet przygotowuje budżet i nadzoruje wykonanie. Kontrolę działalności wydatkowej całego zarządu objętego budżetem dokonuje minister budżetu za pośrednictwem specjalnych inspektorów budżetowych; spory rozstrzyga ostatecznie komitet budżetowy.

Rozważania i przykłady powyższe uprawniają do stwierdzenia¹⁶⁾, że zasada planowości jest realizowana przez sam fakt istnienia gospodarki budżetowej. „Trudno byłoby powiedzieć, czy istnieje jakaś inna metoda, która by zapewniała realizowanie planowości. Można to sformułować w ten sposób, że właśnie budżet jest istotą zasady planowości“. Budżet jest planem o najwyższej hierarchii w organizacji finansów publicznych.

4. Zasady nowego budżetu.

Przyjęcie instytucji budżetu jako ośrodka polityki finansowej w ustroju gospodarki planowej nie oznacza niezmienności dotychczasowych zasad i form budżetowych. Wraz ze zmianą struktury społeczno-gospodarczej, ulega zmianie sam charakter dotychczasowego budżetu, który wyzbywa się jednych cech i nabiera innych, a wraz ze zwiększeniem zakresu i znaczenia budżetu powstaje zagadnienie stosowania „praw“ budżetowych i ich roli do odmiennych założeń nowoczesnego budżetu i właściwości jego elementów składowych. Administracja państwowa i samorządowa, wydatki majątkowe ciążące na publicznych, gospodarka instytucji ubezpieczeniowych i inne dziedziny obejmowane przez nowoczesny budżet wymagają różnych metod i sposobów dla realizowania zadań.

Dotychczasowy rozwój gospodarki pieniężnej państwa wykształcił szereg zasad, których stosowa-

¹⁵⁾ Seeldrayers Ed. P.: *Doctrine du budget*. Wyd. „Synthèses“, Bruxelles, 1948, Nr 11., str. 159 i nast.

¹⁶⁾ Kurowski Leon dr.: *Funkcje i zadania budżetu*. „Czasopismo Skarbowe“, Warszawa, 1947, Nr 1/2.

¹⁴⁾ Gosudarstwiennyj biudżet, str. 9, 17 i 19.

nie stanowiło warunek, iż taki czy inny wyraz formalny tej gospodarki mógł się nazywać budżetem. Powszechnie przyjmowano konieczność corocznego przedstawiania społeczeństwu stanu finansów państwowych w ich całokształcie materialnym i formalnym, z dużą szczegółowością i jawnością. Stało się to potrzebą nie tylko wynikającą z uprawnień ustawodawcy, reprezentującego społeczeństwo, lecz płynęło także z naturalnej konieczności istnienia porządku finansowego coraz rozleglejszej gospodarki państwowej i było szczególnie akcentowane przez kierowników odpowiedzialnych za finanse publiczne. Zasady te z jeszcze większym akcentem dopominają się o swoje „prawa“ w miarę jak zmienia się, pogłębia i komplikuje gospodarka publiczna. Wzmocniona waga tych zasad zmusza do zwiększenia wysiłku realizacyjnego, który ponakonalby powiększone trudności.

Formalnym wyrazem tych trudności są olbrzymie zadania rachunkowe, jakie stanęły przed wszechstronnym budżetem w gospodarce planowej. Zakres dochodów i wydatków uległ rozszerzeniu, ale co istotniejsze — równocześnie pogłębiła się metodyka ich ujmowania, wywołana zmianą natury dotychczasowych zjawisk rejestrowanych przez rachunkowość budżetową. Przypadkowość niektórych notowań, wynikających z udziału państwowego w rezultatach prywatnego gospodarowania zostaje zastąpiona w dużej części — po obydwu stronach budżetu — określonymi naprzód ustaleniami. Błędy zaś w tych ustaleniach i powstające w toku wykonywania zmiany — wymagają sprawności w masowych przeliczeniach. Nie dzielając nawet poglądu¹⁷⁾, że państwo gospodarcze staje się olbrzymim biurem rachunkowym czy państwem buchalterów, to i tak niesporny wzrost i zmiana rodzaju zadań i metod rachunkowych wprowadzają głębokie zmiany w zwyczajowej kameralistycznej budżetowej. Rachunkowy i rejestracyjny charakter techniki budżetowej nie obejmuje swoją metodą wszystkich procesów gospodarki pieniężnej, musi więc budżet rozszerzyć swój zakres zainteresowania drogą wpływu na kształtowanie form poza-budżetowej rejestracji i sformułowanie takich jej założeń i metod, które, nie krępując procesów gospodarczych, dawałyby gwarancję odtworzenia ich prawdziwego przebiegu z zapobieżeniem zniekształceń pieniężnych.

Zmianie zakresu i metod rachunkowości budżetowej towarzyszy w nowych warunkach ustrojowo-gospodarczych nowa jej rola. Obok dotych-

czasowego narzędzia rejestrującego przewidywania i fakty, które nadal zachowuje, nabiera ona właściwości kontroli przebiegu procesów gospodarczych i realizacji planu narodowego oraz sygnału do podejmowania właściwego zadania w toku tej realizacji. Sama instytucja budżetu państwowego i jego funkcja rejestracyjna nabiera właściwości dynamicznej i charakteru środka sygnalizującego przebieg procesu rzeczowego.

Donioślejsze zmiany w naturze nowoczesnego budżetu wynikają ze zmiany charakteru gospodarki publicznej. W dotychczasowym budżecie przeważająca rola przypadała wydatkom konsumpcyjnym, które pokrywał udział państwa w dochodach prywatnych. Budżet państwa kapitalistycznego pod wpływem wojen i rozszerzającego się zakresu działalności państwowej wzrastał w ciągu dziesiątków lat, lecz wzrost ten był stale narażony na walkę z siłami ponoszącymi świadczenia podatkowe. Takie tendencje rodziły ujmowanie wydatków w ścisłe i drobiazgowo przepisy formalne, doprowadzane wielokrotnie do przesady, a chwalebna troska o grosz publiczny przekształcała się niejednokrotnie w przesadnie przewlekłą procedurę. Podobny stan nieprzynoszący większej szkody przy dozowaniu wydatków konsumpcyjnych, nie godzi się z celami i zadaniami nowego budżetu.

Stając się działaniem gospodarczym i finansową dyspozycją, budżet zmienia wagę rodzajów wydatków: dotychczas małe stosunkowo wydatki majątkowe wysuwają się na czoło zarówno absolutnie jak i pod względem wpływu, jaki wywierają na postęp gospodarczy. Maleje znaczenie zaspakajania potrzeb administracyjnych, które mogłyby się mieścić w granicach stałych lub prawie stałych, a wzrasta znaczenie zaspakajania potrzeb tworzących dochód narodowy. Ta zmiana podstawowa zmusza budżet do zajęcia się zagadnieniem proporcji między rodzajami wydatków, a w szczególności wpływu na te proporcje korzystnych lub niekorzystnych zjawisk finansowych powstających w toku wykonywania budżetu.

Wchłonięcie dużych zadań produkcyjnych, wytwarzających dochód zmusza budżet do wyjścia z dotychczasowych opłotków. Stając się centralnym dysponentem finansów publicznych, budżet przyjmuje współodpowiedzialność za wypracowanie przewidywanych dochodów, będących podstawą dalszego rozwoju. To zmusza do zmiany roli kasjera na rolę współgospodarza, nadzorującego tworzenie i wykonywanie planów finansowo-gospodarczych. A z takiego stanowiska rola wydatków nie da się zamknąć w psychologii skąpca. Racjo-

¹⁷⁾ Brzeski Tadeusz: *Ekonomia*, t. I. Warszawa, 1938, str. 244.

nalność gospodarcza wydatku wysuwa się zasadniczo przed wysokość wydatku. Rachunkową równowagę budżetu wyniesiona przesadnie do zasady budżetowej, a nawet włączona do jego pojęcia¹⁸⁾, przestała być kluczem mądrości finansowej; zastępuje ją równowaga strukturalna i długoterminowa, która celem osiągnięcia prawdziwej równowagi może się posilkować — choć brzmi to jak paradoks — deficytami budżetowymi. Z okresu bowiem równowagi kasowej budżet przechodzi w okres realizowania zasady równowagi gospodarczej, co tym bardziej — wbrew pozorom — wzmacnia zasadę gospodarności.

Będąc przewidywaniem przeważnie gospodarki administracyjnej państwa, budżet zamykał ją w okresie rocznym. Wchłaniając i stypulując działalność wytwórczą gospodarstwa narodowego przejmując czynności wymagające dłuższej realizacji, która w 12 miesiącach nie da się zamknąć. Istniejące dotychczas nieliczne przedsięwzięcia budżetowe przekraczające roczny okres nie zawsze mogły się w nim zmieścić i doprowadzały do tworzenia budżetów nadzwyczajnych czy inwestycyjnych o dłuższym czasie obowiązywania. Zasadnicza zmiana treści i charakteru nowego budżetu będzie wymagała ułożenia zasad, według których mogłyby współżyć zamknięty rok budżetowy z budżetem jakby permanentnym, budżet rachunkowy — z budżetem gospodarczym.

Przytoczone przykładowo zagadnienia dotyczące nowej roli budżetu wskazują kierunek rozwoju, w jakim instytucja ta musi się rozwijać. Wynika to z założeń ideowych, na których jest budowana uspołeczniona gospodarka planowa i z metodologii prowadzenia takiej gospodarki w skali państwowej.

Trudności wyzbycia się dotychczasowych przyzwyczajzeń co do pojmowania budżetu i przedstawienia na nowe drogi, komplikuje tradycja oraz istnienie w gospodarstwie typu demokracji ludowej obok odcinka uspołecznionego także i kapitalistycznego oraz, wynikająca z tego, obiektywna konieczność dwutorowości metod gromadzenia środków budżetowych i ich podziału. Zaznaczając istnienie tej trudności nie możemy rozpatrywaniem środków jej usuwania, rozszerzać ram niniejszych rozważań, wypada wszakże podkreślić, że trwający proces pogłębiania socjalizacji, trudności te stale będzie zmniejszać.

5. Zakres budżetu polskiego.

Omówiwszy zarysowujące się ostatnio tendencje i zasady budżetu państw o gospodarce uspołecz-

nionej i nawet prywatnej, należałoby dla całości kształtu przedstawić, na polskim przykładzie, strukturę budżetu, który centralizowałby dyspozycję finansową w gospodarce publicznej i złączył środki finansowe, rozproszone dziś pomiędzy różne instytucje. Szkicowane uwagi nie wyczerpują zagadnienia lecz kreślą cele i drogi, które pozwolą z czasem na nadanie budżetowi właściwości dyktowanych struktura i metoda gospodarki planowej, Tym bardziej nie wchodzi w grę w tych rozważaniach okres realizacyjny, zależny zapewne od wielu względów praktycznych i szeregu prac przygotowawczych.

W aktualnych warunkach zarząd wewnętrzny sprawowany jest przez państwo i samorząd. Na innym miejscu zostało podniesione¹⁹⁾, że taki podział ulega ewolucji, prowadzącej do złączenia tych dwóch zarządów w jednym i że odrębne ich podstawy finansowe dzielają w zasadzie taki sam los. Wykazawszy, że odrębność odpowiadająca pierwotnie gospodarczo-politycznym założeniom ustrojowym zacierała się faktycznie, nawet w warunkach państwa dotychczasowych, jeżeli w ogóle była uznana, doszliśmy do ustaleń, iż w państwach o uspołecznionych podstawach gospodarczych następuje całkowity zanik odrębności prawnopolitycznej i finansowej samorządów.

Skoncentrowanie wydatków i dochodów tych dwóch działów wymaga uprzedniego ustalenia zakresu i rozmiaru obowiązków każdego z nich, usuwającego dublowanie czynności. Na takiej podstawie okaże się, jakim przeobrażeniem winny ulec źródła dochodowe niezbędne do pokrycia wydatków na wykonanie określonych uprzednio zadań. Stosowana u nas od 1923 r. odwrotna metoda, polegająca na wyznaczeniu samorządowi prawie niezmiennych środków i powiększanych zadań nie daje trwałego rezultatu, a teoria „odczepnego” stosowana przez budżet państwowy straciła obecnie gospodarczo-polityczne podstawy ustrojowe.

Włączenie budżetów samorządowych do budżetu państwowego może przybrać kształt wcielenia dochodów według ich rodzajów w zależności od struktury i obowiązków władz lokalnych, bądź na stopniu hierarchicznie najwyższym (okręg województwa), bądź przesunąć się w sumarycznych kwotach do powiatu, który stanowiłby najniższe ogniwo budżetowe wchłaniające już rezultaty finansowe jeszcze niższych organów. Duży na to wpływ ma zakres i rodzaj czynności wykonywanych samodzielnie przez władze miejscowe. Za-

¹⁸⁾ Grodyński Tadeusz: Zasady gospodarstwa budżetowego w Polsce na tle porównawczym, Kraków, 1932, str. 9.

¹⁹⁾ Lubowicki J.: Ewolucja podstaw ustrojowych finansów komunalnych. „Myśl Współczesna”, 1947, Nr 10.

gadnienie wagi rodzajów źródeł dochodowych zarządu lokalnego przesunie się z „własnych“ dochodów do puli wspólnej, co pozwoli na ujednolicenie idących na cele ogólne podatków i ich poboru, przy pozostawieniu zarządom miejscowym możliwości wprowadzania uzupełniających i celowych obciążeń. Połączenie władz podatkowych mogłoby się dokonać wcześniej, jako krok przygotowawczy do zmian głębiej sięgających.

Znacznie większy ciężar gatunkowy przedstawia objęcie wspólną kopułą budżetową wydatków administracyjnych i majątkowych. Celowa w początkowym okresie odbudowy warsztatów produkcyjnych niezależność i odrębność budżetu inwestycyjnego nie da się jako instytucja stała utrzymać, gdyż zaprzecza zasadzie koncentracji polityki finansowej. Zarówno przyjęcie jako zasady odbudowy zniszczonych w czasie wojny warsztatów, jak i konieczności realizacyjne, wynikające tak ze względu na określone już cele, jak i warunki dokonywanych inwestycji, wymagały posiadania elastycznego narzędzia, którym z dobrymi rezultatami był plan sfinansowania inwestycji. Kiedy wszakże odrodzone warsztaty produkcji pracują, a polityka inwestycji wkracza w okres budowy i przebudowy podstaw organizmu gospodarczego Polski i z krótko-falowej przechodzi na okresy dłuższe, to zharmonizowanie finansowania już nie odbudowy ale rozwoju gospodarki narodowej (inwestycje) z potrzebami bieżącymi winno stać się w ramach jednej dyspozycji zasadą i systemem.

Przyjęcie takiej zasady wywoła szereg zmian w dotychczasowym układzie. Plan Inwestycyjny, mający wyraz rzeczowy i finansowy z konieczności ulega formalnemu rozdzieleniu. Pierwszy plan sporządza władza planująca, drugi — na podstawie oceny finansowej planu rzeczowego — władza finansująca. Zakres planu rzeczowego winien objąć właściwe inwestycje, t. j. nakłady powiększające majątek narodowy, gdy utrzymanie niezmniejszonej wartości tego majątku byłoby pokrywane z odpisów amortyzacyjnych. Dotychczasowy zakres szczegółowości planu inwestycyjnego nie dałby się z różnych powodów w budżecie utrzymać, co jednak jako warunek ograniczonej przez to jawności — zostałyby zastąpione wnikliwą analizą i oceną przez organy Skarbu Państwa planów finansowo-gospodarczych i zamierzeń inwestycyjnych jednostek, grup i działów gospodarczych oraz oceną zdolności samofinansowania inwestycji przez inwestorów. Środki finansowania²⁰⁾ w instytucjach państwowych nowych nakładów, nie mające po-

krycia w zasobach własnych inwestora byłyby dotowane z budżetu państwowego, a dotychczasowa forma kredytów uległaby zanikowi. To samo, przy zmienionej roli samorządu, dotyczyłoby w zasadzie i jego inwestycji. W zakresie ujmowania środków własnych na inwestycje mogą być stosowane dwie metody: dwustronnego przypuszczania ich przez budżet, bądź ujawniania tylko w planach finansowych przedsiębiorstw. W tym drugim wypadku konieczna jednak koncentracja wszystkich środków finansowania nakładów kapitałnych danego inwestora, nawet ze środków własnych, będących łącznie z dotacjami finansowym wyrazem planu rzeczowego, odbywałaby się na szczeblu kontrolującym wykonanie tego planu, do czego najlepiej nadaje się bank inwestycyjny. Koncentracja wszystkich środków gwarantowałaby kontrolowaną realizację planu rzeczowego. W ten sposób budżet zawierałby dotacje dla odcinka państwowo-samorządowego, natomiast odcinek spółdzielczy i prywatny, zgodnie z ich naturą, finansowany byłby drogą kredytu państwowego, łączonego ze środkami własnymi także na stopniu wykonawczym. Granice tego kredytu określałaby coroczna ustawa skarbowa. Sprawa kasowego uruchamiania środków finansowych, odmienna od otwierania kredytów administracyjnych, mogłaby być wolna od dzisiejszej wieloinstancyjnej procedury, skoro plan rzeczowy uzupełniony harmonogramami prac zamierzonych, a przynajmniej ważniejszych, byłby uzgodniony z planem finansowym.

Dalszym przejawem nowej roli budżetu powinno być poddanie rewizji wyodrębnienia gospodarki ubezpieczeń wszelkiego rodzaju. Prywatno-prawny charakter tych świadczeń przekształca się w nowych warunkach na ochronę majątku i człowieka w interesie zbiorowości, a przymusowość świadczeń przy szczegółowej odpłatności, czasami losowej, która w państwie gospodarczym doznaje znacznego rozszerzenia, może być połączona z ogólną troską państwa o dobrobyt społeczny. Gromadzone środki, noszące charakter przymusowej oszczędności lub kosztów produkcji, oznaczane co do rozmiarów i dysponowane według zasad określanych centralnie, bez uzasadnienia pozostają jeszcze poza zbiornicą finansów publicznych. Zbliżenie ich formalne ułatwiłoby przystosowanie strukturalne kosztu ubezpieczeń do różnych form obciążeń publicznych.

Nowa rola budżetu nie pozostaje bez wpływu na układ niektórych części samego budżetu. Wyłączność państwowa podstawowych gałęzi życia gospodarczego przekroczyła wagę monopolizacji

²⁰⁾ Porównaj: Rozmaryn St. prof.: Finansowanie inwestycji przemysłowych w ZSRR, Katowice, 1947, str. 6.

fiskalnej i sprowadziła te dziedziny do jednego mianownika ekonomicznego, przy odmiennej choć zbliżającej się technice realizacyjnej. Jednorodność ekonomiczna kwalifikuje je do łącznej grupy przedsiębiorstw, podobnie jak znajdujące się w grupie administracji dochody budżetowe z przedsiębiorstw uspołeczniionych. Natomiast przeważnie administracyjna działalność t. zw. funduszów, powinna znaleźć swój wyraz w grupie administracji, przechodząc przy tej okazji na system pełnego a nie wynikowego budżetowania.

W ten sposób zarejestrowaliśmy wiele zagadnień, nie mogąc ich wyczerpać ani uzasadnić. Wymagałoby to i więcej miejsca i mogłoby być przedwczesne, skoro dotyczy zagadnień finansowych, kształtujących się na tle budowanych zasad nowego ustroju gospodarczego. Ogólne wszakże założenia strukturalne staraliśmy się przedstawić najdokładniej.

Z rozważań naszych wynika — i to było ich celem — stwierdzenie, że droga prowadząca do koncentracji finansowej w jednym ośrodku jest nieuchronną koniecznością zasad gospodarki uspo-

łecznionej, a struktura i mechanizm jej działania wymagają ześrodkowania dyspozycji finansowej. Konieczna pobudliwość osiągania coraz lepszych wyników w realizacji planu wymaga operatywnego charakteru środka dla skoncentrowanej polityki finansowej. Takim środkiem przy aktualnej formie uspołecznionej gospodarki planowej i dzisiejszych środkach działania, najlepszych ze znanych, jest budżet państwowy, będący realizatorem i sprawdzianem postępu gospodarczego.

Nie można w tym zakresie nie podkreślić, opartej na drugim doświadczeniu, opinii pisarzy sowieckich, którzy właściwości budżetu sowieckiego, jego rozmiar, strukturę i mechanizm uważają za „jeden z jaskrawszych wyrazów specyficznej roli państwa w ekonomii socjalistycznej”, określając właśnie i tylko budżet jako „finansowy plan gospodarstwa narodowego²¹⁾”, lub „podstawowy plan finansowy państwa socjalistycznego²²⁾”.

²¹⁾ Rejchardt W. W. prof.: *Sowietskoje obszczestwo i socjalistическая экономика*. „Wiestnik Leningradskogo Uniwersiteta”, Leningrad, 1947, Nr 11.

²²⁾ Batyrev V. et Sitnine V.: *Les Finances et le Crédit en U.R.S.S.* (tłum. z rosyjskiego). Paris, 1948, str. 29.

K. Łubieński

INWESTYCJE W I PÓŁROCZU 1948 ROKU

I.

Zanim zostanie opracowane sprawozdanie o materiałowym wykonaniu państwowego planu inwestycyjnego w I półroczu, o rozmiarach akcji inwestycyjnej informują nas w pewnym stopniu cyfry dotyczące akcji finansowej, przeprowadzonej w tym okresie na odcinku inwestycyjnym.

Inwestycje są finansowane przede wszystkim przy pomocy kredytów skarbowych (dotacje budżetowe) i bankowych. Łączna kwota tych kredytów uruchomionych w I-szym półroczu wynosi:

zł 75.397 mil.

W kwocie tej mieszczą się kredyty z państwowego planu inwestycyjnego na 1948 r. i z planów na poprzednie lata. Kwota powyższa nie ilustruje oczywiście całego wysiłku inwestycyjnego, ani w skali całej gospodarki narodowej ani nawet w skali państwowych planów inwestycyjnych ponieważ nie obejmuje inwestycji sfinansowanych ze środków własnych objętych państwowymi planami inwestycyjnymi, znacznej części inwestycji zagranicznych oraz inwestycji pozaplanowych, które w szczególności w rolnictwie na odcinku sektora

prywatnego, jak należy przypuszczać, osiągają znaczne kwoty. Ustalenie tych danych wymaga w obecnych warunkach jeszcze dłuższego okresu czasu, a nadto niektóre elementy, jak np. inwestycje pozaplanowe mogą być tylko szacowane. Z powyższych przyczyn nie uwzględniliśmy w niniejszym artykule wyżej wymienionych elementów.

Również pominięto konwersję kredytów krótkoterminowych udzielanych przed 1. I. 1948 r. na średnioterminowe, gdyż jest to operacja o charakterze formalnym, kredyty te nie wchodzi do państwowego planu inwestycyjnego i materialnie nie odegrały roli w okresie objętym niniejszym sprawozdaniem.

Wydaje się jednak, że w każdym razie kredyty skarbowe i bankowe pokrywają większość wydatków inwestycyjnych. Gdyby zaryzykować szacunkowe określenie stosunku pominiętych elementów do łącznej kwoty kredytów skarbowych i bankowych, można przyjąć, że stosunek ten nie powinien przekroczyć 30%.

Podział podanej powyżej kwoty kredytów inwestycyjnych na kredyty skarbowe i bankowe wg

poszczególnych instytucji kredytowych przedstawia się następująco:

(w milionach zł)

	Kredyty skarbowe	Kredyty bankowe	Razem
Bank Gosp. Krajowego .	11.903	47.129	59.032
Państwowy Bank Rolny .	7.105	6.047	13.152
Bank Gosp. Spółdzielczego	—	1.932	1.932
Bank Handlowy w W-wie	—	48	48
Bank Zw. Sp. Zarobk. . .	—	89	89
Polski Bank Komunalny .	—	892	892
Komunalny Bank Kredyt..	—	252	252
	19.008	56.389	75.397

Bank Gospodarstwa Krajowego finansuje inwestycje w przemyśle państwowym za wyjątkiem przemysłów: cukrowniczego, spożywczego, konserwowego i fermentacyjnego. Inwestycje w tych przemysłach oraz inwestycje w rolnictwie zarówno w sektorze państwowym jak i prywatnym finansuje Państwowy Bank Rolny. Bank Gospodarstwa Spółdzielczego finansuje inwestycje w sektorze spółdzielczym, Banki Komunalne w sektorze samorządowym, a Bank Zw. Spółek Zarobkowych i Bank Handlowy w sektorze prywatnym (przemysł i handel).

Udział poszczególnych grup gospodarczych w łącznej kwocie uruchomionych kredytów, oparty na danych za okres 1. I. — 1. VI, przedstawia się następująco: przemysł — 41,1%, transport i komunikacja — 33,4%, budownictwo — 15,6%, rolnictwo — 8,4%, leśnictwo — 0,7%, inne — 0,8%. Należy przypuszczać, że uwzględnienie miesiąca czerwca nie wprowadziłoby zasadniczych zmian w powyższych cyfrach.

Na ogólną kwotę kredytów wykorzystanych w I półroczu przypada na:

(w milionach zł)

	Kredyty skarbowe	Kredyty bankowe	Razem
Plan 1948	11.040	34.469	45.509
Plan 1947	7.968	21.920	29.888
	19.008	56.389	75.397

W wyniku wykorzystania powyższych kredytów z planu 1947 r. plan ten został finansowo (uwzględniając dodatkowe kredyty) wykonany w 100%.

Plan na 1948 r. został wykonany w I półroczu w części kredytów skarbowych w 24%, w części kredytów bankowych w 26%, uwzględniając zarówno kredyty dodatkowe jak i akcję oszczędnościową, przeprowadzoną na podstawie uchwały Rady Ministrów z dnia 12. VI. 1948 r.

Niski stopień wykorzystania kredytów z planu 1948 r. w I półroczu jest spowodowany przez szereg przyczyn.

Przedewszystkim zastosowano dla kredytów z planu 1947 r. karencję do dnia 1. V. 48 r., co spowodowało wykorzystywanie w pierwszym rzędzie tych kredytów. Następnie zniesiono wypłaty kredytów w formie zaliczek, skutkiem czego również kredyt inwestycyjny jest obecnie uruchomiony dopiero za przedłożeniem faktur, co oczywiście osłabiło tempo wykorzystywania kredytów.

Poza tym wystąpiło szereg niedomagań przede wszystkim w technice planowania. Np. zachodziły wątpliwości na skutek braku dostatecznie jasnych sformułowań w przedmiocie takich pojęć, jak inwestycje, kapitalne remonty, renowacje. Brak kosztorysów w momencie otwierania kredytów względnie konieczności zmian początkowych kosztorysów.

Szczególnie niski stopień wykorzystania wykazały kredyty budowlane, a to poza powyżej wymienionymi przyczynami, na skutek konieczności dokonywania licznych i skomplikowanych formalności. Ponadto na tym odcinku zaznaczył się wyraźny brak skoordynowania planu materiałowego z planem robót.

Powyżej wymienione niedomagania, powodujące w rezultacie słabe tempo wykorzystywania kredytów, zostały wywołane z jednej strony istniejącym jeszcze stanem płynności na odcinku organizacji poszczególnych obszarów gospodarki, co jest nieodzowne w okresie tak głębokich zmian w ustroju gospodarczym, z drugiej strony brakiem dostatecznie wyszkolonego personelu, w szczególności na niższych szczeblach organizacyjnych, który tym bardziej daje się odczuć im silniejsze jest tempo rozwoju gospodarczego. Tym niemniej na przestrzeni ubiegłego półrocza, nie mówiąc już o porównaniu z 1947 r., można zanotować znaczny postęp. W szczególności należy podkreślić usprawnienie działalności aparatu finansowego, który, wyzbywszy się przesadnej formalistyki, stał się niezwykle cennym narzędziem kontroli procesów materialnych przyczyniając się do usprawnienia szeregu usterek, a w ten sposób i do ich likwidacji.

II.

Kredyty skarbowe (dotacje) zostały sfinansowane przez Budżet Państwa.

Na pokrycie kredytów bankowych zmobilizowano następujące środki:

1) Wpływy ze sprzedaży towarów UNNRA	6.675 mil zł
2) Wpływy z realizacji kredytowych dostaw zagranicznych	13.625 „ „
3) Wpłaty przemysłu państwowego z tytułu amortyzacji	13.153 „ „
4) Spłaty kredytów średnioterminowych	3.758 „ „
5) Wkłady	10.648 „ „
6) Społeczny Fundusz Oszczędnościowy	2.953 „ „
7) Lokaty P. K. O.	3.250 „ „
8) Kredyt N. B. P. pod zastaw obligacji Banku Gospodarstwa Krajowego	3.940 „ „
9) Lokata Skarbu Państwa	5.000 „ „

Razem . 63.002 mil zł

Kwota zmobilizowanych środków przekracza o 6.613 mln zł kwotę udzielonych kredytów ze względu na konieczność pokrycia pewnych płatności z tytułu inwestycji, jak np. zaliczki à conto dostaw zagranicznych, które dopiero po odebraniu dostawy przez inwestora są zarachowywane na plan inwestycyjny. Poza tym pewna nadwyżka zmobilizowanych środków pokrycia nad udzielonymi kredytami stwarza warunki do sprawnego uruchamiania kredytów.

Wpływy ze sprzedaży towarów UNNRA pochodzą głównie z upłynniania zapasów towarów luksusowych oraz ze spłat zaległości. Wpływy powyższe zgodnie z umową z UNNRA są przeznaczone na inwestycje o charakterze społecznym.

Wpływy z realizacji kredytowych dostaw zagranicznych są wynikiem inkasowania od odbiorców należności za dobra konsumpcyjne, czy też środki produkcji importowane w ramach umów kredytowych.

Wpłaty przemysłu z tytułu amortyzacji obejmują wpłaty przedsiębiorstw państwowych podległych Ministerstwu Przemysłu i Handlu. Wpłaty te są dokonywane na podstawie uchwały Rady Ministrów z dnia 21. VIII. 1947 r. w sprawie zasad systemu finansowego.

Spłaty kredytów dotyczą głównie kredytów inwestycyjnych udzielonych w 1946 r. i w I półroczu 1947 r.

We wkładach mieszczą się przede wszystkim lokaty Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (8.000 mil zł) oraz Państwowego Zakładu Ubezpieczeń Wzajemnych (1.280 mil zł). Pozostała kwota wkładów (1.368 mil zł) pochodzi głównie od instytucji o charakterze społecznym.

Wpływy na Społeczny Fundusz Oszczędnościowy w I półroczu są nieznaczne z uwagi na to, że ustawa o obowiązku społecznego oszczędzania weszła w życie dopiero w dniu 1.II. 1948 r. Następnie problemy techniczne tej instytucji stanowiącej całkowite „novum“ w naszym systemie finansowym wymagały pewnego upływu czasu celem ich rozwiązania.

Poza tym wpływy na fundusz rolniczy były hamowane ze względu na słabą siłę płatniczą rolnictwa w okresie przednowkowym oraz ze względu na zwolnienie od obowiązku społecznego oszczędzania z tytułu wpłat na Fundusz Ziemi.

Lokaty P. K. O. pochodzą ze środków akumulowanych w tej instytucji i stanowią pewnego rodzaju rezerwę kasową lokowaną dawniej w biletach skarbowych.

Lombard obligacji Banku Gospodarstwa Krajowego w N. B. P. miał miejsce jeszcze z początkiem pierwszego kwartału, kiedy inne źródła nie wystarczały na pokrycie uruchamianych kredytów. W II kwartale ta metoda finansowania inwestycji nie była stosowana, skutkiem czego pozycja powyższa stanowi zaledwie 6% ogólnej kwoty zmobilizowanych środków.

Lokata Skarbu Państwa pochodzi z nadwyżek osiągniętych na odcinku budżetowym.

Jak wynika z powyższego zestawienia, środki pokrycia kredytów inwestycyjnych stanowią w całości oszczędności zgromadzone w aparacie bankowym i fiskalnym. Z punktu widzenia czysto pieniężnego środki te pochodzą w 100% z drenażu rynku. Również środki N. B. P. (lombard obligacji B. G. K.) zaangażowane w akcji inwestycyjnej znalazły pokrycie w środkach zakumulowanych w N. B. P., a w szczególności w nadwyżce osiągniętej w ramach gospodarki budżetowej.

W rezultacie na cele inwestycyjne w I półroczu nie sięgano do środków tzw. kreacyjnych, obciążających oszczędności powstałe poza systemem fiskalno-bankowym.

W stosunku do I półrocza 1947 r. łączna kwota kredytów skarbowych i bankowych wzrosła w I półroczu 1948 r. o 146% w I półroczu 1947 r. 30.6 mrd zł). Ten tak znaczny wzrost świadczy niewątpliwie o ogromnym rozwoju akcji inwestycyjnej w Polsce. Fakt powyższy zasługuje na tym większą uwagę, że w I półroczu ubiegłego roku miała miejsce dość silna zwyżka cen wolno-rynkowych, podczas gdy w I półroczu br. poziom cen wolno-rynkowych prawie nie uległ zmianie.

Prof. Dr St. Rozmaryn

ORGANIZACJA KREDYTU KRÓTKOTERMINOWEGO W Z. S. R. R.

(dokończenie)

C z ę ś ć II.

I. Kredyty na wydatki sezonowe.

Kredyt krótkoterminowy finansuje te wydatki w całości. Wszystkie one należą do kategorii potrzeb „ponadnormatywnych”, mają bowiem charakter czasowy, przemijający, sezonowy. Chodzi tu o wydatki: a) na prace sezonowe, np. w rolnictwie (w okresie siewu, żniwa), przemyśle drzewnym (spław, wywóz zimowy), albo też: b) na sezonowe gromadzenie surowca (buraki cukrowe w cukrowni), paliwa (w okresie nawigacji) i t. p., czy też wreszcie c) na nabywanie gotowych wyrobów o charakterze sezonowym (towary letnie, zimowe). Omówimy poniżej, jako formę typową, kredyty udzielane przedsiębiorstwom wytwórczym i przetwórczym na sezonowe gromadzenie surowca, materiałów, paliwa i t. p., potrzebnych dla produkcji (pkt. b.). Takim typowym przykładem może być cukrownia.

1. Planowanie kredytów.

Kredyty sezonowe przewidywane są w Planie kredytowym Z.S.R.R. Plan określa w szczególności wysokość kredytów, jakie udzielane będą przedsiębiorstwom na oznaczone ponadnormatywne potrzeby. Ogólna suma tych kredytów rozdzielona jest pomiędzy ministerstwa (i inne organizacje centralne). Na tej podstawie ministerstwa wspólnie z Bankiem Państwa Z.S.R.R., uwzględniając plany produkcji, rozdzielają kredyty pomiędzy podległe im zarządy główne i te zaś z kolei dokonują rozdziału pomiędzy trusty (t. j. zjednoczenia). Trusty wreszcie dokonują rozdziału przydzielonej im na dany przedmiot ogólnej sumy kredytów pomiędzy podległe im indywidualne przedsiębiorstwa.

W ten sposób każdemu przedsiębiorstwu mającemu sezonowe wydatki przydziela się z góry na dany kwartał (w ramach ogólnej sumy kredytów jego organizacji nadrzędnych) określoną sumę kredytu krótkoterminowego. To określenie planowej sumy kredytu nosi nazwę „limitu”, albowiem treścią jego jest ustalenie maksymalnej sumy pożyczek krótkoterminowych dla danego przedsiębiorstwa w danym kwartale. Limit ustala maksymalną dopuszczalną sumę zadłużenia w Banku dla każdego rodzaju potrzeb sezonowych, tj. dla każdego t. zw. „przedmiotu kredytowania” (np. surowce, materiały pomocnicze, paliwo i t. p.) z osobna. Wszystkie

te dane mieszczą się w t. zw. „zawiadomieniach o limicie”. Limity mają, jak z powyższego wynika, indywidualny, konkretny charakter. Z reguły limity określane są na koniec kwartału (t. zw. „limit wyjściowy”); jeżeli jednak w myśl planu zadłużenie przedsiębiorstwa z tytułu określonego „przedmiotu” (np. z tytułu zakupów buraków cukrowych) ma być w środku kwartału wyższe niż z końcem kwartału, ustanawia się także t. zw. „limity śródkwartalne”¹⁹⁾.

Zawiadomienie o limicie otrzymuje przedsiębiorstwo od trustu; jednocześnie takie samo zawiadomienie (w ustalonej formie) otrzymuje od wyższych organów Banku rejonowy oddział Banku Państwa Z.S.R.R., właściwy terytorialnie dla finansowania danego przedsiębiorstwa. Wyższy organ Banku wystawia „zawiadomienia o limicie” na podstawie danych, zakomunikowanych mu przez trust.

Znaczenie prawne limitu, np. limitu na zakup buraków cukrowych polega na tym, że cukrownia (pod warunkiem i w granicach wykonywania przez się planu jesiennego zakupu buraków) ma prawo do otrzymania od Oddziału Banku Państwa Z.S.R.R. kredytu w wysokości nieprzekraczającej limitu.

Limity nie są nieruchome: Ustawodawstwo radzieckie przewiduje możliwość ich zmiany w ciągu kwartału. A mianowicie:

- a) Zarządy Główne i trusty mają prawo (przy podziale ogólnej sumy kredytów) pozostawić do swojej dyspozycji określoną rezerwę, z której przyznawać mogą w ciągu kwartału dodatkowe kredyty („limitu”) przedsiębiorstwom, które przekroczyły swój plan produkcji. Rezerwa ta nosi nazwę „rezerwy operacyjnej”;
- b) Zarządy Główne i trusty mogą w porozumieniu z Bankiem w ciągu kwartału zmieniać rozdział kredytów, a więc zwiększać limity jednych, a zmniejszać limity drugich przedsiębiorstw, albo też dokonywać „virement”

¹⁹⁾ Jeżeli więc np. cukrownia otrzymuje na IV kwartał dla buraków cukrowych „limit wyjściowy” w sumie 1 miliona, a „limit” śródkwartalny 1,5 miliona, to oznacza to, że w ciągu kwartału suma kredytów bankowych, udzielonych na zakup buraków cukrowych nie może przekroczyć 1,5 miliona i że na 31. XII. suma ta zniżyć się musi do maksimum 1 miliona.

(między przedmiotami kredytowania danego przedsiębiorstwa²⁰).

- c) Kierownik obwodowej placówki Banku może w poszczególnych przypadkach własną decyzją zezwolić na zwiększenie limitów kosztem niewykorzystanych limitów innych przedsiębiorstw tego samego ministerstwa, nie więcej jednak niż do 3% ogólnej sumy kredytów krótkoterminowych, przyznanych przedsiębiorstwu danego ministerstwa w danym obwodzie.
- d) Limity dla przemysłu miejscowego i spółdzielczości przemysłowej ustanawia kierownik obwodowej placówki Banku w ramach ogólnej sumy kredytów, przydzielonej na ten cel obwodowi. Kierownik miejscowego Oddziału może przekazywać niewykorzystane przez przedsiębiorstwo limity innym przedsiębiorstwom przemysłu miejscowego i spółdzielczości przemysłowej, o ile te inne przedsiębiorstwa mają dostateczne „zabezpieczenie” (por. n.żej). Prawo to służy mu jednak tylko w granicach ogólnej sumy limitów przyznanych przez placówkę obwodową przemysłowi miejscowemu i spółdzielczości przemysłowej na terytorium oddziału.

2. Limity a normatywy.

Limit jest górną granicą dopuszczalnego zadłużenia przedsiębiorstw z tytułu udzielanych na dany obiekt (np. na sezonowe zakupy buraków cukrowych, bawełny i tp.). Zakupy te finansowane przez Bank są jednak tylko o tyle, o ile przekraczają normatyw ustanowiony dla danego obiektu.

Przykład A.

- a) Normatyw dla buraków cukrowych w przeliczeniu na pieniądze wynosi 300.000 rubli
- b) Plan produkcji przewiduje posiadanie na koniec IV kwartału roku zapasu buraków cukrowych wartości . . . 1.000.000 „
- c) a zatem limit wyjściowy wynosi 700.000 „
- d) Faktycznie cukrownia nabyła buraków na koniec kwartału na ogólną sumę 1.200.000 „

²⁰ Zmiana (virement) odbywa się w tej formie, iż Zarząd Główny (trust) „cofa wolną część limitu” i dopiero po otrzymaniu od oddziału Banku zawiadomienia, że limit w tej części rzeczywiście nie jest wykorzystanym, kantor Bank dokonuje zwiększenia limitu dla innych przedsiębiorstw lub dla innych obiektów.

W danym przykładzie wysokość zadłużenia cukrowni z tytułu kredytu bankowego na zakup ziemniaków w dniu 31. XII. określona jest limitem maksymalnie na 700.000 tj. na tę ilość buraków, o którą cukrownia według planu winna przekroczyć normatyw. Kredyt udzielony będzie tylko w tej wysokości planowego przekroczenia normatywu. Fakt, że cukrownia zakupiła buraków na 1,2 mil. (zamiast 1 mil.), a więc przekroczyła swój normatyw nie o 700.000, lecz o 900.000 nie wpływa na zwiększenie kredytu. Cukrownia zakupiła o 200.000 za dużo, i nie otrzyma na to kredytu bankowego.

Przykład B.

- a) normatyw 300.000
- b) limit wynosi 700.000
- c) Przedsiębiorstwo zakupiło buraków na ogólną sumę 800.000

Wynika stąd, że cukrownia nie wypełniła swego planu zakupu ponadnormatywnego zapasu buraków na 700.000, gdyż kupiła buraków tylko za 500.000. Czy Cukrownia może domagać się od Banku pożyczki w pełnej sumie limitu, tj. 700.000? Nie, otrzyma tylko 500.000, gdyż zapas buraków w granicach normatywu musi cukrownia pokryć z własnych funduszy (300.000); Bank pokrywa jedynie zapasy ponadnormatywne, ale nie „pod plan” (t. j. nie w pełnej wysokości limitu), lecz tylko o tyle, o ile cukrownia plan ten wykonała. Cukrownia nabyła ponad normatyw buraków tylko na 500.000; tylko tyle więc otrzyma od Banku.

Analiza tych obu przykładów unaocznia charakterystyczną cechę omawianych tu kredytów: Bank finansuje tylko już nabyte zapasy danego przedmiotu w granicach limitu i tylko w wysokości przekraczającej normatyw, albowiem zapasy w granicach normatywu, tj. zapasy stałe (normatyw) powinny być finansowane z własnych środków obrotowych przedsiębiorstwa. Jeżeli tedy przedsiębiorstwo nie ma zapasu danego przedmiotu w wysokości wymaganej przez normatyw (np. 300.000), to póki nie odzyska zapasu w tej wysokości, na żaden kredyt liczyć nie może.

Limit określa planową maksymalną granicę kredytów i odpowiada ustalonemu dla danego przedsiębiorstwa planowi gospodarczemu. Z tej przyczyny kredyty na te (planowe) wydatki sezonowe noszą w praktyce nazwę „pożyczek planowych”, w odróżnieniu od pożyczek na nadzwyczajne (nieprzewidziane) potrzeby eksploatacyjne.

3. Finansowanie transakcji dokonanych.

Uderza fakt, że Bank udziela kredytu tylko na zapłacenie towaru (np. buraków) już zakupionego.

Kredytów bankowych, wydawanych do dyspozycji przedsiębiorstwa na przyszłe lecz nie dokonane jeszcze zakupy w radzieckim systemie w ogóle nie ma. Innymi słowy: Bank finansuje tylko konkretne, już dokonane transakcje, a mianowicie:

- a) jeżeli przedsiębiorstwo samo już zapłaciło za obiekt, którego zakupy Bank ma finansować (ponadnormatywny zapas), Bank zwraca natychmiast odnośną sumę przedsiębiorstwu — klientowi przez przełanie sumy udzielonego kredytu na rachunek bieżący („rozrachunkowy”²¹⁾).
- b) jeżeli przedsiębiorstwo zakupiło i otrzymało dany obiekt (ponadnormatywny zapas), ale jeszcze go nie zapłaciło²²⁾. Bank przelewa odpowiednią sumę wprost na rachunek bieżący dostawcy, i omija w ten sposób rachunek bieżący przedsiębiorstwa — klienta.

Ten system finansowania jedynie transakcji już dokonanych stosowany jest przy wszystkich rodzajach kredytu.

4. Wysokość konkretnej pożyczki

Przedsiębiorstwo, mające prawo do kredytu na dany obiekt (np. cukrownia na finansowanie sezonowego zapasu buraków cukrowych, obowiązane jest przy wniosku o pożyczkę przedstawić sporządzony przez siebie na określony dzień wykaz posiadanych zapasów tego obiektu, na który prosić chce kredytu. Bank może zbadać zgodność wykazu z rzeczywistością, warunki przechowywania, księgę inwentarzową składu i t. p.

Następnie Bank przystępuje do określenia wysokości pożyczki na podstawie

- a) limitu dla danego obiektu i
- b) t. zw. wolnej części limitu.

Wolną częścią limitu nazywa się niewykorzystana na dany dzień suma przewidzianych limitem kredytów dla danego przedmiotu. **Przykład:** Limit na buraki wynosi 700.000; suma udzielonych na poczet limitu pożyczek wynosi na dany dzień 500.000; wolna część limitu wynosi 200.000 i tylko w tej granicy pożyczka może być udzielona.

- c) Dalszym momentem jest obliczenie t. zw. „wolnego zabezpieczenia”.

Wolnym zabezpieczeniem nazywa się różnica między stwierdzonym w wykazie zapasem danego obiektu a normatywem.

Przykład: Wykaz posiadanych zapasów danego obiektu stwierdza istnienie zapasu buraków wartości 900.000; przy limicie 300.000 zapasy ponadnormatywne wynoszą 600.000. Gdy zaś dotychczasowe zadłużenie na dany obiekt wynosi 500.000, „wolne zabezpieczenie” wynosi 100.000.

Bank udziela pożyczki w sumie nieprzekraczającej ani „wolnego limitu” ani „wolnego zabezpieczenia”.

W omawianym tu przykładzie, aczkolwiek „wolny limit” wynosi 200.000, pożyczka będzie udzielona w wysokości tylko 100.000, gdyż tylko takim jest „wolne zabezpieczenie”, t. j. posiadany przez przedsiębiorstwo zapas przedmiotów danego rodzaju, po potrąceniu normatywu.

Tym tłumaczy się, dlaczego nauka radziecka twierdzi, że przedmiot kredytu jest równocześnie zabezpieczeniem..

Potwierdza to tezę (L. 3), że Bank finansuje tylko transakcje już dokonane, a mianowicie nabycie przedmiotów już przez przedsiębiorstwo otrzymanych. Przedmioty jeszcze nie otrzymane nie mogą być umieszczone w wykazie, nie mogą więc być uwzględnione przy obliczaniu „wolnego zabezpieczenia”.

Normatyw winien być w pełni opłaconym z własnych funduszy przedsiębiorstwa. Regułą jest, że jeżeli nawet przedsiębiorstwo posiada swoje normatywne zapasy, ale ich jeszcze nie zapłaciło, to kredytu na ponadnormatywne zakupy otrzymać nie może.

Uchwała Rady Ekonomicznej²³⁾ pozwoliła jednak Bankowi, w wyjątkowych przypadkach, odstąpić od wymogu istnienia cplaconego w całości normatywu i udzielać kredytów na zakupy ponadnormatywnych zapasów, jednakże pod warunkiem

- a) zezwolenia zarządzającego placówką Bankową II instancji, gdy nieopłacona część normatywu nie przekracza 20% normatywu
- b) zezwolenia Zarządu Banku (centrali), o ile nieopłacona część normatywu jest większa niż 20%, — w obu przypadkach najwyżej
- c) na okres 3 miesięcy.

Określiwszy wysokość pożyczki (np. w danym przypadku: 100.000) Bank rozstrzyga zagadnienie skierowania sumy pożyczki. W przypadku gdy ponadnormatywne zapasy będące w posiadaniu przedsiębiorstwa są już przezeń opłacone, Bank przelewa przyznaną pożyczkę na rachunek bieżący (t. zw. rozrachunkowy) przedsiębiorstwa—klienta

²¹⁾ Por. Wiadomości N. B. P. 1948 Nr 4 str. 27.

²²⁾ (np. rachunek—faktura nadeszły już po otrzymaniu towaru).

²³⁾ z 9. V. 1939 r.

do jego swobodnej dyspozycji. Gdy natomiast przedsiębiorstwo—klient otrzymało już towar, ale go jeszcze nie opłaciło, Bank bezpośrednio wyrównuje należność dostawcy przez przełanie odpowiedniej części pożyczki wprost na rachunek dostawcy.

Pisemny wniosek o udzielenie pożyczki na dany przedmiot i zgodnie z limitem przedsiębiorstwo—klient składa na przepisany formularz. We wniosku podaje się: nazwę i adres przedsiębiorstwa, numer jego rachunku bieżącego w Banku Państwa (t. zw. „rachunku rozrachunkowego”), wysokość pożyczki, o której udzielenie klient wnosi (z odpowiednim uzasadnieniem), i o jej przeznaczenie. We wniosku klient oświadcza też, że poddaje się przepisom wydawanym przez Bank co do operacji kredytowych.

Na każdą udzieloną (w granicach limitu) pożyczkę klient wystawia Bankowi **zobowiązanie**, ustalające sumę pożyczki, procenty i termin (-y) spłaty. Ponadto klient wręcza Bankowi **oświadczenie o ustanowieniu zastawu** na rzecz Banku na przedmiotach, stanowiących zabezpieczenie kredytu (t. j. właśnie na przedmiotach, których nabycie Bank finansuje). Na innych przedmiotach majątkowych prócz przedmiotu kredytu nie ustanawia się prawa zastawu na rzecz Banku. Zastaw, ustanowiony na rzecz Banku, nie wyklucza dyspozycji klienta przedmiotem zastawu (kredytu), byle tylko w każdym czasie wartość znajdujących się na składzie takich samych przedmiotów (np. buraków cukrowych) nie była mniejszą od sumy zastawu. Nazywa się to „zastawem towaru, znajdującego się w obrocie”: zabezpieczeniem są nie dane indywidualne przedmioty, lecz **dana ilość takich samych (zamiennych) przedmiotów**. Faktycznie Bank nigdy nie korzysta z prawa realizacji tego zastawu, mając do dyspozycji inne sankcje, o wiele skuteczniejsze.

5. Terminy zwrotu.

1). Termin zwrotu pożyczki określa się zgodnie z planowymi zmianami zapasu danego przedmiotu. Ogólna suma udzielonych na dany przedmiot kredytów nie może nigdy przekraczać limitu; limit zaś nie jest funkcją ruchu planowych zapasów danego przedmiotu.

Przykład: Według swego planu gospodarczego cukrownia posiadać ma na 31. XII 1946 r. zapasy buraków wartości 1 mil., a na 31. III. 1947 r. (w związku z dokonany przerobem) już tylko 750.000, to przy normatywie 300.000, — rzecz

oczywista — limit wyjściowy na 31. XII. 1946 r. wynosił 700.000 (t. zn. 1.000.000 — 300.000), a na 31. III. 1947 r. już tylko 450.000 (t. zn. 750.000 — 300.000). Znaczy to, że zadłużenie cukrowni w Banku na 31. XII. w żadnym przypadku nie może być wyższe niż 700.000, a na 31. III. niższe niż 450.000.

Wynika stąd, że **terminy zwrotu** pożyczek określane są na podstawie planowych cyfr, regulujących dynamikę planowych zapasów finansowanego przedmiotu. Terminy zwrotu pożyczek są funkcją ustalonych w planie zmian ponadnormatywnych zapasów danego przedmiotu.

Wynika stąd dalej, że w pewnych okresach roku, kiedy ponadnormatywne zapasy w myśl planu powinny już całkowicie stopnieć, (np. bezpośrednio przed sezonem) zadłużenie **spaść musi do zera**, albowiem wówczas przedsiębiorstwo pracuje już tylko przy pomocy normalnych stałych zapasów (normatywu), które nie mogą być finansowane w drodze kredytu.

Takie rozstrzygnięcie problemu opiera się na założeniu, że **planowemu zmniejszeniu się sezonowych zapasów surowca**, paliwa, materiałów pomocniczych i t. p., w rezultacie zużywania ich w toku produkcji, odpowiada **planowe zwiększenie się pieniężnych wpływów** przedsiębiorstwa za wyrobiony z tych sezonowych zapasów i **realizowany towar**: przedsiębiorstwo planowo wyzbywa się zapasów, lecz otrzymuje za nie w cyklu gospodarczym pieniądze, z których zwraca pożyczkę.

W ten sposób, na podstawie limitów, określa się **wysokość i terminy częściowych spłat** tak, aby zadłużenie nie przekraczało na koniec (lub środek) kwartału limitu ustalonego dla danego przedmiotu (np. buraków).

2). Tak ma się rzecz na podstawie danych planowych. Faktyczne położenie rzeczy może nie odpowiadać planowi: faktyczne zapasy danego przedmiotu mogą np. na 31. XII. być a) **większe** lub b) **mniejsze** od cyfry, ustalonej planem.

Przykłady:

- a) Zapasy danego przedmiotu (np. buraków cukrowych) na 31/XII wynoszą faktycznie równowartość 1.100.000, podczas gdy według planu zapas na ten dzień wynosić ma 1.00.000 (przekroczenie o 100.000). Po potrąceniu normatywu 300.000 okazuje się więc, że ponadnormatywne zapasy wynoszą 800.000, zamiast planowej cyfry 700.000. Dowodzi to, że przedsiębiorstwo nie wykonało swego planu przerobu buraków, gdyż posiada na składzie

za 100.000 więcej surowca, aniżeli powinno mieć według planu. To faktyczne odchylenie od planu nie podwyższa jednak limitu, który pozostaje na 31/XII w wysokości 700.000; zbędna według planu część zapasu (100.000) nie będzie finansowana przez Bank.

- b) Zapasy danego przedmiotu (np. buraków cukrowych) na 31/XII wynoszą faktycznie tylko 900.000, podczas gdy według planu zapas ten wynosić ma 1.000.000 (brak w stosunku do planu zapasu buraków na 100.000). Po potrąceniu normatywu 300.000 faktyczny ponadnormatywny zapas buraków wynosi tylko 600.000 (a nie jak powinno być według planu 700.000).

Takie odchylenie od planu w dół oznacza, że zadłużenie, które według limitu wynosić mogłoby na 31/XII 700.000 (limit), jest częściowo niezabezpieczone: brak bowiem na ten dzień zabezpieczenia (w formie zapasów danego przedmiotu) na 100.000.

Stwierdziwszy to Bank **ściąga natychmiast** tę sumę 100.000, albowiem zadłużenie nie może być nigdy wyższe od faktycznego zabezpieczenia, tj. od różnicy między całym fabrycznym zapasem danego przedmiotu i normatywem. Znaczy to, że faktyczne odchylenia w dół od planowych zapasów (będących zabezpieczeniem) powodują **natychmiastową a więc przedterminową płatność odpowiedniej (niepokrytej zabezpieczeniem) części zadłużenia**.

Ekonomiczny motyw przemawiający za natychmiastową płatnością niepokrytej zabezpieczeniem części zadłużenia bankowego jest następujący: jeżeli przedsiębiorstwo ma na 31/XII zapas surowca mniejszy od planowego, to widocznie przerobiło go już, sprzedało cukier i ma środki na przedterminowy zwrot odpowiedniej części pożyczki. Takie uregulowanie jest jednym ze środków **wyłączenia kredytowania „pod plan”**.

Istnienie dostatecznego, tj. co najmniej planowego zabezpieczenia w toku stosunków kredytowych, Bank stwierdza na podstawie **przedkładanych mu periodycznie** (raz lub dwa razy w miesiącu) **wykazów zapasów danego przedmiotu**, ew. też rezultatów kontroli na miejscu.

6. Cena kredytowa.

W toku wszystkich operacji, związanych z udzieleniem pożyczki i dynamiką zadłużenia, **wartość zapasów stanowiących przedmiot i zabezpieczenie pożyczki** (por. L. 4) przyjmuje się na podstawie tzw. „**ceny kredytowej**”, która jest **niższa od ceny fakturowej**, jeżeli cena fakturowa jest

wygórowana; cena kredytowa w żadnym wypadku **nie może być wyższa od ceny fakturowej**, nawet jeżeli ta ostatnia jest zbyt niska.

Odpowiednią kalkulację przeprowadza Bank na podstawie obowiązujących cen, kontrolując tym samym transakcje swoich klientów **merytorycznie**.

7. Oprocentowanie.

Bank pobiera od udzielanych kredytów procent, wynoszący przy omawianym rodzaju kredytów 4% rocznie²⁴).

8. Kontrola Banku.

Bank kontroluje **istnienie zabezpieczenia** na podstawie dostarczanych materiałów (wykazów). Ponadto Bank ma prawo przeprowadzać dorywczą kontrolę na miejscu. Stwierdzone uchYLENIA (np. nieodpowiedzialność składu itp) winny być usunięte pod rygorem nieudzielania lub przedterminowej płatności pożyczki. Dla celów kontroli na miejscu Bank Państwa posiada specjalne etaty inspektorów.

Każde przedsiębiorstwo obowiązane jest przedkładać Bankowi swoje bilanse i inne materiały sprawozdawcze. Na podstawie analizy tych materiałów Bank kontroluje istnienie dostatecznego zabezpieczenia oraz zużycie kredytów na odpowiedni (t. j. przewidziany limitem) cel.

Kontrolując planową i faktyczną dynamikę zapasów i produkcji, od stanu których zależy wysokość i termin zwrotu pożyczki, Bank tym samym kontroluje działalność gospodarczą swoich klientów.

9. Rachunek pożyczkowy.

Dynamika zadłużenia w czasie trwania stosunku kredytowego znajduje swój wyraz na tzw. „**rachunku pożyczkowym**”, odzwierciedlającym udzielane kredyty i dokonywane spłaty. Oprócz tego prowadzi Bank normalny „**rachunek rozrachunkowy**” swego klienta, na który (w danych warunkach por. L. 4.) udzieloną pożyczkę lub jej część i z którego klient przelewa na rzecz Banku sumy, wypłacane Bankowi tytułem zwrotu pożyczek.

II. KREDYTY DLA PRZEDSIĘBIORSTW HANDLOWYCH.

1. Zasada procentowego udziału.

Rola kredytu w finansowaniu handlowych obrotów towarowych wyraża się w formie udziału kredytu krótkoterminowego w **transakcjach nabycia towarów** przez przedsiębiorstwa handlowe.

²⁴) w pewnych przypadkach oprocentowanie jest niższe, — ulgowe.

Transakcje sprzedaży oczywiście nie są finansowane przez Bank, gdyż nie jest dozwolone udzielanie przez sprzedawcę kredytu handlowego²⁵⁾.

Rozgraniczenie kredytu i własnych środków obrotowych oparte jest tu na innej zasadzie, aniżeli przy kredytach na wydatki sezonowe. A mianowicie:

Na mocy uchwały Rady Komisarzy Ludowych Z.S.R.R. z 4. VII. 1936 i instrukcji Banku Państwa Nr. 73 wprowadzono zasadę udziału zarówno przedsiębiorstwa handlowego (własnymi środkami obrotowymi) jak i banku (kredytem krótkoterminowym) w każdej transakcji nabycia towarów. Zasada ta obowiązuje dla wszystkich transakcji do chwili przekroczenia przez dane przedsiębiorstwo miesięcznego planu obrotu (a więc **ponadplanowe obroty finansowane są przez Bank w całości** (bez udziału przedsiębiorstwa własnymi środkami obrotowymi)).

Potrzeby handlu, finansowane przez Bank zgodnie z opisaną „**zasadą procentowego udziału**” przedsiębiorstwa i Banku w transakcjach nieprzekraczających planu, mają — w całości — charakter stały. Tym niemniej każda indywidualna transakcja z osobna ma charakter czasowy. Radziecki system kredytowania obrotów towarowych handlu nawiązuje właśnie do oddzielnych transakcji handlowych, zarówno przy określaniu wysokości udzielanego kredytu jak i przy ustalaniu terminów zwrotu.

2. Planowanie kredytów.

W przeciwieństwie do kredytów sezonowych i zgodnie z zasadami rozgraniczenia kredytu i środków własnych, przy omawianym tu rodzaju kredytów nie wyznacza się żadnych limitów indywidualnym przedsiębiorstwom. Przedsiębiorstwo może liczyć na to, że każda jego transakcja nabywcza będzie sfinansowana; w ten sposób Państwo popiera rozwój obrotów handlowych (zwiększenie i przyspieszenie obrotu towarów).

Ogólną wysokość kredytów na obrót towarów Bank Państwa Z.S.R.R. planuje w planie kredytowym na podstawie wysokości przewidywanych w narodowym planie gospodarczym handlowych obrotów towarowych. Ogólną sumę tych kredytów Bank Państwa rozdziela następnie pomiędzy swoje terytorialne placówki, wyznaczając dla każdej z nich „limit” kredytów dla obrotu towarowego. „Limit” ten różni się jednak istotnie od limi-

tów wydatków sezonowych tym, że a) określony on jest dla placówki Banku, a nie dla jego klientów; b) Bank nie może odmówić klientowi kredytu nawet w przypadku wyczerpania się „Limitów” danej placówki Banku.

Limit ma tu zatem charakter tylko orientacyjny i jest jedynie wewnętrznym aktem planowania Banku, nie mającym żadnego znaczenia dla klientów. W przypadku wyczerpania limitu danego rejonowego Oddziału, Oddział winien postarać się o jego podwyższenie przez wyższe organa Banku, ale nie może odmówić klientowi udzielenia pożyczki.

3. Określenie udziału procentowego.

Udział własnych środków obrotowych i kredytu w każdej transakcji nabycia określony jest z góry dla każdego indywidualnego przedsiębiorstwa w formie procentu: np. 20% środki obrotowe, 80% kredyt. Procent udziału własnych środków obrotowych waha się od 10 do 30%²⁶⁾.

Procent ten ustalają corocznie (ew. co kwartał) organizacje nadrzędne przedsiębiorstwa (trust, zarząd główny) w porozumieniu z Bankiem Państwa. Tryb ustalania i stosowane przy tym kryteria określają szczególne przepisy²⁷⁾.

4. Terminy zwrotu.

Ogólne zadłużenie przedsiębiorstwa składa się z konkretnych pożyczek, finansujących częściowo (albo — gdy chodzi o ponadplanowe — w całości) transakcje nabycia towarów. Dla każdej pożyczki z osobna ustala się indywidualny termin zwrotu, odpowiadający przeciętnemu okresowi obrotu towaru danego rodzaju na danym obszarze.

Zasada ta wprowadzona została w 1936 r., w miejsce stosowanego poprzednio trybu ustalania terminów zwrotu na podstawie przeciętnej szybkości obrotów ogółu towarów danego przedsiębiorstwa. Od 1936 r. indywidualizuje się (różniczuje się) te terminy w zależności od rodzaju towaru i obszaru. Szybkość obrotu towarów różnego rodzaju, a więc i okres obrotu są oczywiście niejednakowe na różnych obszarach.

Podział towarów na kategorie i określenie średniego okresu obrotu dla przedsiębiorstw handlowych na danym obszarze następuje w drodze poro-

²⁵⁾ Tym niemniej trzeci rodzaj kredytów, tj. kredyty, związane z obrotem bezgotówkowym, są w pewnej mierze także finansowaniem sprzedaży: por. o tym Rozdz. X.

²⁶⁾ dotyczy to jednak tylko transakcji dokonywanych w ramach planu; w przypadku przekroczenia planu obrotów towarowych, wszystkie ponadplanowe transakcje nabycia finansowane są przez Bank w całości, bez udziału środków przedsiębiorstwa.

²⁷⁾ Rozp. RKL ZSRR i Rady Ekonomicznej z 11/XII. 1940 r.

zumienia między nadrzędną organizacją przedsiębiorstwa i Bankiem Państwa.

W okresie wojennym, w związku z reglamentacją zbytu prawie wszystkich towarów, czasowo był przywrócony poprzedni tryb (przeciętny okres obrotu ogółu towarów).

Jeżeli np. dla tkanin wełnianych ustalony jest dla danego obszaru okres 15 dni, to pożyczka, udzielona na kupno tkanin zwrotna jest po upływie 15 dni. Ekonomiczną podstawą takiego rozwiązania jest argument, że najdalej po upływie 15 dni towar będzie sprzedany, a zatem przedsiębiorstwo uzyska środki na spłacenie pożyczki. Głównie jednak podkreśla się, że takie zróżniczkowanie terminów pożyczek, uzależnione od szybkości obrotu, przyspiesza tempo tych obrotów.

5. Technika pożyczki.

Obowiązujące przepisy rozwiązują bardzo pomyslowo zawile zagadnienie organizacji kredytu, opartego na przedstawionych zasadach.

Techniczna strona sprawy przedstawia się następująco:

Dla każdego przedsiębiorstwa handlowego (klienta) Bank Państwa prowadzi t. zw. „Specjalny rachunek pożyczkowy”. Ponieważ każde przedsiębiorstwo handlowe obowiązane jest codziennie lokować w Banku cały swój utarg gotówkowy²⁸⁾, Bank codziennie zapisuje cały ten utarg na dobro klienta nie na rachunku bieżącym (t. zw. „rozrachunkowym”), lecz na rachunku specjalnym (debetuje rachunek specjalny). Równocześnie jednak Bank opłaca należność wszystkich dostawców towaru danego przedsiębiorstwa i kredytuje zapłaconymi sumami rachunek specjalny.

Pariodycznie, raz albo dwa razy w tygodniu, przeprowadza się rozliczenie dla ustalenia, czy wpłacony w ciągu tygodnia (lub krótszego okresu) utarg, przedstawiający własny wkład przedsiębiorstwa, odpowiada ustalonemu procentowemu udziałowi środków własnych (np. 30%) w fakturach opłaconych przez Bank. Rozliczenie to nazywa się „regulowaniem specjalnego rachunku pożyczkowego”.

a) Jeżeli 30% sumy utargu w tygodniu jest niższe od 30% ogólnej sumy, wydatkowanej w tym tygodniu przez Bank, przedsiębiorstwo obowiązane jest przelać różnicę na dobro Banku ze swego rachunku bieżącego („rozrachunkowego”) na rachunek specjalny.

Przykład A). Bank opłacił w ciągu tygodnia rachunki-faktury za nabyte przez klienta towary w łącznej sumie 300.000 rubli.

W tym samym tygodniu z tytułu utargu wpłynęło od przedsiębiorstwa na rachunek specjalny 200.000 rubli.

30% udział środków własnych w ogólnej sumie wydatkowanej przez Bank (300.000) wynosi 90.000. Łączny utarg wpłacony przez przedsiębiorstwo wyniósł w tym tygodniu 200.000; 30% tych 200.000 stanowi tylko 60.000, a zatem przedsiębiorstwo obowiązane jest wpłacić dodatkowo na rachunek specjalny (w drodze przelewu ze swego rachunku „rozrachunkowego”) różnicę między 30% sum zapłaconych przez Bank i 30% sum utargowych, t. j. sumę 30.000 rubli.

Jeżeli natomiast w bieżącym tygodniu 30% sumy tygodniowego utargu daje sumę wyższą od 30% ogólnej sumy, wydatkowanej w tym tygodniu przez Bank, Bank zwraca przedsiębiorstwu nadwyżkę przy regulowaniu specjalnego rachunku, w drodze przelewu z rachunku specjalnego na rachunek „rozrachunkowy” przedsiębiorstwa.

Przykład B):

Bank opłacił w ciągu tygodnia rachunki-faktury za nabyte przez klienta towary w łącznej sumie 200.000 rubli. W tym samym tygodniu z tytułu utargu wpłynęło od przedsiębiorstwa na rachunek specjalny 300.000 rubli. 30% udział środków własnych w ogólnej sumie wydatkowanej przez Bank (200.000) wynosi 60.000. Gdy zaś łączny utarg, wpłacony przez przedsiębiorstwo wyniósł w tym tygodniu 300.000 rubli, a 30% tej sumy wynosi 90.000, Bank przy regulowaniu rachunku specjalnego zwraca przedsiębiorstwu nadwyżkę, t. j. 30.000 rubli, przelewając je na rachunek rozrachunkowy przedsiębiorstwa do jego swobodnej dyspozycji.

Przy obliczaniu procentowego udziału nie uwzględnia się rachunków-faktur, opłaconych przez Bank za towary nie objęte kredytem krótkoterminowym (np. chleb). Rachunki te przedsiębiorstwo winno pokryć w całości, a zatem w całości zwraca wyłożone sumy Bankowi. Tak samo utargu za te towary nie uwzględnia się przy regulowaniu.

Co tydzień więc, przy regulowaniu, następuje wyrównanie wpłat i wypłat do wysokości procentowego udziału środków obrotowych własnych.

Równocześnie z tym regulowaniem ustala się wysokość udzielonego w ciągu tygodnia kredytu, ze zróżniczkowaniem według grup towarów. Na podstawie tego ustalenia klient wystawia co tydzień

²⁸⁾ Wiadomości N. B. P., 1948, Nr 4, str. 29—30.

zobowiązanie na pełną sumę otrzymanego w tygodniu kredytu (tj. na sumę 70% wszystkich zapłaconych przez Bank faktur), ze wskazaniem, jakie spłaty częściowe i w jakich terminach mają być dokonane. Terminy te, jak wiemy, są zróżniczkowane, zależą od kategorii towarów i ustalonych dla tej kategorii i danego obszaru okresów obrotu. Jeżeli więc w **przykładzie A)** Bank opłacił faktury na 300 tys., a otrzymał przy regulowaniu zwrot 90.000 rb., to udzielił kredytu łącznie na 210.000 (tj. 70% sumy 300.000). Na tę sumę 210.000 mogą się składać

towary grupy A z okresem obrotu 15 dni na sumę 100.000									
" " B " " 30 " " " 60.000									
" " C " " 45 " " " 50.000									

Terminy spłaty sumy 210.000 będą odpowiednio zróżniczkowane:

100.000 zwrotne jest za 15 dni, 60.000 za miesiąc, a 50.000 za półtora miesiąca. W ustalonych w ten sposób terminach Bank kredytuje rachunek specjalny sumami należnych spłat częściowych, debetując go co tydzień 70%-ami ogólnego utargu. Pozostałe bowiem po uregulowaniu 70% tygodniowego utargu przeznaczone są właśnie na spłatę należności Banku z tytułu kredytu.

Jeżeli suma należności Banku, przypadających do zapłaty, w myśl zobowiązań w danym tygodniu, przewyższa 70% ogólnego utargu, Bank spisuje różnicę z rachunku rozrachunkowego przedsiębiorstwa. Na odwrót, jeżeli suma płatnych w danym tygodniu na rzecz Banku należności (w myśl „zobowiązań”) jest niższa od 70% tygodniowego utargu, nadwyżkę tej części utargu Bank zwalnia do dyspozycji przedsiębiorstwa, przelewając ją na jego rachunek rozrachunkowy.

W ten sposób technika stosunku kredytowego pozwala realizować zasadę procentowego udziału i udzielanie kredytu na zróżniczkowane okresy, nie zmuszając klienta i Banku do ciągłego wystawiania zobowiązań i t. p. dla każdej transakcji z osobna.

Kredyt podlega oprocentowaniu.

6. Obroty ponadplanowe.

Wszystkie transakcje nabycia finansowane są w całości przez Bank, od chwili, gdy przedsiębiorstwo wykonało swój miesięczny plan obrotu towarowego²⁹⁾.

Jeżeli np. plan ten na marzec wynosi 1 mil. i w dniu 20-go marca osiągnięte zostały obroty w tej wysokości, wszelkie nabycie towarów Bank finansuje od tej chwili w całości, na okres obrotu

danej grupy towarów. Bank opłaca od tej chwili w całości (bez udziału procentowego własnych środków obrotowych przedsiębiorstwa) wszystkie rachunki-faktury swojego klienta.

III. KREDYTY ZWIĄZANE Z OBROTEM BEZGOTÓWKOWYM.

1. Uwagi wstępne.

Jak już wspomniano, reforma kredytowa polegała m. i. na zakazie wzajemnego udzielania kredytu między przedsiębiorstwami. Za kupione towary i świadczone usługi należy natychmiast płacić. Gdy jednak wypłaty te odbywają się z reguły tylko w drodze obrotu bezgotówkowego przez Bank Państwa i gdy dostawa towarów nie jest (z reguły) uzależniona od **uprzedniej** zapłaty, to oczywistym rezultatem jest, iż między dniem załadunku sprzedanego towaru i dniem otrzymania zań zapłaty przez dostawcę, zazwyczaj upływa pewien okres czasu. Chodzi o okres czasu, nieodzowny dla **technicznego przeprowadzenia obrotu bezgotówkowego**, czyli dla otrzymania zapłaty przez dostawcę.

W przypadku bowiem sprzedaży towaru nabywca, Bank i sprzedawca dokonać muszą normalnie następujących czynności, gdy chodzi o transakcje między różnymi miejscowościami:

- a) sprzedawca wystawia zlecenie inkasowe i oddaje obsługującemu go oddziałowi Banku Państwa do inkasa;
- b) Bank przeprowadza odpowiednie manipulacje techniczne, po czym
- c) wysyła zlecenie do Oddziału Banku Państwa, terytorialnie właściwego ze względu na siedzibę nabywcy; przebieg pocztowy trwa pewną ilość dni, po czym
- d) obsługujący nabywcę Oddział Banku przeprowadza odpowiednie manipulacje techniczne,
- e) nabywca ma prawo dokonać akceptu i zapłaty, z reguły w ciągu 10 dni, po czym
- f) Oddział Banku dokonuje spisania należnej sumy z rachunku rozrachunkowego nabywcy, zawiadamiając o tym Oddział, który nadesłał zlecenie inkasowe;
- g) odbywa się więc powrotny przebieg pocztowy, aż wreszcie
- h) po otrzymaniu zawiadomienia od Oddziału właściwego dla nabywcy, Oddział Banku obsługujący sprzedawcę dokonuje przelewu ceny fakturowanej na rachunek rozrachunkowy sprzedawcy.

²⁹⁾ Rozporządzenie Rady Ekonomicznej z 11×II.1940r.

Rzecz oczywista, że wszystko to wymaga czasu i że długość czasu, który upłynąć musi od dostawy do otrzymania przez sprzedawcę zapłaty (t. j. aż do pojawienia się ceny fakturowej na rachunku rozrachunkowym sprzedawcy), zależy w znacznym stopniu od długości przebiegu pocztowego. Jeżeli siedziba nabywcy jest bardzo odległą, okres ten dochodzić może do 2 miesięcy.

W tym okresie wyczekiwania sprzedawca odczuwać musiałby brak środków pieniężnych, albowiem nie ma on obecnie możliwości uzyskać na ten okres kredytu w Banku w drodze dyskonta weksli nabywcy (jak to czynił przed reformą kredytową). Wobec tego ustawodawca radziecki postanowił, że:

- 1) potrzeby finansowe sprzedawcy, związane z terminami obrotu bezgotówkowego jako potrzeby zmienne i przemijające **nie mają być finansowane z własnych środków obrotowych** (nie są objęte normatywem);
- 2) potrzeby te finansuje Bank Państwa w drodze pożyczek, udzielanych na (zmienny) okres trwania obrotu bezgotówkowego. Innymi słowy, termin pożyczki przystosowany jest do indywidualnej transakcji. Omawiane tu kredyty są więc kredytami dla sprzedawcy, podczas gdy kredyty przedsiębiorstw handlowych były kredytami dla nabywcy.

Kredyty te noszą w praktyce nazwę:

- a) „kredytów rozrachunkowych“, związane są bowiem z rozrachunkami bezgotówkowymi, albo
- b) „kredytów pod dokumenty, znajdujące się w drodze“, gdyż kredyt ten związany jest z przebiegiem dokumentów inkasowych; na koniec używana jest też nazwa
- c) „kredytowanie obrotu ładunków“, gdyż kredyty te związane są z obrotem produkcji.³⁰⁾

2. Planowanie kredytów.

Powyższe kredyty, związane z terminami obrotu bezgotówkowego, nie są planowane w formie limitów dla indywidualnego przedsiębiorstwa. lecz³¹⁾ określa się ich planową wysokość jedynie dla Oddziału Banku.

3. Warunek udzielenia kredytu.

Prawo radzieckie stanowi, że Bank Państwa finansuje potrzeby finansowe sprzedawcy, związa-

ne z terminami obrotu bezgotówkowego. Innymi słowy, Bank, przyjmujący do inkasa zlecenia sprzedawcy, równocześnie udziela mu „kredytu rozrachunkowego“ na okres aż do załatwienia tego zlecenia (otrzymania zapłaty przez sprzedawcę).

W celu przyspieszenia rozrachunków między przedsiębiorstwami postanowiono jednak, że Bank udziela kredytu „rozrachunkowego“ (t. j. finansuje sprzedawcę przez okres obrotu bezgotówkowego) jedynie wtedy, gdy zlecenie inkasowe przedstawione zostało Bankowi **nie później niż w ciągu 3 dni** od chwili załadunku sprzedanego towaru.

Zlecenia inkasowe, przedstawione Bankowi przez sprzedawcę po upływie tego terminu, przyjmowane są wprawdzie do inkasa, ale nie mogą być podstawą dla otrzymania kredytu rozrachunkowego³²⁾. Tak samo w przypadku, gdy sprzedawca wystawia zlecenie inkasowe powtórnie, po uzasadnionej odmowie akceptu przez nabywcę, Bank powtórnej operacji już nie kredytuje.

Ustanawiając wymóg przedstawiania dokumentu inkasowego w ciągu 3 dni jako warunek otrzymania kredytu rozrachunkowego, ustawodawca radziecki zapobiega zwłoce w wystawianiu faktur i zleceń przez sprzedawcę: zwłoka taka oznaczałaby bowiem faktycznie udzielenie³³⁾ kredytu handlowego nabywcy.

4. Cena kredytowa.

Bank udziela kredytów rozrachunkowych nie do pełnej wysokości ceny fakturowej, na którą opiewa zlecenie inkasowe, lecz tylko do wysokości **rzeczywiście przez sprzedawcę poniesionych wydatków na produkcję i załadunek**. Innymi słowy, Bank nie udziela kredytów rozrachunkowych dla pokrycia wydatków przez sprzedawcę **jeszcze nie poniesionych** (np. na planowy zysk i podatek obrotowy, który sprzedawca płaci dopiero po otrzymaniu zapłaty od nabywcy).

Wynika stąd, że „cena kredytowa“, na podstawie której Bank udziela kredytów rozrachunkowych, jest **niższa od ceny fakturowej** o te pozycje, które nie mają charakteru wydatków już przez sprzedawcę poniesionych.

Cena kredytowa obejmuje więc:

- a) planowy (a nie faktyczny) własny koszt produkcji danego wyrobu;
- b) wydatki na transport (w przypadku cen „loco stacja odbiorcza“) i na załadunek (w przypadku cen „loco wagon stacja załadunkowa“).

³⁰⁾ W dalszym ciągu używać będziemy nazwy „kredyty rozrachunkowe“.

³¹⁾ podobnie jak przy kredytach dla przedsiębiorstw handlowych.

³²⁾ W wyjątkowych przypadkach termin ten przedłuża się do 7 dni.

³³⁾ zabronionego przez ustawę.

c) wydatki na opakowanie, o ile obciążają nabywcę.

Cena kredytowa nie obejmuje natomiast:

- a) podatku obrotowego,
- b) innych danin obrotowych na rzecz budżetu,
- c) zysku przedsiębiorstwa.

Sprzedawca winien wystawiać faktury w ten sposób, aby wynikały z nich dane, potrzebne dla ustalenia ceny kredytowej, a zatem wydzielać w cenie omówione wyżej elementy. O ile danych tych ustalić nie można, określa się cenę kredytową na podstawie ustalonego z góry (na kwartał lub miesiąc) **średniego rabatu w wysokości określonego procentu**. Średni rabat ustala się dla danej kategorii towarów w drodze porozumienia między Bankiem i klientem.

Cena kredytowa jest górną granicą kredytu rozrachunkowego.

5. Terminy pożyczki.

Termin pożyczki ustala się indywidualnie dla każdego zlecenia inkasowego, t. j. dla każdego wypadku obrotu bezgotówkowego.

Termin ten równy jest okresowi, potrzebnemu do zakończenia obrotu bezgotówkowego, t. j. dla zakończenia przebiegu dokumentów inkasowych od sprzedawcy (przez oddziały Banku) do nabywcy i z powrotem.

A. Termin ten określa się przez sumowanie czynników 1) **stałych**, i 2) **zmiennych**.

1) Czynniki **stałymi**, wchodzącymi w skład tego okresu, są elementy następujące, których długość określają obowiązujące przepisy:

- a) operacje techniczne w Oddziale Banku obsługującym sprzedawcę 2 dni
- b) ustawowy termin dla akceptu i zapłaty przez nabywcę, z reguły ³⁴⁾ 10 dni
- c) operacje techniczne w Oddziale Banku, obsługującym nabywcę 2 dni

Elementy stałe razem 14 dni

2) Czynnikiem zmiennym jest czas przebiegu pocztowego między Oddziałami Banku — tam i z powrotem.

Okres ten ustala się zazwyczaj w drodze t. zw. „fotografii przebiegów pocztowych”. Oddział Banku ustala na podstawie kilkunastu (niekiedy do 50) wypadków **przeciętną** długość przebiegu pocztowego między miastem, gdzie znajduje się siedziba Oddziału i siedzibami innych Oddziałów. Ten **przeciętny** okres służy **orientacyjnie** dla określenia terminu.

Przykład:

Sprzedawca A ma siedzibę w Moskwie, nabywca B w Tomsku.

Okres kredytu rozrachunkowego z tytułu transakcji między A i B ustala się w sposób następujący:

Czynności techniczne Banku w Moskwie 2 dni
Zwykły przebieg pocztowy Moskwa—

Tomsk 8 dni

Czynności techniczne Banku w Tomsku 2 dni

Termin akceptu i zapłaty 10 dni

Zwykły przebieg pocztowy Tomsk—

Moskwa 8 dni

razem 30 dni

B. **Faktyczny** termin obrotu dokumentów może jednak w indywidualnym przypadku nie pokrywać się z normalnym, na skutek:

- a) przedłużenia lub skrócenia przebiegu pocztowego,
- b) przedłużenia technicznych operacji w oddziałach Banku,
- c) przedterminowej zapłaty,
- d) odmowy akceptu i zapłaty przez nabywcę.

Ten ostatni wypadek nie wpływa na termin pożyczki (kredytu rozrachunkowego); pierwsze trzy natomiast mogą go przedłużyć lub skrócić. A mianowicie:

Jeżeli obrót odbył się szybciej i pieniądze szybciej wpłynęły na rachunek sprzedawcy, kredyt rozrachunkowy staje się płatnym przedterminowo (z chwilą otrzymania zapłaty).

Jeżeli normalny termin upłynął, lecz nie ma żadnego zawiadomienia od Banku, obsługującego nabywcę, termin kredytu przedłuża się aż do chwili otrzymania tego zawiadomienia (o zapłacie lub braku zapłaty).

Jeżeli otrzymano wiadomość o **częściowej** zapłacie przez nabywcę, to kredyt staje się płatnym w całości, gdyż częściowa zapłata dowodzi, że termin obrotu dokumentów upłynął.

Jeżeli Oddział Banku zawiadomi, że zapłata mimo akceptu nie nastąpiła z powodu braku środków na rachunku nabywcy, kredyt ulega natychmiastowemu zwrotowi.

C. Przedstawione wyżej zasady dotyczą kredytu związanego z obrotem bezgotówkowym **między różnymi miejscowościami**. W przypadku gdy kredyt udzielany jest w związku z obrotem bezgotówkowym w tej samej miejscowości (t. zn. w tym samym Oddziale Banku, obsługującym i dostawcę i nabywcę), termin kredytu rozrachunkowego ustalony jest w **sposób stały (na 3 dni)**.

³⁴⁾ Wiadomości N. B. P. 1948, Nr 5, str. 48.

6. Technika pożyczki.

I w tej dziedzinie stworzono pomysłowy tryb udzielania kredytu, z zachowaniem zasad wyżej omówionych. Tryb ten daje możliwość systematycznego korzystania przez przedsiębiorstwo z kredytu rozrachunkowego, bez zbytnich formalności.

Istota tego trybu polega na tym, że Bank przyjmując stale dokumenty do inkasa równocześnie bieżąco udziela na nie kredytu i że — również bieżąco — otrzymuje ich spłatę z pieniędzy, wpłaconych przez nabywców. **Raz na trzy dni odbywa się rozrachunek między klientem i Bankiem (t. zw. „regulowanie“)** dla ustalenia, czy znajdujące się na inkasie dokumenty, których termin jeszcze nie upłynął, pokrywają istniejące zadłużenie. Jeżeli cena kredytowa tych dokumentów jest wyższa w dniu regulowania od wysokości zadłużenia, klient ma prawo otrzymać dodatkową pożyczkę, jeżeli sprawa ma się na odwrót, klient winien wyrównać różnicę.

Klient **obowiązany** jest przyjąć dodatkową pożyczkę, o ile do jego rachunku rozrachunkowego zgłoszone są pretensje, ściągane przymusowo.

Oprocentowanie kredytu wynosi 2%.

IX. KREDYTY NA NADZWYCZAJNE POTRZEBY EKSPLOATACYJNE.

Dalszym rodzajem krótkoterminowych kredytów są pożyczki, udzielane przedsiębiorstwom przez Bank w przypadku „powstania krótkotrwałej, nieprzewidzianej planem i niespowodowanej przez przedsiębiorstwo potrzeby“ środków pieniężnych.³⁵⁾ Wynika stąd, że chodzi o potrzeby nadzwyczajne, a więc nie przewidziane planem; z tej przyczyny kredyty te nazywają „ponadplanowymi“.

Natomiast nadzwyczajne potrzeby eksploatacyjne, zawinione przez przedsiębiorstwo, nie mogą uzasadniać udzielenia kredytu.

Niezawinione nadzwyczajne potrzeby finansowe pojawiają się w rezultacie gromadzenia się nieprzewidzianych zapasów, a więc zahamowania normalnych obrotów. Przykładem może być gromadzenie się (nieplanowanych) zapasów:

a) **materiałów produkcyjnych** wskutek nierównomierności dostawy surowca, paliwa itp. nieprzewidzianych planem zakupów dla rozszerzenia lub zmiany produkcji, albo też

b) **gotowych wyrobów** z powodu trudności transportowych, braku tary, nieustalenia cen itp., przekroczenia planu produkcji, przedterminowego wykonania zamówień itp.

Natomiast gromadzenie się nieprzewidzianych zapasów **wyrobów brakowanych, niestandardowych, niekompletnych** (jako zawinione przez przedsiębiorstwo) nie może być powodem udzielenia kredytu.

Te nadplanowe zapasy są „przedmiotem“ (i równocześnie zabezpieczeniem) ponadplanowych kredytów, których wysokość nie może przekroczyć wartości ponadplanowych zapasów. Kontrola istnienia tych zapasów zorganizowana jest analogicznie jak przy kredytach sezonowych.

Terminy pożyczek są ustalone następujące:

w przypadkach a) — maksimum do 45 dni

w przypadkach b) — maksimum do 30 dni.

W wyjątkowych okolicznościach termin może być przedłużony:

w przypadkach a) — do 60 dni, na mocy decyzji zarządzającego kantorem Banku Państwa ZSRR,

w przypadkach b) — o dalszych 30 dni, na mocy decyzji zarządzającego kantorem i za zgodą Zarządu Banku Państwa ZSRR.

Przytroczone wyżej terminy mają charakter **maksymalnych**. W ich granicach Bank ustala, w zależności od okoliczności konkretnego przypadku, konkretne terminy częściowych spłat z tym, iż dążyć należy do jak najszybszego usunięcia przyczyn, hamujących normalne obroty.

Pożyczki te nie są planowane dla indywidualnych przedsiębiorstw, lecz tylko dla Oddziałów Banku. Kredyt oprocentowuje się.

V. FINANSOWANIE CZĘŚCI STAŁYCH WYDATKÓW EKSPLOATACYJNYCH PRZEMYSŁU MASZYNOWEGO.

Na mocy rozporządzenia Rady Ekonomicznej z 9. V. 1939 wprowadzono **nowy** rodzaj kredytów krótkoterminowych, istotnie różniących się od zasad, na których oparte są inne typy kredytów. Ten nowy rodzaj kredytów dotyczy jednak tylko **przemysłu budowy maszyn**; ma on dotąd charakter raczej eksperymentalny i stosowany jest tylko w kilku przedsiębiorstwach.

Podstawową myślą tego nowego rodzaju kredytów jest przekonanie, że Bank **powinien mieć możliwość kontroli produkcji** nie tylko w przedsiębiorstwach, korzystających z kredytów sezonowych, lecz także w przedsiębiorstwach **nie mających potrzeb sezonowych**, np. w przemyśle budowy maszyn.

³⁵⁾ Instrukcja Banku Państwa ZSRR, Nr 224 z 1942 r.

Nie jest wykluczone, że w przyszłości rozwój systemu kredytowego pójdzie właśnie w kierunku, wskazanym przez ten nowy rodzaj kredytu.

Regułą jest, że Bank nie finansuje (w dziedzinie produkcji) potrzeb stałych, które pokrywane być winny własnymi środkami obrotowymi przedsiębiorstwa. Przy omawianych obecnie kredytach Bank finansuje **stale** i systematycznie niektóre **stale potrzeby produkcyjne** (zazwyczaj pokrywane normatywami), a mianowicie **stale planowe zapasy niezakończonych produkcji, półfabrykatów i gotowych wyrobów**.

Kredyt opiera się na następujących zasadach:

1) Kredytu udziela się zgodnie z dynamiką nakładów na produkcję i gotowe wyroby;

2) w nakładach tych uczestniczy Bank **stale pewnym określonym procentem**; procentowy udział Banku wynosi: w niezakończonych produkcji i półfabrykatach — 20%, w gotowych wyrobach — 40%;

3) kredytu udziela się na planowe okresy obrotów wyrobów danego rodzaju;

4) kredyty udzielane są w granicach limitów.

Na finansowanie niezakończonych produkcji i półfabrykatów Bank udziela pożyczek 2 razy w miesiącu w wysokości 20% ogólnej sumy planowych nakładów na ten cel za pół miesiąca; pożyczki udziela się na planowy okres obrotu.

Na finansowanie gotowych wyrobów Bank udziela kredytu, opierając się na planowym faktycznym koszcie własnym produkcji w wysokości 40%; Bank finansuje faktyczną gotową produkcję na planowy okres obrotu gotowych wyrobów.

Co miesiąc Bank sprawdza stosunek zadłużenia do zabezpieczenia na podstawie bilansów przedsiębiorstwa, przy czym następuje regulowanie różnicy.

Nie ulega wątpliwości, że ten system **stałego** udziału Banku w finansowaniu produkcji (a więc nie tylko zapasów sezonowych) wzmacnia ingerencję Banku w działalność przedsiębiorstw, poddając ją stałej kontroli Banku, który **stale** finansuje część wydatków eksploatacyjnych produkcji.

Kredyt jest oprocentowany.

VI. SANKCJE BANKOWE.

Bank wyposażony jest w prawo stosowania do swoich klientów szczególnych sankcyj. Bank ma prawo:

1. Ściągać swoje płatne, lecz niewyrównane przez klienta, należności z tytułu udzielonej pożyczki w drodze spisania przez Bank należnej Bankowi sumy z rachunku rozrachunkowego klienta³⁶⁾.

³⁶⁾ Nazywa się to ściąganiem w „drodze niespornej“.

Jest to najzwyczajniejsza sankcja obowiązków klienta wobec Banku.

2. Bank może wstrzymać udzielanie dalszego kredytu w przypadku niewykonywania przez klienta swoich obowiązków, w szczególności obowiązku spłaty kredytów w terminie, podania nieprawdziwych danych w wykazie itp.

3. Bank ma prawo dokonać pozasądowej sprzedaży zastawionych towarów, jednakże tylko za zgodą Przewodniczącego Zarządu Banku. Użytkowana z realizacji zastawu suma służy na pokrycie zaległości klienta wobec Banku. Niepokryte sprzedażą zastawu nadwyżki Bank dochodzić może tylko sądownie. W praktyce obecnie sprzedaż zastawu się nie zdarza, gdyż wtrąciłoby to klienta w jeszcze większe trudności i zerwałoby możliwość dalszej produkcji.

4. Bank może, kontynuując udzielanie kredytu, użyć nowego kredytu na pokrycie zaległości klienta z tytułu pożyczek poprzednio udzielonych.

5. Bank może **pozbawić przedsiębiorstwo prawa korzystania z kredytu** („zdjąć z kredytu“) przy zachowaniu następujących warunków:

- a) dla zastosowania tej sankcji wobec przedsiębiorstw przemysłu miejscowego wymagana jest zgoda obwodowej placówki Banku;
- b) wobec przedsiębiorstw republikańskich zgoda obwodowej lub republikańskiej placówki;
- c) wobec przedsiębiorstw ZSRR — zgoda Zarządu Banku na wniosek Obwodowej placówki.

Placówka ta lub Zarząd winny uprzedzić właściwego ministra (lub miejscowe organa kierownicze w przypadku a) o zamiarze „zdejścia z kredytu“ podległego mu przedsiębiorstwa. Jeżeli w ciągu 5 dni władza zwierzchnia za zgodą Banku nie użyje odpowiednich środków dla sanacji finansów przedsiębiorstwa, następuje „zdejście z kredytu“.

6. W przypadkach, gdy sprzedawca kontynuuje dostawę nabywcom, systematycznie zalegającym z zapłatą ceny kupna, Bank może zaniechać udzielania dalszego kredytu rozrachunkowego. To samo dotyczy wypadku oddawania do Banku zleceń inkasowych, którym nie odpowiadają realne transakcje towarowe (dla wyłudzenia kredytu).

W przypadkach zaś, gdy klient, dla obejścia trydziennego terminu³⁷⁾ podaje Bankowi nieprawdziwą datę załadunku towaru, Bank może żądać przedstawienia mu oryginalnych dokumentów przewozowych.

³⁷⁾ Por. wyżej cz. II, Rozdział III, L. 3.

7. Bank może w pewnych przypadkach uzależnić udzielenie kredytu od przedstawienia „gwarancji“.

Chodzi tu jednak o porękę szczególnego typu (nie mającą charakteru cywilno-prawnego) w następującym przypadku:

O ile przedsiębiorstwo poniosło straty ³⁸⁾, Bank może uzależnić udzielanie kredytu od zobowiązania się „gwarancji“ nadrzędnej organizacji (trustu, zarządu głównego, związku spółdzielni) do uzupełnienia środków obrotowych przedsiębiorstwa w przypadku powstania zaległości tego przedsiębiorstwa z tytułu kredytu. „Gwarancja“ nie może przekroczyć sumy zamierzonego uzupełnienia własnych środków obrotowych. Przyjęcie „gwarancji“ wymaga zgody kantoru lub Zarządu (zależnie od rodzaju przedsiębiorstwa, por. wyżej L. 5 a), b), c)). Oddział Banku, właściwy ze względu na siedzibę poręczyciela, przyjmuje „gwarancję“ i przekazuje ją Oddziałowi, właściwemu dla przedsiębiorstwa — klienta. W stosunku do przemysłu miejscowego gwarancji takiej udzielają miejscowe komitety wykonawcze Sowietów.

W przypadku zwłoki dłużnika kredytujący Oddział Banku zawiadamia o tym Oddział, który przyjął gwarancję, dla spisania odpowiedniej sumy z rachunku poręczyciela; sumę tę obraca się na spłatę zaległego kredytu. Jeżeli gwarancja okaże się bezskuteczną (np. z braku funduszy u poręczyciela) Bank może „zdyć z kredytu“. O ile zapłaty dokona równocześnie i sam dłużnik i poręczyciel, suma wpłacona nie ulega zwrotowi na rzecz poręczyciela, lecz użyta zostaje na uzupełnienie własnych środków obrotowych dłużnika.

³⁸⁾ a zatem nie ma pełni własnych środków obrotowych, przewidzianych planem.

8. Szczególne przepisy pozwalają Bankowi przy pomocy sankcji zmniejszenia kredytów zapobiegać gromadzeniu się w spółdzielniach spożywców zapasów towarów, które nie znajdują zbytu.

9. Niezwykle rzadko stosowaną sankcją jest obwieszczenie przez Bank w prasie, że klient „jest niewypłacalnym“, gdyż nie uiszcza się ze swoich należności wobec Banku i dostawców. Obwieszczenie to nie ma jednak bynajmniej charakteru otwarcia postępowania konkursowego, które obecnie w praktyce nie istnieje, i ma charakter tylko jak gdyby ostrzeżenia opinii publicznej.

VII. ULGI KREDYTOWE.

Dość często ustanawia się ulgi kredytowe (kredyty na ulgowych warunkach) dla kategorii przedsiębiorstw, których rozwój zamierza się szczególnie popierać.

Ulgi takie, polegające na obniżeniu oprocentowania, przedłużeniu wekslowych terminów, podwyższeniu sumy kredytu itp., sprowadzono np.: a) dla przedsiębiorstw przemysłu miejscowego oraz spółdzielni przemysłowych i inwalidzkich, wyrabiających towary spożywcze i przedmioty szerokiego użytku z miejscowych surowców ³⁹⁾;

b) w czasie wojny (1941—1945) dla przedsiębiorstw ewakuowanych oraz przedsiębiorstw, wznowiających swą działalność na terenach wyzwolonych;

c) dla spółdzielczości spożywców w związku z wznowieniem jej działalności handlowej w miastach ⁴⁰⁾.

³⁹⁾ Rozporządzenia Rady Ministrów ZSRR z 1941 i 1945 r.

⁴⁰⁾ Rozporządzenie Rady Ministrów ZSRR z 9. XI. 1946 r.

Mgr Alfred Siebeneichen

ADMINISTRACJA I TECHNIKA MIĘDZYNARODOWEGO CLEARINGU REGLAMENTOWANEGO

Omawiając istotę i cele międzynarodowego clearingu reglamentowanego ¹⁾ niejednokrotnie podkreślaliśmy rolę instytucji rozrachunkowej, która zajmuje się administracją i wykonywaniem clearingu międzynarodowego jak też znaczenie sprawnego wykonywania techniki rozrachunkowej dla należytego funkcjonowania systemu clearingowego.

Wprawdzie decydujący wpływ na tę sprawę wywiera przede wszystkim polityka państw, za-

wierających umowę clearingową, zwłaszcza zaś polityka importowa i eksportowa, której zadaniem jest czuwanie nad równowagą bilansu handlowego z państwem, z którym zawarto umowę clearingową, a bardziej jeszcze czuwanie nad synchronizacją wzajemnych płatności. Nie zawsze i nie wszędzie instytucja rozrachunkowa ma w tej ostatniej sprawie głos decydujący. Należy to raczej do wyjątków. Tym niemniej instytucja rozrachunkowa, przez którą przechodzą wszystkie płatności w clearingu i która najłatwiej może śledzić rozwój tych płatności, powoływana jest z reguły do współdzia-

¹⁾ „Międzynarodowy clearing reglamentowany“ Nr Nr 1 i 2 Wiadomości N. B. P. z r. 1948.

łania przy kontroli wykonywania umów rozrachunkowych i ustalaniu planów operacyjnych kwartalnych lub nawet miesięcznych w ramach ogólnego planu rocznego, najczęściej przewidywanego w samej umowie.

Przedstawiciele instytucji rozrachunkowych z reguły też wchodzi w skład delegacji państwowych do rokowań o zawarcie umów handlowych i płatniczych, jak również biorą udział w mieszanych komisjach rządowych, których obowiązkiem jest czuwanie nad rozwojem rozrachunku w czasie trwania umowy clearingowej i dostosowywania planów operacyjnych do potrzeb chwili.

1. Instytucje Rozrachunkowe.

Jak zaznaczyliśmy poprzednio, instytucje rozrachunkowe powołane są do wykonywania rozrachunku, wynikającego z umów clearingowych.

Mogą to być instytucje prywatne o charakterze powierniczym, powołane do życia, np. przez zainteresowane związki gospodarcze lecz stojące zazwyczaj pod nadzorem władz państwowych oraz organów samorządu gospodarczego. Z chwilą wprowadzenia w danym kraju clearingu państwowego, instytucje prywatne ustępują zwykle miejsca instytucjom państwowym.

Instytucje rozrachunkowe otrzymują zazwyczaj szerokie uprawnienia w zakresie wykonawczo-kontrolnym. Do ich zakresu należą wszelkie czynności, związane z wykonaniem zagranicznych umów rozrachunkowych, zawartych przez państwo lub uprawnione instytucje, zawieranie z instytucjami zagranicznymi umów wykonawczych, dotyczących techniki rozrachunkowej, kontrola obrotu towarowego w ramach clearingu i t. p.

Jako instytucje rozrachunkowe w clearingu państwowym występują albo Banki Centralne, albo też instytucje specjalne. Jeżeli instytucja rozrachunkowa nie jest bankiem, korzysta ona z sieci banków krajowych, jako z ogniwa pośredniczącego pomiędzy nią a publicznością korzystającą z clearingu.

Specyficzny charakter czynności rozrachunkowych uzasadnia w pewnym stopniu wyeliminowanie tych czynności z zakresu działania banku emisyjnego. To też przed rokiem 1939 istniały samodzielne instytucje rozrachunkowe zarówno w Polsce jak i w szeregu innych krajów, np. w Belgii, w Szwecji, Italii, Holandii i t. d. Natomiast w licznych innych krajach, jak w Bułgarii, Czechosłowacji, Jugosławii, Grecji, Turcji, Norwegii, clearing skoncentrowany był w odnośnych Bankach Narodowych.

Ścisłe wiązanie instytucji rozrachunkowej z bankiem emisyjnym ma jednak swoje dodatnie strony przede wszystkim z punktu widzenia polityki dewizowej i emisyjnej.

Ustalając zasady polityki dewizowej bieżącej, trudno jest oddzielać obroty wolnodewizowe od obrotów w clearingu wzgl. w kompensacie, gdyż w obrotach z krajami, stosującymi ograniczenia dewizowe mogą mieć zastosowanie wszystkie te trzy postacie zapłat. Doświadczenie uczy, że część zapłaty za ten sam towar może przechodzić przez clearing, część zaś może być regulowana w dewizach dopuszczonych do transferu. Z tego względu ścisła łączność pomiędzy instytucją rozrachunkową a bankiem centralnym jest nie tylko wskazana, lecz i konieczna.

Z punktu widzenia polityki emisyjnej, istnienie odrębnej instytucji rozrachunkowej kryje w sobie poważne niebezpieczeństwa. Należy pamiętać, że w clearingu nierównowaga bilansu płatniczego może pociągnąć za sobą dla obiegu pieniądza w kraju skutki wręcz odwrotne, niż w obrocie wolnodewizowym. W clearingu nadwyżka płatności na rzecz wierzycieli zagranicznych powoduje zamrożenie zagranicy w kraju, na skutek nagromadzenia wpłat dłużników krajowych, w ramach tej nadwyżki, w krajowej instytucji rozrachunkowej. Z tego wynika, że np. ujemny bilans płatniczy nie pociąga za sobą automatycznie kurczenia się obiegu pieniężnego na rynku krajowym, chyba że instytucja rozrachunkowa odprowadzi nadwyżki wpłat dłużników do banku emisyjnego. Jeżeli to nie nastąpi oraz jeżeli instytucja rozrachunkowa ulokuje tę nadwyżkę w innych bankach, powstaje nadmiar wolnego pieniądza na rynku, działający inflacyjnie. Gdyby weszły w grę poważniejsze kwoty zamrożeń zagranicą, może nastąpić wzrost cen na rynku wewnętrznym, hamujący eksport i sprzyjający dalszemu importowi, przy czym importerzy mogliby w dodatku korzystać z kredytów, posiadających pośrednie źródło, w puszczonej w obieg przez instytucję rozrachunkową nadwyżce wpłat, stnowiących zamrożenie zagranicy.

Wszystkie te ujemne objawy, wynikające z niekoordynowania polityki lokat gotówkowych instytucji rozrachunkowej z bankiem emisyjnym nie występują, gdy obie te instytucje są ze sobą ściśle związane i stanowią organiczną całość. Z powyższych względów powierzanie wykonywania rozrachunków Bankom Centralnym, nie zaś odrębnym instytucjom rozrachunkowym ma swoich gorących zwolenników.

Nie należy jednak wpadać w drugą ostateczność i łączyć działalność rozrachunkową z normalną działalnością bankową. W szczególności instytucje rozrachunkowe nie powinny zajmować się finansowaniem handlu zagranicznego, a więc udzielać kredytów eksportowych wzgl. importowych, obracając na te cele zamrożenia zagraniczne i t. p. Są to czynności bankowe, nie mieszczące się w zakresie działania instytucji rozrachunkowych, natomiast będące ważnym zadaniem banków do tego powołanych.

2. Technika rozrachunkowa.

Jak zaznaczyliśmy to wyżej, międzypaństwowy clearing reglamentowany opiera się na dwustronnych umowach handlowych i płatniczych, w których ustalane są zasady, na jakich ma się odbywać rozrachunek oraz zawarte są ważniejsze postanowienia techniczne. Szczegóły techniki rozrachunkowej regulowane są pomiędzy instytucjami rozrachunkowymi obu stron w drodze bezpośredniego porozumienia.

Umowa ustala w szczególności zakres płatności, jakie mają być regulowane w clearingu, wyznacza po każdej stronie właściwą instytucję rozrachunkową, oznacza walutę rozrachunkową oraz kurs rozrachunkowy, wzajemne kredyty operacyjne, sposób likwidacji zamrożeń powstałych przed zawarciem umowy lub w toku jej wykonywania, sposób likwidacji salda, jakie może okazać się na rachunku jednej ze stron w chwili expiracji umowy i t. d.

W samej umowie umieszczane są też naczelnie zasady dwustronnego rozrachunku o przeprowadzaniu wzajemnych płatności przez konta clearinowe w instytucjach rozrachunkowych stron obu. Zasady te rozwijane są następnie w umowie technicznej, zawartej pomiędzy instytucjami rozrachunkowymi obu stron.

Z punktu widzenia techniki rozrachunkowej clearing reglamentowany możemy podzielić na rozrachunek techniczno-bankowy dwustronny i jednostronny.

Przy clearingu techniczno-bankowym dwustronnym, instytucje rozrachunkowe obu krajów otwierają sobie wzajemnie bezprocentowe rachunki prowadzone w walucie rozrachunkowej. Jeżeli umowa jest dwuwalutowa, każda z instytucji rozrachunkowych będzie posiadała u swego partnera rachunek „Nostro” w walucie tego partnera, prowadząc u siebie jednocześnie rachunek „Loro” swego partnera w walucie krajowej.

Na koncie „Loro” instytucja rozrachunkowa zagraniczna uznawana jest za wpłaty, dokonywane

przez dłużników krajowych, obciążana zaś za wypłaty wierzycielom krajowym. Na koncie „Nostro” zagraniczna instytucja obciążana jest za wpłaty dłużników zagranicznych i uznawana za zlecenia wypłaty należności wierzycielom zagranicznym. W ten sposób każda z instytucji rozrachunkowych posiada u swego partnera rachunek „Nostro”, a jednocześnie prowadzi u siebie dla swego partnera rachunek „Loro”. Te dwa rachunki są kompensowane co pewien okres czasu.

Każda z instytucji rozrachunkowych zawiadamia codziennie swojego partnera o wpłatach przyjętych na jego rachunek. Awiza o przyjętych wpłatach służą jednocześnie jako polecenia wypłaty ekwiwalentu wpłaconej kwoty beneficjentowi zagranicznemu z rachunku instytucji rozrachunkowej, prowadzonego u partnera. W ten sposób dyspozycje wypłat dawane są przez instytucję rozrachunkową swemu zagranicznemu partnerowi automatycznie w chwili wpłaty należności przez dłużnika krajowego.

Wypłaty po drugiej stronie dokonywane są na podstawie tych poleceń w kolejności ich otrzymywania, a więc właściwie w chronologicznej kolejności wpłat. Rzadziej stosowana jest chronologiczna kolejność dat dokonania wywozu towaru przez eksportera krajowego. Pierwszy system jest niewątpliwie słuszniejszy, gdyż uwzględnia kredyty, udzielone w transakcji zagranicznej oraz ew. zwłoki w zapłacie należnej wierzycielowi sumy, wynikłej np. na skutek zakwestjonowania przez odbiorcę zagranicznego jakości towaru lub też z innej przyczyny. System ten jest ponadto słuszniejszy jako bardziej generalny, gdyż ma zastosowanie do transakcji zarówno towarowych jak i finansowych.

Zależnie od warunków umowy, wypłata należności po drugiej stronie dokonywana jest albo bez względu na to, czy na rachunku, z którego ma nastąpić wypłata znajduje się odpowiednie pokrycie, albo też, co jest bardziej powszechne, tylko w miarę posiadania takiego pokrycia. W pierwszym wypadku instytucje rozrachunkowe udzielają sobie nieograniczonego kredytu. Zamiast takiego postanowienia, umowy przewidują często wysokość wzajemnego bezprocentowego kredytu operacyjnego, co jest równoznaczne z zalimitowaną możliwością przekroczenia posiadanego pokrycia. Gdy wypłata następuje tylko w miarę posiadania pokrycia (wliczając w to kredyt operacyjny) może zaistnieć zwłoka w wypłacie, do czasu, kiedy na konto, z którego wypłata ma nastąpić, wpłyną odpowiednie kwoty z wpłat dokonywanych przez krajowych dłużników.

Rachunek instytucji rozrachunkowej, udzielającej polecenia wypłaty, może być alimentowany, w razie potrzeby, również przy pomocy kredytów, zaciąganych za granicą, najczęściej kredytów państwowych przewidzianych w umowach płatniczych. Rzadziej (i co jest sprzeczne z samymi założeniami clearingu) rachunek zasilany jest przy pomocy transferu dewiz. W tym ostatnim wypadku umowa może przewidzieć możliwość retransferu dewiz w chwili, gdy na rachunku nagromadzą się dostateczne kwoty, pochodzące z normalnych wpłat.

Rozrachunek techniczno-bankowy jednostronny odbiega od wyżej podanego schematu. Mianowicie, zamiast, żeby instytucje rozrachunkowe otwierały sobie nawzajem konta rozrachunkowe, tylko jedna z tych instytucji otwiera rachunek „Loro” swemu partnerowi. Na kredyt tego rachunku wpływają wszelkie płatności, regulowane drogą clearingu, wpłacane przez osoby fizyczne i prawne kraju tej instytucji. Partner natomiast, na którego imię został otwarty ten rachunek, dokonuje wszelkich płatności wynikających z rozrachunku, zlecając w debet tego rachunku (dla niego „Nostro”) wypłaty na rzecz osób fizycznych i prawnych zamieszkałych w kraju, w którym ten rachunek jest prowadzony, regulując w ten sposób zobowiązanie osób fizycznych i prawnych swojego kraju. System ten stosowany jest często przy clearingu prowadzonym w jednej walucie rozrachunkowej (jednowalutowym). Ponieważ dyspozycje wypłat dawane są w tym wypadku tylko przez instytucję rozrachunkową jednej strony, tego rodzaju rozrachunek nazywany jest z punktu widzenia techniczno-bankowego rozrachunkiem jednostronnym.

Oczywiście, że i w tym systemie może zachodzić możliwość przekroczenia posiadanego pokrycia pod warunkiem udzielenia przez drugą stronę kredytu bankowego względnie zasilenia rachunku kredytem państwowym, transferem dewiz i t. p.

Rachunek „Loro” otwiera swemu partnerowi instytucja rozrachunkowa tego kraju, którego waluta została obrana jako waluta rozrachunkowa. Ponieważ instytucja ta nie posiada rachunku po drugiej stronie, nie mogą zaistnieć zamrożenia należności tego kraju w kraju partnera. Natomiast istnieje możliwość powstania zamrożeń w instytucji posiadającej rachunek za granicą.

3. Clearing jednokontowy i wielokontowy.

Rozrachunek w dwustronnym clearingu reglamentowanym może się odbywać przy pomocy jed-

nego konta, obejmującego wszystkie rodzaje płatności (t. zw. konta globalnego) albo też kilku kont oddzielnych (kont specjalnych), z których każde jest zarezerwowane dla rozrachunku ściśle określonych w umowie rodzajów płatności.

Zastosowanie konta globalnego jest technicznie najprostsze, jednakże nie rozwiązuje sprawy, gdy umowa rozrachunkowa obejmuje kilka dziedzin płatności wzajemnie od siebie zróżniczkowanych. Konto globalne może uczynić zadość tylko wymogom najprostszych umów rozrachunkowych, np. wyłącznie towarowych, aczkolwiek i tu mogą być wydzielone pewne rodzaje transakcji wymagające odmiennego potraktowania pod względem warunków płatności.

To też najczęściej mamy do czynienia z systemem techniki clearingowej wielokontowej, przewidującej istnienie specjalnych kont dla poszczególnych rodzajów płatności, stosownie do celów polityczno-gospodarczych, przewidzianych w umowie. Tak więc przy clearingu nawet czysto towarowym część towarów eksportowanych może być wyraźnie powiązana z określonymi w umowie towarami importowanymi. Mogą to być towary, na których otrzymaniu specjalnie zależy jednej i drugiej stronie, albo też surowce, powiązane z wyprodukowanymi z nich towarami gotowymi i t. p. Wówczas rozrachunek za te towary prowadzony jest na koncie specjalnym.

Zdarza się też, że nawet w systemie clearingowym, część należności za pewne towary płatna jest w dewizach względnie zapisywana jest na konto specjalne, a państwu eksportującemu przysługuje prawo zużytkowania sum nagromadzonych na tym koncie albo na zapłatę za usługi lub towary w kraju partnera, albo też na zakup wolnych dewiz, a więc dopuszczonych do transferu.

Zastosowanie kilku kont, albo też podział konta clearingowego na odpowiednie podkonta jest tym bardziej potrzebny przy clearingu towarowo-financeowym. Tu więc przede wszystkim musi być przewidziane oddzielne podkonto, gdy układ ma na celu odmrożenie należności z jednej strony, zamrożonych po stronie drugiej. W tym celu pewien odsetek wpłat ogólnych lub też należności za pewne wydzielone towary odprowadzany jest na podkonto, mające na celu upłynnienie zaległych płatności. Oczywiście kolejność wypłat ustanowiona jest przy istnieniu kilku kont (wzgl. podkont) dla każdego konta oddzielnie. Podobnie przedstawia się sprawa przy włączaniu do clearingu płatności wynikających z ruchu turystycznego. W tym wypadku wy-

płaty muszą się odbywać poza wszelką kolejnością, a dla dogodności turystów ustanawiany jest specjalny system czeków turystycznych dopuszczonych do realizacji w całej sieci banków na obszarze państwa docelowego.

Powyższy szkic nie wyczerpuje oczywiście wszystkich wypadków, kiedy konieczne jest ustanowienie specjalnych kont lub podkont. Powtarzamy, że powodów może być bardzo wiele a wynikają one z zakresu płatności, włączonych do clearingu oraz różnorodnych celów polityczno-gospodarczych, znajdujących wyraz w umowach rozrachunkowych.

4. Technika kontroli obrotów clearingowych.

System clearingu reglamentowanego jest jednym z instrumentów polityki gospodarczej państwa. Służy on z jednej strony dla celów reglamentacji obrotów pieniężnych, z drugiej zaś strony, ponieważ obroty te dotyczą głównie wymiany towarowej z zagranicą, reguluje on również kierunki obrotu towarowego i strukturę tego obrotu z danym krajem. Wymaga to, jak wiadomo, operowania odpowiednimi planami płatniczymi i towarowymi, ogólno-państwowymi oraz szczegółowymi, odnoszącymi się do poszczególnych krajów. Celem możliwości wykonania tych planów oraz kontroli ich wykonania, konieczne są odpowiednie instrumenty techniczne, przy pomocy których można regulować i ewidencjonować ten obrót.

Techniczna reglamentacja obrotu clearingowego dokonywana jest w poszczególnych państwach w sposób dość odbiegający od siebie, jakkolwiek sprowadzający się wszędzie do reglamentacji, obrotu płatniczego i towarowego, łącznie lub oddzielnie. Większość państw, które wprowadziły u siebie reglamentację dewizową, reguluje obroty clearingowe przy pomocy tych samych instrumentów technicznych, co obrót wolnodewizowy.

Zapłaty na rzecz wierzycieli zagranicznych, (przekazy za granicę) regulowane są przy pomocy zezwoleń dewizowych, które zezwalają bądź na transfer dewiz (pomijam tu inne formy zapłaty, jak wpłatę na konto wolne lub zablokowane cudzoziemców, transakcje wymienne lub wiązane i t. p., bądź na wpłatę do clearingu. Import towarowy regulowany jest przy pomocy tych samych zezwoleń dewizowych, lub też dodatkowo przy pomocy pozwoleń przywozu.

Należności z zagranicy wpływają bądź w dewizach wolnych, które muszą być zaofiarowane do skupu Bankowi Centralnemu lub bankom dewizowym, bądź też drogą przez clearing. Główną

troską będzie tu odpowiednie uchwycenie walut zagranicznych, pochodzących z eksportu do krajów wolnodewizowych. Również i w danym wypadku instrumentem regulującym i kontrolnym będą zaświadczenia lub deklaracje dewizowe, względnie — obok nich — pozwolenie wywozu. Kontrola obrotu towarowego ześrodkowana jest w urzędach celnych, które dokonują odprawy celnej przywózowej wzgl. wywózowej pod warunkiem jednoczesnego przedłożenia odnośnego dokumentu reglamentacyjnego. Odbitkę takiego dokumentu Urząd Celny odsyła do właściwego organu państwowego lub Banku Centralnego, kontrolującego obrót dewizowy.

System operujący jednym typem dokumentów dla obrotów wolnodewizowych i dla obrotów clearingowych nie daje jednak dostatecznej przejrzystości i utrudnia dokładną kontrolę wykonywania planów płatniczych w obrotach z krajami clearingowymi. Prowadzi to do wymykania się obrotów clearingowych z ewidencji i w rezultacie do zamrożeń należności za granicą oraz wszelkich płynących stąd ujemnych konsekwencji dla życia gospodarczego danego kraju.

Odmienne system kontroli rozrachunków z zagranicą wprowadziła u siebie Polska w r. 1936 po wprowadzeniu reglamentacji dewizowej. Ponieważ przed wojną obrót towarowy z zagranicą nie podlegał generalnemu zakazowi przywozu i wywozu, gdyż tylko część towarów była zakazana do przywozu, wywóz zaś nie podlegał żadnym ograniczeniom reglamentacyjnym, konieczne było stworzenie dokumentu, regulującego całkowity obrót towarowy z zagranicą, a to celem jednoczesnego stworzenia instrumentu, reglamentacyjnego i kontrolującego płatności towarowe w clearingu. W tym celu wprowadzono świadectwa rozrachunkowe na przywóz i wywóz w obrocie z krajami clearingowymi oraz zaświadczenia walutowe w wywozie do krajów wolnodewizowych. Przy towarach, zakazanych do przywozu wymagane było niezależnie od tego odnośne pozwolenie przywozu. Bez przedłożenia tych dokumentów, urzędy celne nie dokonywały odprawy celnej towaru. Eksportowe zaświadczenia walutowe stanowiły instrument, przy którego pomocy kontrolowano następnie, czy eksporter dokonał obowiązku odprowadzenia waluty eksportowej do banku dewizowego. Natomiast świadectwa rozrachunkowe dawały możliwość ścisłego regulowania płatności towarowych w clearingu. Świadectwa importowe wydawane były w zasadzie dopiero po wpłaceniu przez importera należności za towar w clearing. Przy transakcjach

kredytowych wpłata należności przez polskiego importera we właściwym terminie była zabezpieczana przez pobieranie weksla lub listu gwarancyjnego lub też innego zobowiązania. W ten sposób instytucja rozrachunkowa zabezpieczała sobie wpływ we właściwym terminie gotówki, potrzebnej na wypłaty należności polskich eksporterów przewidzianych w planie płatniczym. Wypłata należności eksportera następowała w zasadzie dopiero po udowodnieniu dokonania eksportu. Instytucja rozrachunkowa otrzymywała w tym celu od urzędu celnego kopie wywozowego świadectwa rozrachunkowego, na którym Urząd odnotowywał dokonanie wywozu towaru.

Rozrachunek z tytułu płatności nietowarowych dokonywany był za każdorazowym zezwoleniem Komisji Dewizowej, która decydowała również o przydziale dewiz na płatności pozaclearingowe.

Obecny system w Polsce różni się od systemu

przedwojennego, co wynika ze zmiany ustroju gospodarczego państwa. Reglamentacja przywozu i wywozu towarów obejmuje obecnie całkowity obrót towarowy z zagranicą. Każda więc odprawa celna towarów, poza ściśle określonymi wyjątkami, może być dokonana tylko po przedłożeniu pozwolenia przywozu, względnie wywozu, wydanych przez Ministerstwo Przemysłu i Handlu bezpośrednio lub przez uprawnione organizacje. Do każdego pozwolenia przywozu wzgl. wywozu dołączane jest t. zw. zezwolenie płatnicze, bez którego importer nie może ubiegać się o przydział dewiz na przekazanie należności za granicę, wzgl. nie może dokonać wpłaty do instytucji rozrachunkowej w ramach clearingu.

Podobnie, jak poprzednio, wszelkie płatności nietowarowe, bez względu na to czy są dokonywane w wolnych dewizach czy też w clearingu, wymagają uprzedniej zgody Komisji Dewizowej.

PRZEGLĄD USTAWODAWSTWA ZA MIESIĄC CZERWIEC 1948 R.

I.

W miesiącu czerwcu r. b. ukazały się następujące ważniejsze ustawy, dekrety, rozporządzenia z zakresu finansowo-gospodarczego:

1. Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 13 maja 1948 r. wydane w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu o poborze scalonego podatku obrotowego od sprzedaży artykułów przemysłu, objętego Centralnym Zarządem Przemysłu Metalowego Ministerstwa Skarbu. Dz. Ust. Nr 29 poz. 194.

Na podstawie tego rozporządzenia wprowadzony został pobór scalonego podatku obrotowego od sprzedaży wszystkich artykułów przemysłu objętego C. Z. P. M. zarówno nabywanych w kraju lub za granicą (importowanych), jak i wydobywanych lub wytwarzanych przez zakłady zjednoczenia i przedsiębiorstwa, objęte C. Z. P. M.

Podatek w wysokości 4% podstawy opodatkowania uiszcza Centrala Handlowa Przemysłu Metalowego.

Podstawę opodatkowania stanowi obrót osiągnięty przez Centralę Handlową Przemysłu Metalowego oraz zakłady, zjednoczenia i przedsiębiorstwa objęte C. Z. P. M., ze sprzedaży artykułów określonych powyżej (z wyjątkiem artykułów nabytych) odbiorcom nienależącym C. Z. P. M.

Scalony w ten sposób podatek obrotowy

obejmuje wszystkie fazy obrotów dokonywanych między jednostkami gospodarczymi C. Z. P. M. oraz wszystkie fazy obrotu z tytułu dokonywanych przez te jednostki przy sprzedaży tych artykułów czynności komisju.

2. Rozporządzenie Ministra Skarbu z dnia 18 maja 1948 r. w sprawie wykonywania ustawy o monopolu loteryjnym — Dz. Ust. Nr 29 poz. 195.

Rozporządzenie powyższe ustala zasady loterii fantowych oraz loterii klasowych Polskiego Monopolu Loteryjnego.

3. Ustawa z dnia 21 maja 1948 r. o Centralnym Związku Spółdzielczym i Centralach Spółdzielni — Dz. Ust. Nr 30 poz. 199.

Utworzony na mocy tej ustawy Centralny Związek Spółdzielczy, mający osobowość prawną prawa publicznego, jest naczelną organizacją ruchu spółdzielczego w Polsce i ma na celu rozwój spółdzielczości, a w szczególności inicjowanie, rozpowszechnianie i doskonalenie pracy spółdzielni.

Do zakresu działalności Związku, przez reprezentację, należy m. in. wykonywanie zasad planowej gospodarki na odcinku spółdzielczości, powoływanie, wydawanie oświadczeń o celowości, zatwierdzanie statutów i ich zmian, nadzorowanie oraz rozwiązywanie central spółdzielni, koordynowanie prac central spółdzielni i spółdzielni handlowych, pro-

wadzenie działalności rewizyjnej, prowadzenie i nadzór działalności społeczno-wychowawczej, naukowo-badawczej, instrukcyjno-szkoleniowej itp.

Członkami Związku są wszystkie centrale spółdzielni i spółdzielczo-państwowe oraz zrzeszone w nich spółdzielnie. Władzami Związku są: Krajowy Kongres Spółdzielczy, Naczelna Rada Spółdzielni i Zarząd Centralnego Związku Spółdzielczego.

Zarząd ma prawo m. in. zawieszania w czynnościach członków Zarządu Central Spółdzielni, jeśli ich działalność przynosi szkodę gospodarce narodowej lub o ile nie wypełniają swych obowiązków.

Ponadto, jeżeli działalność spółdzielni wykazuje poważne uchylenia, a spółdzielnia nie usunie ich w terminie określonym, Zarząd C. Z. S., na wniosek właściwej centrali, może orzec rozwiązanie spółdzielni.

Centrala Spółdzielni jest spółdzielnią zrzeszającą wszystkie spółdzielnie określonego typu dla zapewnienia im pomocy i prawidłowego kierownictwa gospodarczego oraz czuwania nad ich działalnością w drodze rewizji. Przynależność spółdzielni do właściwej centrali jest obowiązkowa.

4. Ustawa z dnia 21 maja 1948 r. o centralach spółdzielczo-państwowych. Dz. Ust. Nr 30 poz. 200.

Ustawa przewiduje tworzenie nowego typu przedsiębiorstw. Minister Przemysłu i Handlu władny jest tworzyć w drodze zarządzenia centrale spółdzielczo-państwowe dla prowadzenia określonej przez statut działalności gospodarczej oraz instrukcyjno-rewizyjnej oraz nadaje im statut.

Centrale powyższe podlegają obowiązkowi wpisu do rejestru spółdzielni i przez zarejestrowanie nabywają osobowość prawną.

Kapitał zakładowy centrali spółdzielczo-państwowe składa się z wkładów pieniężnych, majątku ruchomego albo nieruchomego, wpłaconych lub wniesionych przez Skarb Państwa.

Członkami centrali spółdzielczo-państwowej są spółdzielnie oraz inne osoby prawne określone przez statut.

Minister Przemysłu i Handlu może przekształcić na centralę spółdzielczo-państwową również i spółkę handlową, będącą w całości lub częściowo własnością Skarbu Państwa, przedsiębiorstw państwowych, samorządu terytorialnego lub gospodarczego.

5. Rozporządzenie Ministrów Skarbu i Sprawiedliwości z dnia 24 czerwca 1948 r. w sprawie wykonania ustawy z dnia 2 czerwca 1947 r. o obywatelskich komisjach podatkowych i lustratorach społecznych. Dz. Ust. R. P. Nr 31, poz. 209.

W myśl tego rozporządzenia obywatelska komisja podatkowa jest powołana do orzekania o wysokości podstawy opodatkowania w zakresie podatków bezpośrednich i danin, pobieranych na rzecz Skarbu Państwa.

Lustratorzy społeczni są uprawnieni do samodzielnego wykonywania następujących czynności: przeprowadzania wywiadów i zbierania materiałów niezbędnych do ujawnienia osób, uchylających się od opodatkowania, do prawidłowego ustalania zobowiązań podatkowych, do ściągnięcia należności pododatkowych od dłużników oraz do nielegalnych procedur zarobkowych, przeprowadzania oględzin lokalnych, kontroli i lustracji, wreszcie do kontroli ksiąg handlowych, uproszczonych i podatkowych w zakresie niezbędnym do ustalenia podstaw obliczenia zaliczek miesięcznych na podateki.

Prenumerata kwartalna zł 180.—. Wpłaty przekazami pocztowymi, lub w instytucjach bankowych na rachunek żyrowy „Wiadomości Narodowego Banku Polskiego“ w Wydziale Zagranicznym N. B. P. w Warszawie oraz w Urzędach Poczтовых na P. K. O. na konto N. B. P. Warszawa Nr 1 — 6753. W treści przekazu pocztowego, bankowego lub na P. K. O. należy podać: „Wiadomości N. B. P.“ prenumerata oraz nazwisko i adres prenumeratora.

Wydawca: Narodowy Bank Polski

Redakcja i Administracja: Narodowy Bank Polski, Wydział Ekonomiczny, Warszawa, Fredry 6.